

**BİR İKTİSAT POLİTİKASI ARACI OLARAK MALİ KURAL:
TÜRKİYE VE DİĞER SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİ ÖRNEĞİ**

Yusuf BOZGEYİK

Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. İsmail AYDOĞUŞ

Mayıs 2013

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

BİR İKTİSAT POLİTİKASI ARACI OLARAK
MALİ KURAL: TÜRKİYE VE DİĞER SEÇİLMİŞ OECD
ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

Hazırlayan
Yusuf BOZGEYİK

Danışman
Prof. Dr. İsmail AYDOĞUŞ

AFYONKARAHİSAR 2013

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Bir İktisat Politikası Aracı Olarak Mali Kural: Türkiye ve Diđer Seçilmiř OECD Ülkeleri Örneđi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dūřecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

24.05.2013

Yusuf BOZGEYİK

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

<u>Tez Danışmanı:</u>	Prof. Dr. İsmail AYDOĞUŞ	.....
<u>Jüri Üyeleri:</u>	Prof. Dr. Selahattin TOGAY	.....
	Doç.Dr. Harun ÖZTÜRKLER	.....
	Doç. Dr. Oğuzhan AYDEMİR	.....
	Y. Doç. Dr. Ahmet İNKAYA	.....

İktisat anabilim dalı doktora öğrencisi Yusuf BOZGEYİK'in "Bir İktisat Politikası Aracı Olarak Mali Kural: Türkiye ve Diğer Seçilmiş OECD Ülkeleri Örneği" başlıklı tezi 24/05/2013 tarihinde, saat 11:00'da Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Selçuk AKÇAY
MÜDÜR

ÖZET

BİR İKTİSAT POLİTİKASI ARACI OLARAK MALİ KURAL: TÜRKİYE VE DİĞER SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

Yusuf BOZGEYİK

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

Mayıs 2013

Danışman: Prof. Dr. İsmail AYDOĞUŞ

Mali değişkenler üzerine sayısal sınırlamalar koyan mali kurallar, iktisat literatüründe önemli bir yer tutmaktadır. Ekonomik krizler ve izlenen yanlış maliye politikaları birçok ülkede bütçe açıklarına ve bunun sonucu olarak da kamu borç stoklarında artışa neden olmuştur. Özellikle bütçe açığı ve kamu borç stokları arasındaki karşılıklı nedensellik, bütçe açığı ve kamu borç stoklarının birbirlerini besleyen bir süreç içerisinde büyümesine neden olmuştur. Bu sorunu çözmek için birçok ülke mali kural uygulama yoluna gitmiştir.

Literatürde mali kurallar dört grupta toplanmaktadır: Bütçe dengesi kuralları, borç kuralları, harcama kuralları ve gelir kuralları. Bu çalışmanın amacı, her bir mali kural değişkeninin, seçilen makroekonomik performans değişkeni üzerindeki etkisini test ederek, mali kural alanında OECD ülkelerinde ve Türkiye’de kural uygulamaları ile ulaşılan sonuçları ortaya koymaktır. Bu çerçevede her bir mali kural kategorisine ilişkin bir temel mali kural değişkeni ve makroekonomik performans göstergesi olarak belirlenen 4 temel değişken seçilmiştir. Makroekonomik performans göstergeleri olarak reel gayri safi yurtiçi hasıla büyüme oranı, enflasyon oranı, işsizlik oranı ve cari işlemler açığı seçilmiştir.

Çalışmada ekonometrik yöntem olarak panel veri regresyon modeli kullanılmıştır. Çalışma 1994-2010 dönemini kapsamaktadır. Çalışmanın temel bulgularından birisi her ülkenin kendi öznel ekonomi-politik koşullarına göre farklı bir mali kural uyguladığıdır. Bununla birlikte mali kuralların bütçe açıklarının azaltılmasına, kamu borç stoklarının kontrol edilmesine, kamu harcamalarının daha verimli kullanımına ve kamu gelirlerinin daha etkin dağılımına katkı sağladığı ileri sürülebilir.

Anahtar Kelimeler: İktisat politikası, maliye politikası, mali kural, OECD ülkeleri, Türkiye

ABSTRACT
FISCAL RULE AS AN ECONOMIC POLICY TOOL: THE SAMPLE of
TURKEY and OTHER SELECTED OECD COUNTRIES

Yusuf BOZGEYİK
AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE of SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF ECONOMICS

May 2013

Advisor: Prof. Dr. İsmail AYDOĞUŞ

Fiscal rules, imposing numerical limits on fiscal variables, are extensively analyzed in economics literature. Economic crises and wrong economic policies led to a rise in budget deficits and public sector debts in many countries. Due to two way causality between budget deficit and public sector debt, deficit and debt grow in a self-feeding manner. To solve this problem, governments in many countries implement fiscal rules.

Fiscal rules are grouped into four categories in the related literature: Budget balance rules, debt rules, expenditure rules, and income rules. The purpose of this study is to test the effect of each fiscal policy rule variable on macroeconomic performance variables and determine the results of fiscal policy rules followed in 24 OECD countries and Turkey. In this framework, we have chosen four fiscal rule variables, one from each category, and four macroeconomic performance variables. Macroeconomic performance variables are growth rate of real gross domestic product, inflation rate, unemployment rate, and current account deficit.

We use panel data regression modeling and cover 1994-2010 period in the study. One of the main findings of the study is the fact that each country follows a different fiscal rule on the basis of its own specific economic conditions. Another important finding of the study is that fiscal rules help reducing budget deficits, controlling public sector debts, improving the productivity of public expenditures, and enhancing the efficiency of the distribution of public sector incomes.

Keywords: Economic policy, fiscal policy, fiscal rule, Turkey, OECD countries.

ÖNSÖZ

Mali kurallar ya da maliye politikası kuralları, mali performansı ölçme gücüne sahip olan bazı göstergeler çerçevesinde tanımlanan sayısal tavan veya hedefler yoluyla maliye politikası uygulamalarına getirilen sınırlamalardır. Maliye politikası kuralları ile getirilen sınırlamalar bütçe açığı, faiz dışı fazla, borç stokunun büyüklüğü, vergiler, harcama türleri gibi iradi maliye politikası araçlarının miktar ve bileşimlerini kontrol altına almayı hedefler. Bu sınırlamalar hükümet programı, anayasa, yasa ve uluslararası anlaşma gibi farklı dayanaklara sahip olabilir.

Bu çalışmada bana büyük destek veren danışman Hocam Sayın Prof. Dr. İsmail AYDOĞUŞ'a minnettarım. Yine çalışmamın her aşamasında bana destek veren hocalarım Doç. Dr. Harun ÖZTÜRKLER'e ve Doç. Dr. Oğuzhan AYDEMİR'e çok teşekkür ederim. Ayrıca mesai arkadaşlarım Öğr. Gör. Mustafa AKSİN ve Öğr. Gör. Cengizhan KARACA'ya, aileme, tüm hocalarıma ve Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisat Bölümündeki Araştırma Görevlisi arkadaşlarıma vermiş oldukları destekten dolayı teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	iii
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİSAT POLİTİKALARI VE TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALARI

1.İKTİSAT POLİTİKALARININ AMAÇLARI, ARAÇLARI VE ETKİNLİĞİ	4
1.1. MALİYE POLİTİKASI	5
1.1.1. Maliye Politikalarına Teorik Yaklaşımlar	7
1.1.1.1. Klasik Makro İktisat Modeli	7
1.1.1.2. Keynesyen Makro İktisat Modeli.....	10
1.1.1.3. Modern İktisadi Yaklaşımlar	12
1.1.1.3.1. Monetarist Makro İktisat Modeli	12
1.1.1.3.2. Yeni Klasik Makro İktisat Modeli	14
1.1.1.3.3. Yeni Keynesyen Makro İktisat Modeli	15
1.1.2. Maliye Politikasının Amaçları	16
1.1.2.1. Ekonomik İstikrar.....	17
1.1.2.2. Ekonomik Büyüme.....	18
1.1.2.3. Gelir Dağılımının Düzenlenmesi	19
1.1.3. Maliye Politikası Araçları	20
1.1.3.1. Kamu Harcamaları	20
1.1.3.2. Vergiler	21
1.1.3.3. Borçlanma	24
1.1.4. Maliye Politikası Araçlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi 29	
1.1.4.1. Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri	32
1.1.4.2. Vergilerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri	34

1.1.4.3. Bütçe Açık Veya Fazlalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri	34
1.2. PARA POLİTİKASI.....	37
1.2.1. Para Politikası Amaçları	38
1.2.1.1. Tam İstihdam	38
1.2.1.2. Fiyat İstikrarı	39
1.2.1.3. Ekonomik Büyüme.....	40
1.2.1.4. Ödemeler Bilançosu Dengesi	40
1.2.2. Para Politikası Araçları.....	43
1.2.2.1. Açık Piyasa İşlemleri (APİ)	44
1.2.2.2. Zorunlu Karşılık Oranı	45
1.2.2.3. Reeskont İşlemleri.....	45
1.2.2.4. Zorunlu Devir Oranı.....	46
1.2.3. İradî ve Takdiri Para Politikaları	47
1.3. GELİRLER POLİTİKASI.....	49
1.3.1. Gelirler Politikasının Amacı ve Kapsamı	52
1.3.2. Gelirler Politikasının Türleri.....	54
1.3.2.1. Kanuni Gelirler Politikası	54
1.3.2.2. Gönüllü Gelirler Politikası	55
1.4. TÜRKİYE’DE UYGULANAN İKTİSAT POLİTİKALARI.....	56

İKİNCİ BÖLÜM

MALİ KURAL VE DÜNYADAKİ UYGULAMALARI

1. İRADİ POLİTİKALARDAN KURALA DAYALI POLİTİKALARA GEÇİŞ.	65
2. MALİ KURALIN TANIMI, KAPSAMI VE GEREKÇELERİ	70
2.1. MALİ KURALLARIN ÖZELLİKLERİ	71
2.2. MALİ KURALLARIN UYGULAMA NEDENLERİ	73
2.3. MALİ KURALLARA KARŞI GÖRÜŞLER	77
2.4. MALİ KURALLARIN TÜRLERİ VE GELİŞİMİ	78
2.4.1. Mali Kuralların Türleri.....	78
2.4.1.1. Denk Bütçe Kuralları	78
2.4.1.2. Borç Kuralları.....	82
2.4.1.3. Harcama Kuralları.....	84
2.4.1.4. Gelir Kuralları	86
2.4.2. Mali Kuralların Gelişimi.....	88

2.4.2.1. Mali Yaklaşımlarının Temel Tartışma Eksenleri.....	88
2.4.2.2. Yeni Mali Yaklaşımların Gelişimi.....	92
2.5. EKONOMİK ETKİLERİ AÇISINDAN MALİ KURAL	93
3. DÜNYADA MALİ KURAL UYGULAMALARI	99
3.1. ABD UYGULAMASI.....	102
3.2. AB VE BAZI ÜLKE UYGULAMALARI	102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MALİ KURALLARIN ETKİNLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİ:

1994-2010 DÖNEMİ

1. MODEL.....	106
1.1. SABİT ETKİLER MODELİ	107
1.2. TESADÜFİ (RASSAL) ETKİLER MODELİ	108
2. VERİ	110
3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME	112
3.1. BÜTÇE AÇIĞI - BÜYÜME ORANI	113
3.2. BORÇ STOKU – BÜYÜME ORANI.....	114
3.3. TOPLAM VERGİ GELİRLERİ – REEL BÜYÜME ORANI.....	115
3.4. HARCAMA-BÜYÜME ORANI	116
3.5. BÜTÇE AÇIĞI-İŞSİZLİK ORANI.....	117
3.6. BORÇ STOKU-İŞSİZLİK ORANI.....	117
3.7. GELİR-İŞSİZLİK.....	118
3.8. HARCAMA-İŞSİZLİK	118
3.9. BÜTÇE AÇIĞI-ENFLASYON.....	119
3.10. BORÇ STOKU-ENFLASYON.....	119
3.11. GELİR-ENFLASYON	120
3.12. HARCAMA-ENFLASYON	120
3.13. BÜTÇE AÇIĞI-CARİ AÇIK	121
3.14. BORÇ STOKU-CARİ AÇIK	121

3.15. GELİR-CARİ AÇIK.....	122
3.16. HARCAMA-CARİ AÇIK.....	122
SONUÇ	123
KAYNAKÇA	126
EKLER DİZİNİ.....	134
ÖZGEÇMİŞ.....	167

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. OECD Ülkelerinde Vergi Yüğü (%).....	23
Tablo 2. Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin GSYH'ye Oranı (%)	25
Tablo 3. Türkiye'nin Brüt Dış Borç Stoğü (Milyar Dolar)	28
Tablo 4. Türkiye'nin Bütçe İstatistikleri	31
Tablo 5. Cari İşlemler Dengesi / GSYH.....	42
Tablo 6. Merkezi Yönetim Toplam Borç Stoku.....	61
Tablo 7. Türkiye'nin Net Dış Borç Stoğü (Milyar Dolar)	64
Tablo 8. Genel Yönetim Faiz Dışı Denge / GSYH (%)	81
Tablo 9. AB Üyesi Ülkelerde AB Tanımlı Borç Stoku / GSYH (%).....	83
Tablo 10. Türkiye Toplam Dış Borç Stoku.....	84
Tablo 11. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Cari Fiyatlarla, Milyar \$).....	87
Tablo 12. Bazı OECD Ülkelerindeki Mali Kural Uygulamaları.....	111

GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa

Grafik 1. Kamu Borçları 1 (GSYİH'ye oranı, yüzde, 2010)	26
Grafik 2. Kamu Borçları 2 (GSYİH'ye oranı, yüzde, 2010)	26
Grafik 3. Kamu Net Borç Stoku / GSYH (%)	27
Grafik 4. Brüt Dış Borç Stoku / GSYH (%)	29
Grafik 5. Ülkelerin Faiz Dışı Dengeleri (GSYİH'ye oran, yüzde, 2010)	30
Grafik 6. Bütçe Açıkları 1 (GSYİH'ye oran, yüzde, 2010)	35
Grafik 7. Bütçe Açıkları 2 (GSYİH'ye oran, yüzde, 2010)	36
Grafik 8. AB Tanımlı Genel Hükümet Bütçe Açığı/GSYH (%)	37
Grafik 9. Türkiye'nin Net Dış Borç Stoku / GSYH (%).....	63
Grafik 10. Türkiye'nin Bütçe Açığı / GSYİH (%)	80
Grafik 11. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (GSYH %)	86
Grafik 12. Türkiye'nin Borç Stoku / GSYİH (%).....	104

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
APİ	Açık Piyasa İşlemleri
BDDK	Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurulu
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	International Monetary Fund
MB	Maliye Bakanlığı
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development
OVP	Orta Vadeli Program
SGP	Büyüme ve İstikrar Paktı
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF	Tasarruf Mevduatı ve Sigorta Fonu
WEO	World Economic Outlook

GİRİŞ

Maliye politikası aracılığı ile devletin ekonomiye müdahalesi, 1929 Büyük Buhran döneminde ve takip eden yıllarda Keynesyen görüş ile iktisat literatüründe geniş yer bulmaya başlamıştır. Ancak bu politikaların 1970'lerde ortaya çıkan stagflasyon olgusunu çözememesi nedeni ile maliye politikalarının kullanılması tartışılır hale gelmiştir. Bunun en önemli nedeni ise uygulanan maliye politikalarının kurala bağlı değil, iradi olmasıdır.

1970'li yılların ortalarından itibaren çok sayıda ülkede aşırı bütçe açıkları ve kamu borç stokunda önemli artışlar görülmüştür. Zaman içinde aşırı bütçe açıklarının nedenlerini açıklama konusunda kamu tercihi teorisi ve politik iktisat yaklaşımları daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Bu yaklaşımlara göre çeşitli nedenlerle hükümetlerin bütçe açıkları verme yönünde bir eğilime sahip olduğu ileri sürülmektedir. Bu doğrultuda hükümetlerin bütçe açıkları verme eğilimlerini azaltacak öneriler ortaya konulmuştur. Bu çerçevede mali kurallar ön plana çıkmıştır.

1990 yılından sonra maliye politikalarının uygulanmasında iradi ya da kurala dayalı politikaların hangisinin daha etkili olabileceği tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle iradi politikaların olumsuz sonuçlar doğurması ve ekonomik istikrarsızlıkların ortaya çıkması ile bu tür politikalara olan ilgi azalmış ve mali kurallara olan ilgi artmıştır. Mali kuralların dünya genelinde kamu mali yönetiminde hızla gelişmesinde, özellikle 1980'li yılların sonlarına doğru dünyada yaşanan krizler etkili olmuştur. Ayrıca ülkelerin sürdürülemez hale gelen kamu borç dinamiği de mali kuralların etkin bir şekilde kullanılmasında etkili olmuştur.

2000 yılı ve sonrasında birçok ülke, artan bütçe açıklarını kapatmak ve maliye politikalarının sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla bu kuralları uygulamaktadır. Son yıllarda birçok ülkede bütçe açıklarının ve borç stokunun artması harcamalarda hızlı bir artışa neden olmuştur. Ülkelerin kamu harcamalarını kontrol etmek, ekonomik istikrarın sürdürülebilirliğini sağlamak açısından önemli bir faktör haline gelmiştir. Bu gelişmelerin sonucu olarak birçok ülkede, ülkelerin kendilerine ait maliye politikası kuralları ilgi odağı olmaya başlamıştır. Bu durum

aynı zamanda ortak para birimi olarak Euro'nun oluşturulmasının ve Avrupa Birliği (AB) ile birlikte İstikrar ve Büyüme Paktı (SGP) gibi ekonomi politikası koordinasyonu sürecinin de bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bunların yanında, gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere, politikacıların bazı populist davranışlarını kontrol altına almaya çalışmak, bu politikaların oluşturulmasında önemli rol oynamıştır.

Türkiye'de mali disiplini sağlamak adına oluşturulan sayısal mali kural uygulamaları, 1999–2008 arası dönemde IMF ile yürütölen stand-by antlaşmalarında da önemli bir yer teşkil etmektedir. Ayrıca iç hukukumuzda mali kural uygulamalarına örnek olarak, belediyelerin borç stoku ve personel harcamalarına ilişkin kanunla belirlenen tavanlar verilebilir. Ayrıca 2000'li yılların başında BDDK ve TMSF özellikle finansal kesimde kural koyucu rolü üstlenerek, finansal piyasaların düzenlenmesinde önemli rol üstlenmişlerdir. Bununla birlikte 2008 yılında tüm dünyada etkisini gösteren küresel mali kriz, mali kuralların ekonomi yönetimlerinde önemli bir noktaya gelmesini sağlamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİSAT POLİTİKALARI VE TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALARI

Politika, belirli amaçları gerçekleştirebilmek için oluşturulmuş bir toplumsal sistemin temel prensipleri demektir. Hükümetlerin, iktisadi refahı arttırmak için belirlemiş oldukları politikalar ise iktisat politikası olarak adlandırılır. İktisat politikasını uygulayan otoritelerin amacı, belirledikleri bu politikalarla iktisadi refah düzeyini artırmaktır.

Hükümetler toplumsal refahın artırılması amacı ile belirledikleri makroekonomik dengeye ulaşmak için iktisat politikalarını kullanmaktadır. Makroekonomik dengenin oluşumunda gelirin hangi faktörlerden etkilendiği, zaman içinde nasıl dalgalandığı ve ekonomik birimler arasında nasıl dağıldığı sonuçları açısından da önem taşıyan konuların başında yer almaktadır. Bu dengenin kurulmasında ya da bozulan dengenin düzeltilmesinde piyasa mekanizmasının işleyişinin yeterli olması amaçlanmasına rağmen, gerçekleşmesi her zaman mümkün olmamaktadır.

Maliye politikası, para politikası ve gelirler politikası olarak gruplandırılan ve üç alt dalı içeren iktisat politikası; bozulan dengeyi tekrar sağlamak ve mevcut dengede bir bozulma olmasa bile hedeflenen dengeye ulaşmayı sağlayacak politikaları uygulamak gibi iki işlev üstlenmektedir. Büyüme oranını artırmak, gelir dağılımı adaletini sağlamak, fiyat istikrarı, kamu borçlanmasını kontrol altına almak, bütçe açığını azaltmak, istihdam seviyesini yükseltip işsizlik seviyesini azaltmak, yatırımları artırmak gibi hedefler ulaşılmak istenen yeni denge düzeylerini ifade ederken, uygulanacak iktisat politikaları seçimini de gündeme getirir.

İktisadi refah kavramı temelde oldukça geniş bir perspektife sahiptir. Bu nedenle iktisat politikasının amacından söz ederken uygulamada somut kavramlardan söz edilir. Bu amaçlar genel olarak şu şekilde sıralanabilir:

- i) Ekonomik istikrarı sağlamak
- ii) Tam istihdamı gerçekleştirmek

- iii) Ekonomik büyüme hızlandırmak
- iv) Adaletli bir gelir dağılımı ortaya koymak (Pınar, 2006).

1. İKTİSAT POLİTİKALARININ AMAÇLARI, ARAÇLARI VE ETKİNLİĞİ

İktisat politikası, temelde toplumsal refah düzeyini artırmayı hedeflemesine rağmen, bu genel amaca ulaşmak için daha özel amaçlardan faydalanır. Savaş (1998)'a göre bu spesifik amaçların sıralaması ise aşağıdaki gibi yapılabilir:

- i) Yüksek istihdam düzeyine ulaşmak
- ii) Üretimi ve/veya verimliliği arttırmak
- iii) Fiyat istikrarını sağlamak
- iv) Ödemeler dengesini sağlamak
- v) Gelir ve servet dağılımını düzenlemek
- vi) Faktör dağılımını düzenlemek
- vii) Kamusal ihtiyaçları karşılamak
- viii) Kalkınmada öncelikli bölge ve sektörler destek vermek
- ix) Özel tüketim alışkanlıklarını düzeltmek
- x) Temel mallar arzını güvence altına almak
- xi) Nüfus yapısını düzeltmek
- xii) Çalışma saatlerini azaltmak.

Maliye politikası iktisat politikalarının, kamu gelir ve giderlerinin milli gelir ve çalışma üzerinde yaptığı etkiler yoluyla ekonomik dengenin devamlılığını, beliren dengesizliklerin giderilmesini sağlamak, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek ve gelir dağılımını düzenlemek imkânlarını araştırarak koludur. Bu amaçları gerçekleştirmede başlıca üç politika aracından yararlanır. Bunlar vergi, harcama ve borç idaresinden ibarettir.

Para politikası ise, ekonomik şartlara göre para arzını ve faiz hadlerinin bünyesini değiştirerek ekonominin likiditesini arttırmak veya azaltmak suretiyle ekonomi politikasının amacına ulaşmasını sağlamağa çalışır. Başlıca para politikası araçları reeskont oranı, açık piyasa işlemleri, karşılık oranı ve kredi tavanıdır (Öncel, 2004).

Yukarıda anlatılan iktisat politikası literatüründe, üç tane temel alt iktisat politikasından söz edilebilir. Bunlar maliye politikası, para politikası ve gelirler politikası olarak sıralanabilir. Aşağıda bu politikalar ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

1.1. MALİYE POLİTİKASI

1929 yılında ortaya çıkan büyük buhran ile birlikte İngiltere başta olmak üzere gelişmiş ülkelerin birçoğunda işsizlik oranları hızlı bir şekilde yükselmiştir. Bu durum o tarihe kadar dünya ekonomileri üzerinde önemli bir etkisi olan Klasik iktisadi görüşün etkinliğinin azalmasına neden olmuştur. Klasik iktisadi görüşün savunucularından olan J.B. Say'in her arzın kendi talebini yarattığı düşüncesi buhran dönemiyle birlikte önemli şekilde sorgulanmaya başlanmıştır.

Modern anlamda maliye politikasının doğuşu, 1929 yılında başlayan ekonomik buhranla birlikte resesyon yıllarının yol açtığı tartışmaların, modern anlamda maliye politikasının kaynağı olduğu ileri sürülmektedir. Yeni ve modern teorilere dayalı plan ve programların tartışılması, uygulanma şekillerinin araştırılması, iktisat ve maliye bilimlerinin hızlı bir gelişim göstermesini ve öneminin artmasını sağlamıştır.

1929 yılında büyük buhranın ortaya çıkmasıyla birlikte Keynesyen iktisadi politikaların önemi artmış ve devletin ekonomiye maliye politikası aracılığıyla müdahale etmesi gerektiği düşüncesi kabul görmeye başlamıştır. Keynesyen görüşün savunduğu devletin ekonomiye maliye politikası aracılığıyla müdahale etme düşüncesi, 1970 stagflasyon krizine kadar olan süreçte geçerliliğini korumuştur. Stagflasyon olgusuyla birlikte enflasyon ve durgunluk eşanlı olarak ortaya çıkınca, keynesyen görüşün ileri sürdüğü politikalar sorgulanmaya başlanmıştır.

Maliye politikaları hükümetlerin kamu harcamaları, vergiler ve borçlanma gibi araçları kullanarak, enflasyonist ve deflasyonist ortamlarda istediği hedeflere ulaşmak için uyguladığı politikalarlardır. Hükümetler maliye politikasını ekonominin içinde bulunduğu konjoktüre göre genişletici veya daraltıcı maliye politikası şeklinde uygulayabilirler. Eğer ekonomide enflasyonist bir baskı varsa, bu durumda

daraltıcı maliye politikası izlenirken, kriz dönemlerinde ise genişletici maliye politikası uygulanacaktır.

Hükümetlerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH), istihdam ve fiyatlar genel düzeyi gibi makroekonomik değişkenleri etkileyebilmek için kamu harcamalarını, kamu gelirlerini ve borçlanmayı kullanması maliye politikası olarak adlandırılır. Maliye politikası hükümetlerin kamu harcamaları, vergiler ve borçlanma araçlarından oluşmaktadır. Bu araçlar, ekonominin genel çerçevesi üzerinde önemli etkiler yaratır. Maliye politikası, dünyadaki bütün ekonomileri derinden etkileyen büyük buhran döneminden itibaren önem kazanan ve iktisat bilimi içerisinde hızla gelişen bir disiplin haline gelmiştir. 1929 buhran yıllarının ortaya çıkardığı devletin ekonomiye müdahale etme tartışmaları, iktisat politikaları içerisinde maliye politikasının temelini oluşturmuştur.

Günaydın (2009)'a göre, devletin maliye politikası aracılığıyla ekonomiye müdahalesi, özellikle 1930'lu yıllarda Keynesyen iktisadın doğuşuyla birlikte yoğunlaşmıştır. Ancak, Keynesyen iktisadi anlayışla birlikte yoğun olarak kullanılmaya başlanan iradi maliye politikaları, 1970'li yıllarda ortaya çıkan stagflasyon sorununa çözüm bulmakta başarısız olmuş ve maliye politikalarının kullanılması literatürde tartışılan bir konu haline gelmiştir. 20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde maliye politikası ile ilgili yaşanan tartışmalar daha çok bu politikaların uygulanmasında mali kuralların ön planda tutulması gerektiği çerçevesinde gerçekleşmiştir.

Maliye politikasının büyük buhrandan günümüze kadar olan gelişim süreci incelendiğinde, farklı ülkelerde değişiklikler göstermektedir. Bununla birlikte herhangi bir ülkede farklı dönemler incelendiğinde, yine aynı şekilde farklı sonuçlar ortaya çıktığı gözlemlenebilir. Bu çerçevede ekonomilerin son yıllarda nispeten daha fazla karşılaştığı enflasyon ve işsizliğin aynı anda yaşanması (stagflasyon olgusu), resesyon vb. makroekonomik sorunları çözme konusunda maliye politikasının, diğer iktisat politikaları kullanılmadan sorunları çözmede başarılı olup olamayacağı tartışmaları önemini sürdürmektedir.

Maliye politikasının amaçlara ulaşmaktaki etkinliğiyle ilgili ortaya çıkan temel tartışma konusu, piyasa mekanizmasının ne kadar başarılı olabileceğine ilişkin düşüncelerden oluşmaktadır. Klasik iktisadi ekolden gelen iktisatçılara göre, ekonomiye müdahale edilmediği durumda iktisat politikası amaçlarına etkin bir şekilde ulaşmak mümkün olacaktır. Piyasa mekanizmasının bu şekilde etkin çalışmasından dolayı devletin ekonomiye müdahale etmesine karşı çıkmaktadırlar.

Bu görüşe karşı çıkan Keynesyen iktisatçılar ise, piyasa mekanizmasının iktisat politikası amaçlarını gerçekleştiremeyeceğini savunmaktadırlar. Keynesyenler, iktisat politikası amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için devlet müdahalesinin gerekli olduğunu savunmaktadırlar. Klasikler ve Monetaristler müdahaleci olmayan ekonomistler olarak bilinirken, Keynesyen iktisatçılar ise maliye politikasının etkin olduğunu savunan ve tam istihdam düzeyine ulaşabilmek için ekonomiye devlet müdahalesinin gerekli olduğunu söyleyen iktisatçılar olarak tanınmaktadır.

1.1.1. Maliye Politikalarına Teorik Yaklaşımlar

Maliye politikalarının etkinliği çerçevesinde yapılan ve farklı iktisadi koşullar altında aynı sonucu veren politika uygulamalarını ele alan tartışmalar, maliye politikalarının etkinliğine ilişkin literatürü oluşturmaktadır. Politika uygulamalarının talep yönlü etkilerine odaklanan söz konusu teorik tartışmalar sırasıyla Klasik iktisadi görüş, Keynesyen iktisadi görüş, ve Modern makro iktisat modelleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Aşağıda bu görüşler sırasıyla incelenecektir.

1.1.1.1. Klasik Makro İktisat Modeli

1929 buhranı ve Keynes'in Genel Teorisi ile önem kazanan makro iktisadi analizler ve politikalar, esas olarak Klasik makro iktisat modelinin buhran dönemindeki yetersizliği ile ilgilidir. Bu nedenle, maliye politikası kapsamına giren iktisat politikası uygulamalarıyla ilgili teorik tartışmalarda özellikle Klasik iktisatçıların izlerine rastlanmaktadır (Erkam, 2010).

Klasik düşünürler hem tam istihdam üretim ve gelir seviyesini sağlama amacı taşıyan ve kamu tarafından yönlendirilen maliye politikası ve para politikası gibi aktif toplam talep politikalarına hem de toplam talep seviyesini belirleyen faktörlere itibar etmezler. Klasiklere göre, tam istihdam üretim ve gelir seviyesi ekonominin normal durumudur.

Klasik iktisatçılar, ekonominin gerek kısa gerekse uzun dönemde tam istihdam çıktı düzeyinde dengeye geleceği fikri üzerinde uzlaşmaktadır. Ancak üzerinde uzlaşılan bu görüş, üç varsayıma dayanmaktadır. Bu varsayımlardan birincisi, fayda-kar maksimizasyonu ile ilgilenen tüm karar birimlerinin rasyonel olmalarıdır. İkinci varsayım, karar birimlerinin piyasaları temizleyen fiyat ve ücretlerin esnekliği üzerinden iktisadi faaliyetlerini yürütmeleridir. Üçüncü ve son varsayım ise, karar birimlerinin piyasa koşulları hakkındaki (ücretler, fiyatlar vb.) tam bilgiye sahip olmaları ve tam belirlilik koşullarında faaliyet göstermeleridir (Snowdon ve Vane, 2005).

Bu varsayımlardan hareket eden Klasik iktisatçılar, genel iktisadi yapıyı değişkenlerin alacakları denge değerlerini belirleyen teoriler yardımıyla açıklayarak, ekonomiyi reel ve parasal olmak üzere birbirinden bağımsız iki sektöre ayırmaktadır. Bu ayrım neticesinde Klasikler; istihdam, çıktı, yatırım, tasarruf, faiz gibi değişkenlere ilişkin teoriler ile Say Yasası'nı ve modelde fiyatların ve ücretlerin tam esnek olduklarını da varsaymaktadır. Paranın miktar teorisi ise ekonominin parasal kısmını açıklamak için kullanılmaktadır (Snowdon ve Vane, 2005).

Klasik yaklaşımın, ekonominin bütünsel işleyişini açıklamaya yönelik değerlendirmeleri ana hatlarıyla üç maddede özetlenebilir:

- i) Kısa dönem üretim fonksiyonunda değişken olan tek girdi, işgücü miktarıdır. Ücretler üzerinde kısıtlar olmadığı sürece, işgücünü oluşturan tüm bireyler denge reel ücret düzeyi üzerinden istihdam edilecektir. Dolayısıyla, tek girdi ile üretilen üretim miktarı aynı zamanda tam istihdam çıktı düzeyine eşit olmaktadır.
- ii) Modelin temel taşlarından biri olan "Say Yasası" uyarınca, gelirden harcamalara doğru olan akımda bir sızıntı ortaya çıkmamaktadır. Bu

sayede, ekonomideki toplam harcama düzeyi (E) daima tam istihdam çıktı düzeyine (Y) karşılık gelmektedir.

Toplam harcama düzeyinin iki bileşeninden biri olan tüketim harcamaları faiz haddinin (r) azalan bir fonksiyonu iken, yatırım harcamaları aynı değişkenin artan bir fonksiyonudur. Bunun nedeni, faiz haddi yükselmesine bağlı olarak yatırım yapmanın açık ve örtük maliyetlerinin artması ve bireylerin bugünkü tüketimlerini gelecekteki tüketimleri ile değiştirme eğiliminde olmalarıdır. Faiz haddine bağlı olarak bugünkü tüketimin gelecekteki tüketim ile değiştirilmesi, tasarrufları da faiz haddinin bir fonksiyonu haline getirmektedir $S=f$ (i).

- iii) Ekonominin parasal yanına ilişkin değerlendirmelerin temel kaynağını paranın miktar teorisi oluşturmaktadır. Bu teori gereğince, para miktarındaki herhangi bir değişiklik reel değişkenleri etkilememekte, sadece fiyatlar genel seviyesini değiştirmektedir (Snowdon ve Vane, 2005).

Vergi artışı ile finanse edilen genişletici bir maliye politikasının etkinliğinin değerlendirilmesi söz konusu olduğunda, Klasik iktisatçılar karar birimlerinin bütçe kısıtını analize dahil etmektedirler. Artan vergiler ile bireysel bütçe kısıtının bir arada değerlendirilmesi, vergiler ile tüketim harcamaları arasında bir ödünleme olmasını gündeme getirmektedir. Bu durumda maliye politikasındaki değişmeden etkilenen toplam talebin bileşimi olmaktadır (Erkam, 2011: 103).

Para basılarak finanse edilen bir hükümet harcaması artışı veya vergi indirimi etkilerini değerlendirmek söz konusu olduğunda, Klasikler paranın miktar teorisi ile işgücü piyasalarını birlikte ele almaktadır. Bu durumda, dolaşımdaki para miktarının ve toplam talebin artması genişletici nitelikteki bir maliye politikası uygulaması ile söz konusu olmaktadır. Ancak toplam talepteki artış miktar teorisi nedeniyle tamamen fiyatlar genel seviyesine yansıdığı için, istihdam gibi reel değişkenlerin maliye politikasından etkilenmesi söz konusu olmamaktadır (Erkam, 2011: 103).

Sonuç olarak, Klasik makro iktisat modelinde toplam talep yönetimi biçimindeki maliye politikaları gereksiz bulunmakta ve diğer istikrar politikaları gibi istikrarsızlıkların ana kaynağı olarak gösterilmektedir. Dolayısıyla ekonomiye herhangi bir müdahale olmamalıdır. Çünkü ekonomi tam istihdam düzeyindedir.

1.1.1.2. Keynesyen Makro İktisat Modeli

Keynesyen makro iktisat modeli, iktisat politikası alanında maliye politikalarını ön plana çıkaran, maliye politikalarının etkinliğine yönelik tartışmalarda önemli bir yere sahiptir. Geçmişteki krizlere bakıldığında en önemli ekonomik kriz olan 1929 buhranı, J. M. Keynes'e atfedilen iktisat politikası tercihlerinin temelini oluşturmaktadır. 1929 krizi sonrasında Keynes tarafından ortaya atılan, ekonominin her zaman tam istihdamda olamayacağı ve aktif hükümet müdahalelerinin yokluğunda tam istihdam dengesinin kendiliğinden sağlanamayacağı görüşü, farklı iktisat okulları tarafından günümüze kadar gelen tartışmaların merkezinde bulunmaktadır.

Keynes'e göre bireyleri tasarruf yapmaya sadece faiz oranları teşvik etmez, hükümetin maliye politikası da bu konuda etkilidir. Gelir vergileri, özellikle gelirler arasında bir ayırım yaptığı zaman, sermaye karlılığından alınan vergiler, veraset vergileri vb. faiz oranıyla ilişkili olmaktan daha ziyade, maliye politikasındaki muhtemel değişikliklerle en azından beklentiler açısından daha ilgilidir. Maliye politikasının daha adil bir gelir dağılımı için planlı bir araç olarak kullanılması durumunda, tüketim eğilimini artırıcı bir etkiye sahip olacağı açıktır (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009).

Ayrıca Keynes kamu borcu, vergiler ve ekonomik faaliyetler arasındaki ilişkiyi de şöyle açıklamaktadır: "Aynı zamanda kamu borçlarının azaltılması için hükümet tarafından oluşturulan ve klasik vergilerle finanse edilen fonların toplam tüketim eğilimi üzerindeki etkisinin de dikkate alınması gerekir. Bunlar kurumsal tasarrufların bir türü olduğundan, büyük ölçekli bir kamu borcunu azaltma politikası, belirli şartlar altında, tüketim eğilimini azaltıcı bir faktör olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle kamunun borç alma politikasından aksi yönde bir borç ödeme

politikasına dönüşü, efektif talepte ciddi bir daralmaya yol açma potansiyeli taşıır” (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009).

Keynesyen makro iktisat modeli tarafından iktisat teorisine yapılan katkıların iki hareket noktası bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Klasik yaklaşıma ait ücret ve fiyat esnekliği varsayımının terk edilmesidir. Yani ücret ve fiyatların katı (ricit) olmasıdır. İkincisi ise, Keynesin ortaya koyduğu para talebi teorisidir. Bu iki hareket noktası aynı zamanda Keynesyen yaklaşımı Klasik yaklaşımdan ayıran hususların belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Erkam, 2010).

Keynesyen yaklaşımın ayırt edici özelliği, iktisadi yapının genel işleyişi konusunda ortaya çıkmaktadır. Keynesyen görüş, ekonominin doğası itibarıyla istikrarsız olduğunu ve farklı büyüklükteki şoklardan etkilendiğini kabul etmektedir. Bu yüzden Keynes’ e göre ekonomiye devlet müdahalesi gerekmektedir (Snowdon ve Vane, 2005).

Erkam (2010)’a göre, Keynesyen yaklaşımda yatırım harcamalarını istikrarsız hale getiren temel değişkenler sermayenin marjinal etkinliği ve faiz haddidir. Yatırım kararlarına ilişkin talep ve maliyet beklentilerini kapsayan sermayenin marjinal etkinliği, insanın doğasında yer alan güdüler nedeniyle istikrarsız kabul edilmektedir. Modelin diğer ayırt edici özelliği toplam çıktı ve istihdam düzeyinin belirlenmesi konusunda ortaya çıkmaktadır. Denge çıktı ve istihdam düzeyini belirleyen ana unsurun toplam talep düzeyi olduğunu vurgulayan Keynesyenler, toplam talebin bileşenlerinden biri olan yatırım harcamalarının gösterdiği istikrarsızlığın, kaçınılmaz olarak istihdam düzeyini dalgalandırdığı sonucuna ulaşmaktadırlar.

Keynesyen yaklaşımın bir başka özelliği ise, talep yönlü iktisat politikaları konusunda ortaya çıkmaktadır. Keynesyenlere göre, ücret ve fiyatların esnek olmaması, denge üretim düzeyi ve işsizlik ile ilgili teorilerini tutarlı hale getirmektedir. Bu durum, Klasik iktisatçıların iddialarının tersine, eksik istihdam dengesinin oldukça uzun sürebileceği anlamını taşımaktadır. Bu doğrultuda, toplam efektif talebi etkileyecek iktisat politikaları ile tam istihdam dengesine ulaşma süresinin kısaltılması için genişletici maliye politikası şeklinde devlet müdahalesi gerekmektedir (Snowdon ve Vane, 2005).

Keynesyen iktisadi modelin son ayırt edici özelliği ise iktisat politikası tercihi açısından ortaya çıkmaktadır. Keynesyen yaklaşımda maliye politikalarının, toplam efektif talebi direkt olarak öngörülebilir ve hızlı şekilde etkileyeceği kabul edilmektedir. Bir başka ifadeyle, toplam efektif talep üzerindeki en etkili taraf, Keynesyen modelde faizlerin bir istikrarsızlık kaynağı olarak gösterilmesi ve faiz haddinin tamamen parasal bir olgu olarak kabul edilmesine ilişkindir. Bu çerçevede, faiz haddinin belirlenmesinde rol oynayan ve likidite tercihinin bileşenlerinden biri olan spekülâtif para talebi yatırım harcamalarında istikrarsızlığa neden olmaktadır. (Snowdon ve Vane, 2005).

1.1.1.3.Modern İktisadi Yaklaşımlar

1970'lere kadar dünya ekonomilerinde önemli bir yere sahip olan Keynesyen İktisat, bu tarihlerde stagflasyon krizi ile birlikte tartışılmaya başlanmıştır. Bu tarihlerde enflasyon ve işsizliğin aynı anda yaşanması Keynesyen İktisatın popüleritesinin kaybolmasına neden olmuştur.

Bu tarihten itibaren dünyada modern iktisadi yaklaşımlar gelişmiştir. Bunların başında Monetarist (Parasalcı) İktisadi görüş, Yeni Klasik İktisat ve Yeni Keynesyen İktisat gelmektedir. Aşağıda bu iktisadi görüşler incelenecektir.

1.1.1.3.1. Monetarist Makro İktisat Modeli

Keynesyenlere göre, eğer ekonomide durgunluk varsa, para ve maliye politikasıyla ekonomiye müdahale ederek toplam talebin artmasını sağlayıcı önlemler almak gerekiyordu. Keynesyenlere göre enflasyonu düşürmek için işsizliğin artması ya da işsizliğin azaltılabilmesi için enflasyonu kabullenmek gerekiyordu. Hem durgunluğun hem de enflasyonun bir arada yaşandığı stagflasyon krizinin çözümünde, keynesyen görüşün yetersiz kalması, monetarist ekonomik yaklaşımın ortaya çıkmasına neden oldu.

Monetaristler, stagflasyon krizinin aşılmasında talep ağırlıklı Keynesyen iktisat politikalarının yetersizliğini öne sürdüler. Devletin ekonomiye müdahalede

bulunmaması halinde, krizlerin kendiliğinden ortadan kalkacağını savunmaktadırlar. Monetaristlere göre para arzının gerektiğinden daha fazla artırılması, enflasyonun önüne geçilememesinin temel nedenidir.

Ülkelerin iktisat politikalarını Keynesyen yaklaşıma uygun olarak belirledikleri 1950’li yıllarda, büyük ölçüde Milton Friedman’ın teorik ve ampirik katkılarıyla ortaya çıkan Monetarist yaklaşım, Keynesyen teorinin aksine, paranın ve para politikasının önemini vurgulamaktadır. Beklentilerle uyumlu Phillips eğrisi analiziyle stagflasyon kavramını açıkladıktan sonra daha fazla dikkat çeken Monetarist iktisatçılar, temel önermelerini “doğal işsizlik oranı hipotezi”, “uyarlayıcı beklentiler hipotezi”, “modern miktar teorisi” ve “sürekli gelir hipotezi” gibi güçlü teorik dayanaklar üzerine kurmaktadırlar (Kasapoğlu, 2007).

Genel anlamda Monetarist makro iktisat modelinde, ekonominin doğası gereği istikrarlı olduğu varsayılmaktadır. Bu nedenle kontrolsüz biçimde yönetilen parasal büyüklükler gösterilmektedir yaşanan iktisadi dalgalanmaların temel nedenidir. Bu doğrultuda, müdahaleci para politikası uygulamalarını zararlı olarak tanımlayan Monetaristler, aynı görüşü maliye politikası alanına da taşımaktadır. Buna göre, olağanüstü dönemler hariç olmak üzere, maliye politikalarının iktisadi dalgalanmalardan bağımsız olarak yürütülmesi gerektiği Friedman tarafından önerilmektedir (Erkam, 2010).

Monetaristler, bir ekonomideki istikrarsızlıkların hemen hemen yalnızca para arzındaki düzensiz dalgalanmalar sonucu meydana geldiğini ileri sürerler. Onlara göre parasal genişleme, kısa dönemde, daha yüksek gerçek gelire yol açabilir. Ancak, uzun dönemde, artan para arzı yalnızca enflasyon oranını belirleyecektir. Yani, para arzındaki bir artış, kısa dönemde, temel olarak, üretimi etkileyecek, böylece para arzındaki bir artış gerçek milli gelir düzeyi üzerinde geçici olarak bir artışa neden olacaktır. Uzun dönemde ise para arzındaki bir değişikliğin temel etkisi gerçek üretim üzerinde değil, fiyatlar genel düzeyi üzerinde olacaktır. Bu durumda, ekonomideki enflasyona tepki olarak, para otoriteleri para arzındaki artışı azaltacaklar, ancak bu azalma ekonomik durgunluğa neden olabilecektir. Monetaristler, geçmiş dönemde yaşanan temel ekonomik durgunlukların parasal daralma sonucu, enflasyonist dönemlerin ise parasal genişleme sonucu meydana

geldiğini belirtmişlerdir. Monetaristlere göre ekonomik dalgalanmaların temel nedeni uygulanan yanlış para politikalarıdır.

1.1.1.3.2. Yeni Klasik Makro İktisat Modeli

Yeni Klasik iktisat, Makro iktisatta Rasyonel Bekleyişler Teorisi olarak bilinmektedir. Yeni Klasik Makro iktisat analizinin en çarpıcı özelliği, son yirmi yıl içinde makro iktisatta ortaya çıkan en büyük değişim olan Rasyonel Bekleyişler Hipotezidir. Rasyonel Bekleyişler, Yeni Klasik İktisatı tanımlamak için gereklidir, ancak yeterli şart değildir (Yay, 1996).

Rasyonel bekleyişler teorisinde, karar birimlerinin geçmişteki fiyat değişiklikleri yanında, uygulanacak olan politikanın gelecek dönemde fiyatlara yansımaları tahmin ederek, bu tahmin doğrultusunda hareket edecekleri varsayılmaktadır. Rasyonel bekleyişler hipotezine göre, hükümetler ancak şok kararlarla ekonomiyi etkileme şansını elde edebilirler. Yeni klasik iktisat görüşü, ücretlerin ve fiyatların esnek olduğunu yani piyasanın temizlenmesi varsayımını benimser. Piyasanın temizlenmesi, ekonomide işsizlerin olmamasıdır.

Makro iktisatta son yirmi yıl içinde Yeni Klasiklerin ortaya koyduğu en önemli çabalardan biri olan Makro iktisadı Mikro temeller üzerinde inşa etme çabası başta gelir. Bu çabada öncü rol Yeni Klasik İktisatçılara aittir. Diğer ayırıcı özellikleri ise, model kurmada bir genel denge yaklaşımının benimsenmiş olmasıdır. Bu denge yaklaşımı, arz ve talebin dengelenmesi için sürekli olarak ayarlanabilen esnek fiyatları gerektirmektedir. Bu durum aynı zamanda iktisadi karar birimlerinin veri bilgileri ve sınırlı kaynakları çerçevesinde dönemler arasında tutarlı ve başarılı olduklarını ve sonuç olarak piyasaların daima açık olduğunu ifade etmektedir.

Lucas, Sargent ve Wallace da Konjonktür Dalgalarının açıklanmasında Hayek'i entellektüel ataları olarak kabul ettiklerini belirtirken, bir yandan da Philips Eğrisi çerçevesindeki tartışmalarda Friedman'ın kendileri için çok önemli bir başlangıç zemini hazırladığını kabul etmektedirler. Ancak Yeni Klasik İktisat, politika önerilerindeki benzerliklerine rağmen, Rasyonel Bekleyişler varsayımı ile Monetarizmden radikal olarak ayrılmaktadır. Bunun yanı sıra Friedman'ın

başlangıçta bireyden yola çıkmasına rağmen buna Makro kavramları da katarak bir analiz yapması da Yeni Klasik İktisat tarafından eleştirilmektedir (Yay, 2009).

Yeni klasik modeller için son derece önemli olan rasyonel beklentiler teorisine göre ekonomik birimler sadece geçmişe ait değil, mevcut tüm bilgileri kullanarak beklentilerini oluşturur ve sistematik hata yapmazlar. Rasyonel beklentiler teorisinin kabul edilmesiyle artık müdahaleci politikalar karşısında ekonomik birimlerin tepkisinin de dikkate alınması gerektiği ortaya çıkmıştır. Politika yapıcıların söz konusu tepkileri dikkate almadan uygulayacakları politikalar başarılı olamaz. Rasyonel beklentiler yaklaşımı stabilizasyon politikalarının politika yapıcılarla ekonomik karar birimleri arasında oyun teorisi çerçevesinde düşünülmesine de yol açmıştır (Turan, 2011).

Lucas (1972) ve Sargent-Wallace (1975), “Lucas-Sargent-Wallace Politika Etkisizliği Hipotezi” olarak tanımlanan yaklaşımlarında, yalnızca beklenmeyen parasal değişimlerin reel etkilerinin olabileceğini iddia etmişlerdir. Bu hipoteze göre rasyonel beklentiler nedeniyle, önceden kamuoyuna ilan edilen bir para politikası ekonominin üretim ve istihdam gibi reel değişkenleri üzerinde hiçbir etki yapamaz. Merkez bankasının önceden kamuoyuna ilan etmediği genişletici para politikası, sürpriz etkisi yaparak kısa dönemde üretim ve istihdamı reel olarak arttırıcı yönde etkili olabilir. Ancak ekonomik karar birimlerinin durumu fark etmeleri ile birlikte etkisiz hale gelir (Bocutoğlu, 2008).

1.1.1.3.3. Yeni Keynesyen Makro İktisat Modeli

1970’lerin başında Lucas, Sargent ve Wallace’in öncülüğünde gelişen Yeni Klasik İktisat anlayışı kısa dönem içerisinde teorik tartışmalarda önemli bir konuma gelmiştir. Rasyonel beklentileri dikkate alan bu anlayış, uygulanan iktisat politikalarının reel ekonomik aktiviteler üzerinde ancak algılama uyumsuzlukları durumunda etkili olabileceğini ortaya koymuştur. Uygulanan politikaya yönelik veriler iktisadi karar birimleri tarafından algılandığı durumda, beklentiler ve göreceli fiyatlar yeni politikaya uygun hale getirilecek ve iktisat politikalarının reel ekonomik aktivite üzerindeki etkisi de ortadan kalkacaktır. Politika etkisizliği olarak

adlandırılan bu çıkarsama, kısa zaman içinde iktisat politikası tartışmalarında önemli bir konuma gelmiştir. Ancak rasyonel beklentiler varsayımına dayalı modellerin teorik düzlemde gösterdiği başarıyı ampirik alanlara taşıyamaması, bu modellere yönelik eleştirilerin artmasına neden olmuştur (Yıldırım, 2009).

Rasyonel Beklentiler varsayımını kabul etmelerine karşılık Yeni Keynesyen modeller ile Yeni Klasik İktisat modelleri arasındaki en önemli fark, fiyatların belirlenmesiyle ilgilidir. Yeni Klasik İktisat modelinde firmalar, tam rekabet şartları ve eksik enformasyon altında fiyatı veri alan konumdadırlar. Yeni Keynesyen İktisat modelinde ise firmalar, eksik rekabet şartları altında fiyat belirleyici konumdadırlar.

Yeni keynesyen makroekonomik akımı, piyasaların kendiliğinden dengeye geleceği görüşünü kabul eder. Yeni keynesyenler, ücret katılıklarını, etkin ücret teorisi, uzun dönemli sözleşmeler, zımni sözleşmeler, koordinasyon başarısızlığı ve içerdekiler-dışardakiler modeli ile fiyatların yapışkanlığını ise, katalog maliyeti ve koordinasyon başarısızlığıyla açıklar.

Her ne kadar bazı noktalarda teorik görüş ayrılıkları sürmekteyse de günümüz makro iktisadında bir birleşmeden bahsedilmektedir. Söz konusu uzlaşmaya göre, tatminkar bir makro iktisadi model; rasyonel beklentiler varsayımını, ücret ve fiyat katılıkları ile bireylerin optimizasyon davranışlarını içermelidir.

Özetle, Yeni Keynesyen İktisatçıların 1980'lerden itibaren geliştirdiği hem nominal hem de reel katılıkları dikkate alan yaklaşımları, kısa dönemde iktisat politikalarının tam istihdam çıktı düzeyinde istikrar sağlamak için kullanılabileceğini ortaya koymuştur.

1.1.2. Maliye Politikasının Amaçları

1929 yılındaki büyük buhran sonrasında yaşanan ekonomik durgunluğa çözüm arayışlarıyla ortaya çıkan maliye politikası ile günümüzde özellikle fiyat istikrarının sağlanması, sürdürülebilir bir büyümenin sağlanması ve gelir dağılımında adaletin sağlanması amaçlanmaktadır. Aynı zamanda para politikası ile de hedeflenen bu amaçlar ortak olmakla birlikte, bunların gerçekleştirilmelerine yönelik

uygulanan araçlar, iktisat politikalarının farklılıklarını oluşturmaktadır. Öte yandan aynı araçların, aynı amaçları sağlamaya yönelik olarak kullanımı iktisat politikalarında söz konusu olan bu ayrışmaya gerek olmadığı tartışmalarının temelini oluşturmaktadır.

Maliye politikası uygulamalarıyla ulaşılmak istenen temel amaçlar ekonomik istikrar, ekonomik büyüme ve gelir dağılımının düzenlenmesi olarak sıralanabilir. Aşağıda bu temel amaçlar sırasıyla açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1.2.1.Ekonomik İstikrar

Bir ekonomide, istikrardan bahsedilmesi için o ekonomide fiyat istikrarının ve tam istihdamın sağlanmış olması gerekir. Bu iki iktisadi unsurda herhangi bir değişiklik olması halinde bunların tekrar dengeye getirilebilmeleri için de maliye politikası uygulanabilir.

Bir ekonomide tam istihdamın ve fiyat istikrarının birlikte gerçekleşmesi ekonomik istikrar olgusu olarak tanımlanabilir. Öte yandan bir ekonomide dengenin tam olarak sağlanabilmesi için hem yurt içi istikrarın, hem de ödemeler dengesi açığının giderilmesi gerekmektedir. Bu durumda ise, sadece maliye politikası uygulaması yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla konulan ekonomik hedeflere ulaşmak için, maliye politikasının diğer politikalarla uyumlu bir biçimde birlikte kullanılması gereklidir (Ataç, 1991).

Günümüzde enflasyonun düşmesini ifade eden fiyat istikrarının yanında, üretim faktörlerinin özellikle de emeğin tam istihdamı da para politikasında olduğu gibi, maliye politikasının da başlıca amaçları arasında yer almaktadır. Tam istihdamın verimli bir şekilde gerçekleştirilmesi halinde hem üretim artacak, hem de üretim artışını takiben milli gelir ve refah seviyesi artışı da sağlanacaktır.

Fiyat istikrarı genel fiyat düzeyinde meydana gelen sürekli dalgalanmaların önlenmesi anlaşılmalıdır. Tam istihdam ile üretim faktörlerinin sürekli üretime koşulması anlaşılmalıdır. Ancak genellikle tam istihdam emek üzerinde

tanımlanmaktadır. Emek piyasasında işçilerin iş değiştirmeleri ve yeni iş aramaları sonucunda ortaya çıkan işsizliğin tam istihdamı engellemediği savunulmaktadır.

Ekonomi tam istihdamda iken söz konusu olan bu işsizliğe doğal işsizlik denilmektedir. Doğal işsizlik oranına seçenek olarak bazı ekonomistler (özellikle yeni Keynesyenler) enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı (NAIRU) nedeniyle hedef işsizlik oranına yönelmişlerdir. Hedef işsizlik oranı, bir ekonomide enflasyonun hızlanmasına neden olmaksızın ulaşılabilir olduğuna inanılan orandır.

1.1.2.2.Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme ve kalkınma, kişi başına düşen milli gelirin arttırılmasının yanı sıra sosyal, kültürel ve siyasi alanlardada gelişmenin sağlanmasıdır. Maliye politikası bu amaçların sağlanmasında devletin kullanabileceği araçlardan biridir. Devlet bu amaçlara ulaşmak için gelir, borçlanma ve gider politikalarını bu konuda kullanabilmektedir.

Gelişmiş ekonomiler, enflasyon ve işsizlik sorunlarının çözümüne yönelik olarak yeterli büyüme hızlarına ulaşmayı hedeflemektedir. Öte yandan, gelişmekte olan ülkeler ise sanayileşmelerini tamamlamak, tarım kesimini modernize etmek amacı ile yeterli düzeyde ekonomik büyümeyi gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

Bir ekonomide kalkınma sorununun çözümü için üretim, yatırım ve tasarrufların artması gerekmektedir. Bu yüzden maliye politikası uygulamalarının da sırası ile tasarruf, üretim ve yatırımları teşvik edecek şekilde uygulanması gerekmektedir. Bunu sağlaması halinde maliye politikası, kalkınmanın finansmanını da sağlamış olacaktır (Eker, 2004).

Maliye politikası çerçevesinde, tasarrufların belirlenmesinde vergi uygulamaları belirleyici olmaktadır. Ekonomik istikrar, maliye politikasının kısa dönemli amacı olup ekonomik büyüme ve kalkınma ise maliye politikasının uzun dönemli amacıdır. Bunların yanında sermaye birikimi, nüfus artış hızı gibi etkenler de ekonomik büyümede belirleyici rol oynamaktadır.

Ekonomik büyüme ile ilgili bir gösterge de kişi başına düşen gelirdir. 1960-2000 yılları arasındaki kırk yıllık dönem süresince, dünyadaki gelişmeye bağlı olarak kişi başına düşen reel gelir ortalama olarak yılda % 2,3 düzeyinde artmıştır. Bu da yaklaşık her otuz yıllık bir dönem için gelirin ikiye katlanması ve beraberinde her bir jenerasyonun yaşam standartlarının önceki jenerasyona göre iki kez daha yüksek olduğu anlamına gelmektedir (Rodrik, 2003).

1.1.2.3. Gelir Dağılımının Düzenlenmesi

Maliye politikasının amaçları ülkelerin ekonomik ve sosyo-politik amaçlarına göre farklılıklar gösterse de, servet ve gelir dağılımının düzenlenmesi her toplum için ortak bir öneme sahiptir. Milli gelirin paylaşımını ifade eden coğrafi, sektörel, fonksiyonel (üretim faktörlerine göre) ve kişisel gelir dağılımı olarak düzenlenen gelir dağılımı önemlidir. Çünkü kişisel gelir dağılımında adalet sosyal barışı sağlar, toplumsal refahı artırır, fırsat eşitliğini artırır, ekonomik istikrarı sağlar (Türk, 1998).

Bununla birlikte dünyadaki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin hemen hepsinde gelir dağılımıyla ilgili problemler söz konusudur. Türkiye’de de gelir dağılımındaki adaletsizlik uzun yıllardır önemli bir sorun olmuştur. Maliye politikası uygulamaları ile gelir dağılımındaki bu adaletsizlik çözülmeye çalışılmaktadır.

Gelir dağılımının dengeli ve adil olması bir ekonomide sosyal gruplar arasında toplum barış için olması gerekenlerden birisidir. Ekonomideki adaletli gelir dağılımını bir diyagram halinde gösteren ve adını teorisyenin isminden alan Lorenz eğrisinin (en az gelir düzeyinden başlayarak hane halkının belli bir yüzdesinin, gelirin yüzde kaçını aldığını gösteren eğri) mutlak eşitlik çizgisine mümkün olduğu kadar yakın olması maliye politikasının diğer bir amacını oluşturmaktadır.

Maliye politikasının amaçlarına ulaşabilmesi açısından, başarısının temelini sahip olunan mali araçların etkin bir şekilde yönetilmesi oluşturmaktadır. Bu bakımdan mali yönetim; amaçların belirlenmesi kadar, araç ve kaynaklarında amaçlar doğrultusunda en iyi şekilde yönetilip, yönlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

1.1.3. Maliye Politikası Araçları

Hükümetin, maliye politikasını uygularken ekonomik dengeyi değiştirmeye yönelik elinde bazı araçlar vardır. Bu araçlara maliye politikası araçları denir. Maliye politikası uygulanırken, hükümetin elindeki en önemli araçlar kamu harcamaları, vergiler ve borçlanmalardır. Aşağıda maliye politikası araçları incelenecektir.

1.1.3.1.Kamu Harcamaları

Kamu harcamaları bir ülkede yapılan kamusal faaliyetlerden dolayı ortaya çıkan harcamalar olarak tanımlanır. Bir ülkenin merkezi ve yerel yönetimlerinin yükledikleri hizmeti yerine getirebilmek için yaptıkları harcamalar bu tanıma göre kamu harcamalarını oluşturur.

Kamu harcamalarındaki artış, hızlandıran etkisi nedeniyle özel tüketim harcamalarının ve özel yatırım harcamalarının artmasını sağlayacaktır. Bu nedenle, ekonominin resesyon dönemine girdiği bir süreçte hükümet, genişletici maliye politikası uygulayarak kamu harcamalarını artırma yoluna gidecek ve bu şekilde krizden çıkmaya yönelik çaba gösterecektir.

Pınar (2010)'a göre, kamu kurumlarının siyasal karar alma sürecinde belirlemiş oldukları kamu hizmetlerini karşılamak amacıyla yaptığı parasal harcamalar da kamu harcamaları olarak adlandırılır. Kamu harcamalarının hangi alanlarda yapılacağı ve ne amaçla yapılacağı, hükümetin siyasal karar alma sürecinde belirlenir. Bu süreç ise kamu harcamaları açısından bütçe sürecinde ortaya çıkar.

Pınar (2010)'a göre kamu harcamaları genel olarak üç farklı şekilde sınıflandırılabilir:

- i) Yönetmel (idari) sınıflandırma: Kamu harcamalarının yönetmel sınıflandırma olarak bir ayrıma tabi tutulduğunda harcamayı yapan kurum ya da kuruluş dikkate alınır. Örneğin başbakanlık, adalet bakanlığı, kara yolları genel müdürlüğü ve diğer harcama yapan kuruluşların yapmış oldukları harcamalar, ilgili kurumların adıyla anılır.

- ii) İşlevsel (fonksiyonel) sınıflandırma: Bu sınıflandırma türünde ise kurumların hangi amaçla harcama yaptıkları dikkate alınır. Örneğin kamu kurumlarının yaptığı harcama eğitim, adalet vb. hizmetlerin yerine getirilebilmesi amacıyla yapılmış olabilir. Bundan dolayı kamu kurumları farklı amaçlarla harcama yapabilirler.
- iii) Ekonomik sınıflandırma: Bu sınıflandırma türünde yapılan harcamanın ekonomik açıdan hangi anlama geldiği dikkate alınmaktadır. Kamu harcamaları genel olarak tüketim, yatırım ve transfer harcamaları olmak üzere üç grupta toplanır. Kamu harcamalarının bu anlamda ekonomik etkileri ekonomik sınıflandırma ile yakından ilişkilidir.

1.1.3.2. Vergiler

Hükümetin, ekonomiye maliye politikası aracılığıyla müdahale etmesinde elinde bulunan bir diğer maliye politikası aracı ise vergilerdir. Ekonominin resesyona girdiği dönemlerde vergi oranları azaltılarak, harcanabilir gelir düzeyi artırılır. Bunun tam tersine enflasyonist bir eğilim olduğu ortamda ise vergiler artırılır. Bu ise harcanabilir geliri azaltarak, toplam tüketim harcamalarının kısılmasına yol açacaktır. Hükümet, vergileri dolaylı ve dolaysız vergiler olarak iki şekilde belirleyebilir.

- i) Dolaylı vergiler: Ekonomik karar birimlerinin yapmış olduğu harcamalar üzerinden alınan vergilere dolaylı vergiler adı verilir. KDV, ÖTV, ÖİV vb. türden vergiler dolaylı vergilere birer örnektir. Türkiye’de vergi gelirleri içerisinde dolaylı vergilerin payı oldukça yüksektir. AB ülkelerine bakıldığında dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı %35 civarında iken, Türkiye’de bu oran 2010 yılında %68 olarak ortaya çıkmıştır.
- ii) Dolaysız Vergiler: Hükümetlerin, ekonomik karar birimlerinin direkt olarak elde etmiş oldukları gelirlerinden almış olduğu vergilere dolaysız vergiler adı verilir. Gelir vergisi, kurumlar vergisi vb. vergiler dolaysız vergi türüne birer örnek oluşturur.

Vergilerin ekonomik karar birimleri üzerindeki etkisi değişik açılardan ele alınabilir. Örneğin üretim açısından bakıldığında vergilerin etkisi gelir etkisi ve ikame etkisi olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır.

Gelir etkisi, vergiden dolayı geliri azalan kişilerin bu kaybı telafi etmek için daha çok çalışmaya ve üretmeye yönelmeleridir. Yani vergiler arttıkça kişilerin tükettikleri mal ve hizmet miktarı, harcanabilir gelirleri düştüğünden tüketimleri de azalacaktır. İkame etkisi ise, ekonomik karar birimlerinin çalışmaları sonucunda kazandıkları vergi sonrası geliri düşük bulmaları halinde çalışmaktan vazgeçmeleridir. Bir başka deyişle ikame etkisinde faydanın bir diğer etkisi olan dinlenmeyi (boş zamanı) tercih etmeleridir.

Tablo 1. OECD Ülkelerinde Vergi Yüğü (%)

	1975	1985	1990	1995	2000	2003	2004	2005	2006	2007
Kanada	32,0	32,5	35,9	35,6	35,6	33,6	33,6	33,4	33,3	33,3
Meksika	-	17,0	17,3	16,7	18,5	19,0	19,0	19,9	20,6	20,5
ABD	25,6	25,6	27,3	27,9	29,9	25,7	26,0	27,3	28,0	28,3
Avustralya	25,8	28,3	28,5	28,8	31,1	30,7	31,1	30,8	30,6	-
Japonya	20,9	27,4	29,1	26,8	27,0	25,7	26,3	27,4	27,9	-
Kore	15,1	16,4	18,9	19,4	23,6	25,3	24,6	25,5	26,8	28,7
Yeni Zelanda	28,5	31,1	37,4	36,6	33,6	34,4	35,5	37,5	36,7	36,0
Avusturya	36,7	40,9	39,6	41,2	42,6	42,9	42,8	42,1	41,7	41,9
Belçika	39,5	44,4	42,0	43,6	44,9	44,7	44,8	44,8	44,5	44,4
Çek Cumhuriyeti	-	-	-	37,5	35,3	37,6	38,3	37,5	36,9	36,4
Danimarka	38,4	46,1	46,5	48,8	49,4	47,7	49,3	50,7	49,1	48,9
Finlandiya	36,5	39,7	43,5	45,7	47,2	44,6	43,4	43,9	43,5	43,0
Fransa	35,4	42,8	42,0	42,9	44,4	43,1	43,5	43,9	44,2	43,6
Almanya	34,3	36,1	34,8	37,2	37,2	35,5	34,8	34,8	35,6	36,2
Yunanistan	19,4	25,5	26,2	28,9	34,1	36,3	27,1	31,3	31,3	-
Macaristan	-	-	-	41,3	38,0	38,1	37,6	37,2	37,1	39,3
İzlanda	30,0	28,2	30,9	31,2	37,2	37,8	38,3	40,7	41,5	41,4
İrlanda	28,7	34,6	33,1	32,5	31,7	28,7	30,2	30,6	31,9	32,2
İtalya	25,4	33,6	37,8	40,1	42,3	41,8	41,1	40,9	42,1	43,3
Lüksemburg	32,8	39,5	35,7	37,1	39,1	38,2	37,9	37,8	35,9	36,9
Hollanda	40,7	42,4	42,9	41,5	39,7	37,0	37,4	38,8	39,3	38,0
Norveç	39,2	42,6	41,0	40,9	42,6	42,9	43,3	43,5	43,9	43,4
Polonya	-	-	-	36,2	31,6	34,9	33,4	32,9	33,5	-
Portekiz	19,7	25,2	27,7	31,7	34,1	35,0	33,8	34,7	35,7	36,6
Slovakya	-	-	-	-	33,8	31,2	31,6	31,8	29,8	29,8
İspanya	18,4	27,6	32,5	32,1	34,2	34,3	34,7	35,8	36,6	37,2
İsveç	41,2	47,3	52,2	47,5	51,8	50,1	49,9	49,5	49,1	48,2
İsviçre	23,9	25,5	25,8	27,7	30,0	29,4	29,1	29,2	29,6	29,7
Türkiye	11,9	11,5	14,9	16,8	24,2	32,8	31,3	24,3	24,5	23,7
İngiltere	35,2	37,6	36,1	34,5	37,1	35,4	35,6	36,3	37,1	36,6

Kaynak: Revenue Statistics 2007-2008 Edition

Yukarıdaki tabloda OECD ülkelerinin vergi yüklerinde zaman içerisinde meydana gelen değişimler gösterilmiştir. Buna göre, Türkiye'nin vergi yükü 2004 yılına kadar artış göstermiştir. Bu tarihten sonra ise vergi yükünde azalış olduğu gözlenmektedir.

1.1.3.3. Borçlanma

Maliye politikasının üçüncü aracı borçlanmadır. Ülkede bütçe açığı veya bütçe fazlası ortaya çıkması hükümetin borçlanmaya yönelik davranışlarını etkilemektedir. Kamu gelirlerinin ve kamu harcamalarının mevcut durumuna göre hükümet borçlanmayla ilgili davranışlarını değiştirebilir. Bunun dışında borçlanma, hükümet tarafından bir iktisat politikası aracı olarak bilinçli bir şekilde de kullanılabilir. Yani kamu harcamaları ve vergiler birer maliye politikası aracı olarak kullanılabilirken bütçe dengesi de ayrı bir araç olarak kullanılabilir. Örneğin ekonomide bir durgunluk söz konusu olduğunda, hükümet bilinçli olarak bütçede açık oluşturarak ekonomik faaliyetleri destekleme yoluna gidebilir. Bunun tersi durumda ise yani enflasyonist bir ortam ortaya çıktığında hükümet bütçe fazlası oluşturarak ekonomide daraltıcı bir etki ortaya koyabilir. Bu durumda sadece vergi kalemleri değil borçlanma da ayrı bir araç olarak gündeme gelebilmektedir.

Devletin borçlanma olanaklarına bakıldığında iç ve dış borçlanma olmak üzere iki türlü imkanı olduğu söylenebilir. Devletin yurtiçi piyasadan borçlanmasına iç borçlanma denir. İç borçlanma hazine tarafından çıkarılan devlet iç borçlanma senetlerinin (DİBS) satışı yoluyla yapılabilir. Devletin borçlanması, borcun vade yapısına göre kısa vadeli veya uzun vadeli olabilir. Kısa vadeli borçlanma hazine bonusu satışıyla, uzun vadeli borçlanma devlet tahvili satışıyla yapılır.

İç borçlanmanın kendi içerisinde sağlamış olduğu avantajlar söz konusudur. Devlet, iç borçlanma sonucunda ortaya koymuş olduğu hedeflere kolay ulaştığından ve iç borçlanmanın sonuçları kolay alındığından daha kolay yapılır. Yine iç borçlanma senetleri devlet güvencesi altında olduğundan bu tür borçlanmada herhangi bir sorun yaşanmaz.

Makroekonomik açıdan borçlanmanın önemli sonuçları mevcuttur. Örneğin, yüksek faiz oranlarıyla yapılan borçlanma kamu finansmanı açısından önemli zorluklar ortaya çıkarabilir. Teorik açıdan bakıldığında devlet sonsuza kadar borçlanamaz ve dönemsel olarak yapılan borçlanma, devletin en önemli gelir kaynağı olan vergi gelirleriyle ödenecektir. Ancak vergilendirme sürecindeki güçlükler nedeniyle iç borçlanma ekonomide kısır döngü ortaya çıkmasına neden olabilir. Hükümetler mevcut borçlarını ve bu borçlara ait faizleri tekrar borçlanarak ödeme yoluna giderlerse, sonraki dönemlerde büyük bir borç yüküne neden olabilirler. Özellikle hükümetlerin popülist politikalar uyguladığı dönemlerde vergilemeden kaçınan ekonomi yönetimi, daha kolay bir finansman yolu olan borçlanmayı tercih eder. Uzun dönemde ise bu durum daha büyük makroekonomik problemler ortaya koyabilmektedir.

Tablo 2. Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin GSYH'ye Oranı (%)

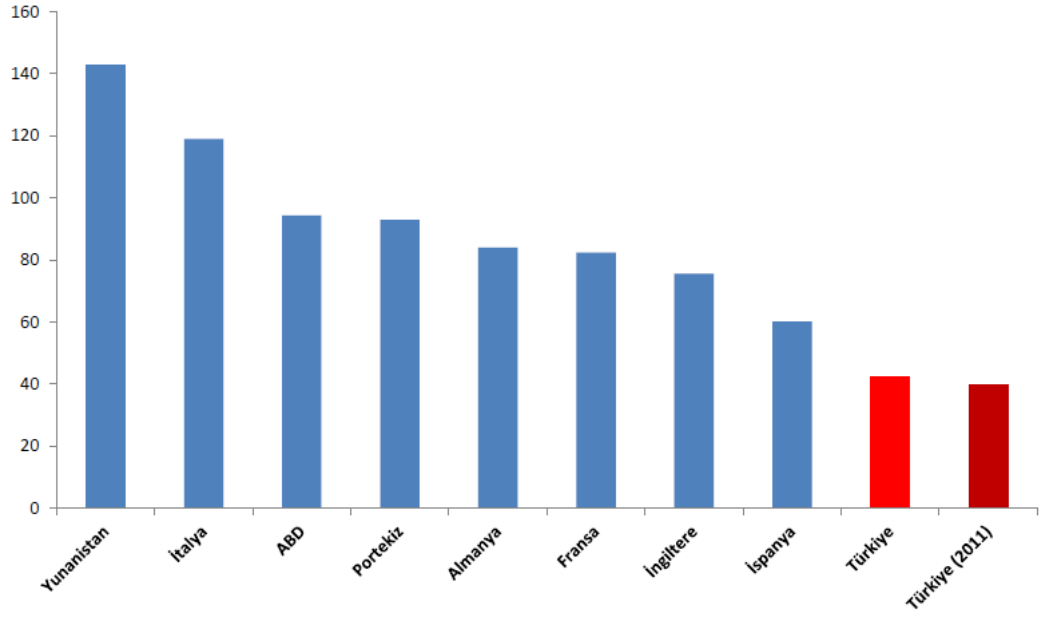
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1. Toplam Kamu	9,83	7,34	3,44	-0,49	-1,88	0,07	1,62	5,27	4,16
2. Merkezi Yönetim	11,47	8,84	5,22	1,06	0,61	1,63	1,83	5,47	4,88
3. KİT	-0,79	-0,58	-0,44	-0,13	-0,49	-0,12	-0,03	-0,18	-0,53
İşletmeci KİT	-0,86	-0,28	-0,31	-0,10	-0,17	-0,18	-0,06	-0,12	-0,49
Özelleştirme Kap. Kur.	0,07	-0,30	-0,13	-0,03	-0,32	0,06	0,04	-0,06	-0,04
4. Mahalli İdareler	0,07	0,30	-0,05	-0,07	0,13	0,46	0,63	0,29	0,27
5. Döner Sermayeli Kuruluşlar	-0,15	-0,25	-0,19	-0,17	-0,05	-0,11	-0,07	-0,04	-0,04
6. Sosyal Güvenlik Kuruluşları	0,03	0,03	0,04	0,02	-0,12	-0,09	0,01	0,00	0,00
7. İşsizlik Sigortası Fonu	-0,79	-0,87	-0,78	-0,73	-0,75	-0,83	-0,80	-0,32	-0,39
8. Fonlar	0,00	-0,14	-0,35	-0,48	-1,21	-0,86	0,05	0,05	-0,02

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

(Eksi işaretler fazlayı ifade etmektedir)

Yukarıdaki tabloda Türkiye'nin kamu kesimi borçlanma gereğinin GSYH'ya oranı gösterilmektedir. Buna göre Türkiye, 2004 ve 2005 yıllarında kamu genelinde fazla vermiştir. Ancak bu oranın, özellikle krizin görece olarak daha derinden hissedildiği 2009 yılında %5 düzeylerine yükseldiği görülmektedir.

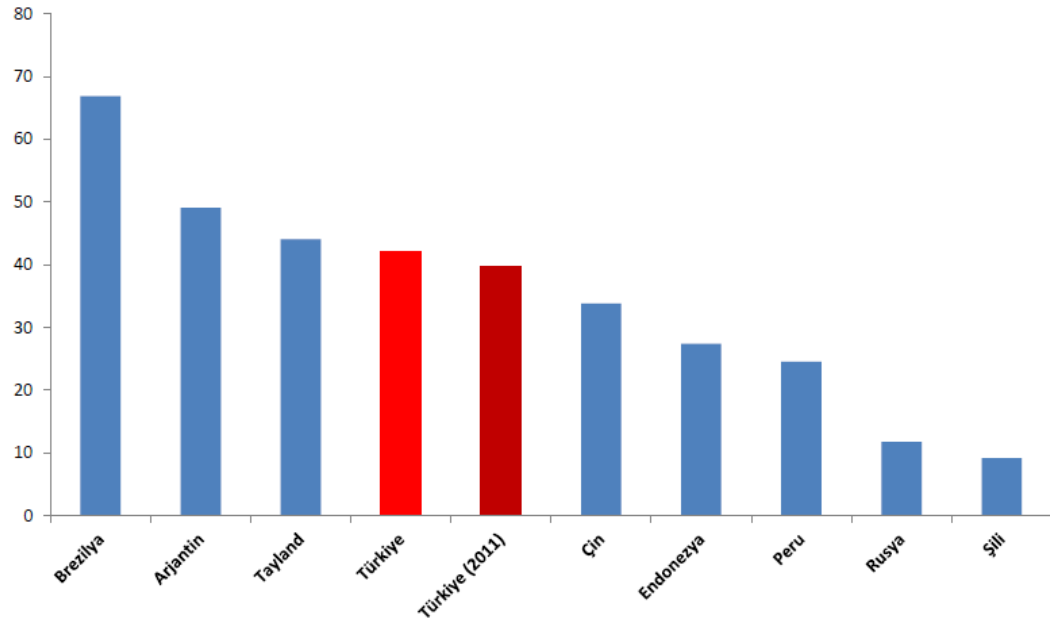
Grafik 1. Kamu Borçları 1 (GSYİH'ye oranı, yüzde, 2010)

Kaynak: IMF, WEO, TCMB, Kalkınma Bakanlığı.

(Türkiye 2011 verileri OVP'den alınmıştır.)

Grafik 2. Kamu Borçları 2 (GSYİH'ye oranı, yüzde, 2010)

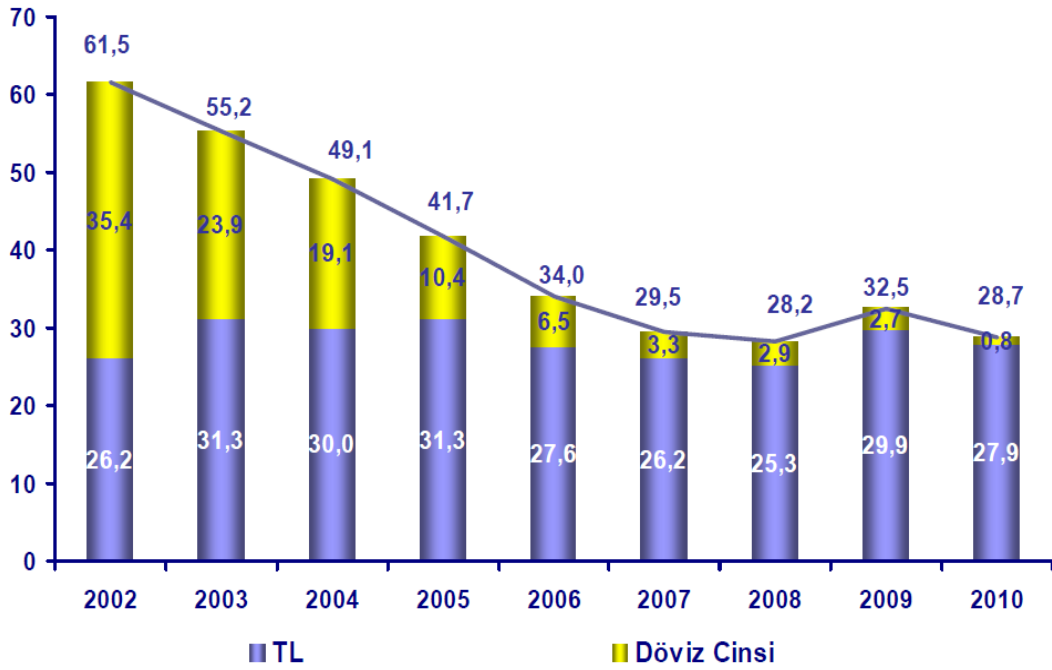
Kaynak: IMF, WEO, TCMB, Kalkınma Bakanlığı.

(Türkiye 2011 verileri OVP'den alınmıştır.)

Yukarıdaki grafiklerde AB üyesi, bazı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ait kamu borçlarına ilişkin veriler gösterilmektedir. Buna göre son yıllarda Avrupa’da yaşanan krizin etkileri Yunanistan, İtalya, Portekiz gibi gelişmiş AB ülkelerini olumsuz etkilemiştir. Türkiye’nin ise bu alanda gelişmiş AB ülkelerine göre daha iyi bir göstergeye sahip olduğu söylenebilir.

Grafik 3. Kamu Net Borç Stoku / GSYH (%)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Yukarıdaki grafikte Türkiye’nin 2002-2010 yılları arasında Kamu Net Borç Stokunun GSYH’ye oranı gösterilmektedir. Buna göre Türkiye’nin 2008 yılına kadar Borç Stoku/GSYH oranının kademeli olarak düştüğü görülmektedir. 2009 yılında ise dünyadaki küresel krizin de etkisiyle %32.5’e yükselmiş olmasına rağmen, 2010 yılında tekrar 2008 yılındaki seviyelere gerilemiştir. Bu durum Türkiye’nin son yıllarda mali disiplin konusundaki kararlılığını göstermektedir.

Devletin kamu harcamalarını borçlanma yoluyla finanse etme durumu, iç kaynaklı olabileceği gibi dış kaynaklı da olabilir. Dış borçlanma, devletin uluslararası fon piyasalarında ya da uluslararası finans kuruluşlarından fon sağlaması olarak tanımlanır. Maliye politikası açısından dış borçlanma yurtiçi piyasalara bir ek

kaynak girişidir. Bu yüzden, dış borçlanma ekonominin geneli üzerinde önemli bir genişletici etki ortaya koyabilmektedir. Dış borçlanmanın ekonomi üzerindeki tam etkisi hangi koşullarda borçlanıldığına ve bulunan fonların nerede kullanıldığı ile yakından ilişkilidir. Ekonominin geneli açısından bakıldığında dış borçlanma önemli bir ek kaynaktır ve ekonomi üzerinde olumlu etkiler yaratır. Ancak bütçe açıklarının kapatılması amacıyla borçlanma ekonomide kısa dönemde bir rahatlama sağlayabilir. Buna rağmen, uzun dönemde ekonomi üzerinde önemli bir risk unsuru olarak ortaya çıkacaktır.

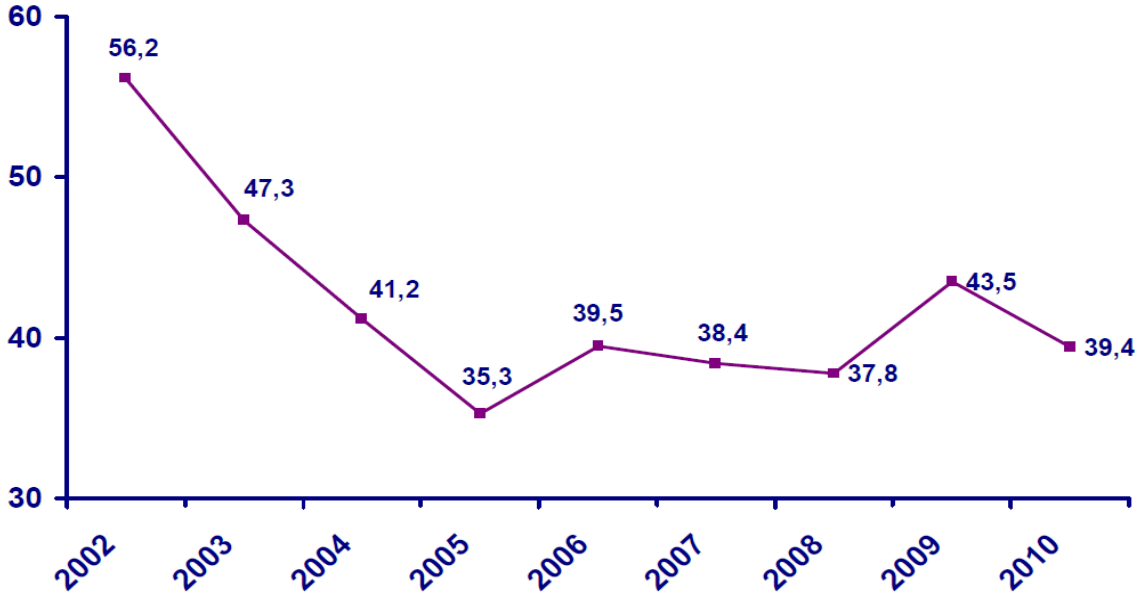
Tablo 3. Türkiye'nin Brüt Dış Borç Stoğu (Milyar Dolar)

(Milyar \$)	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
TOPLAM DIŞ BORÇ STOKU	169,9	207,7	249,5	280,4	268,4	289,4	309,6
KISA VADE	38,3	42,6	43,1	53,1	49,7	78,2	85
UZUN VADE	131,6	165,1	206,3	227,3	218,7	211,2	224,7
KAMU SEKTÖRÜ	70,4	71,6	73,5	78,3	83,5	89	95,3
Kısa Vade	2,1	1,8	2,2	3,2	3,6	4,3	5,8
Uzun Vade	68,3	69,8	71,4	75	79,9	84,7	89,5
TCMB	15,4	15,7	15,8	14,1	13,3	11,8	12,1
Kısa Vade	2,8	2,6	2,3	1,9	1,8	1,6	1,6
Uzun Vade	12,7	13,1	13,5	12,2	11,5	10,3	10,5
ÖZEL SEKTÖR	84,1	120,5	160,2	188	171,6	188,6	202,2
Kısa Vade	33,4	38,3	38,7	48	44,3	72,4	77,5
Uzun Vade	50,7	82,2	121,5	140	127,3	116,2	124,7

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Yukarıdaki tabloda Türkiye'nin milyar dolar cinsinden Brüt Dış Borç Stoku gösterilmektedir. Tabloda Türkiye'nin 2005 yılından 2011 yılına kadar Dış Borç Stokunda sürekli bir artış söz konusudur. Bu dönemde yaklaşık 6 yılda Dış Borç Stoku iki katına çıkmıştır.

Grafik 4. Brüt Dış Borç Stoku / GSYH (%)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Yukarıdaki grafikte ise Türkiye'nin Dış Borcunun GSYH'ya oranı gösterilmektedir. Grafikte bu oranın 2002'den 2005 yılına kadar kademeli olarak azaldığı görülmektedir. 2005'ten sonra 2009'a kadar bir miktar arttığı gözükse de tekrar düşme eğilimine girmiştir. Burada Türkiye'nin son yıllarda büyüme performansındaki başarısından söz edilebilir.

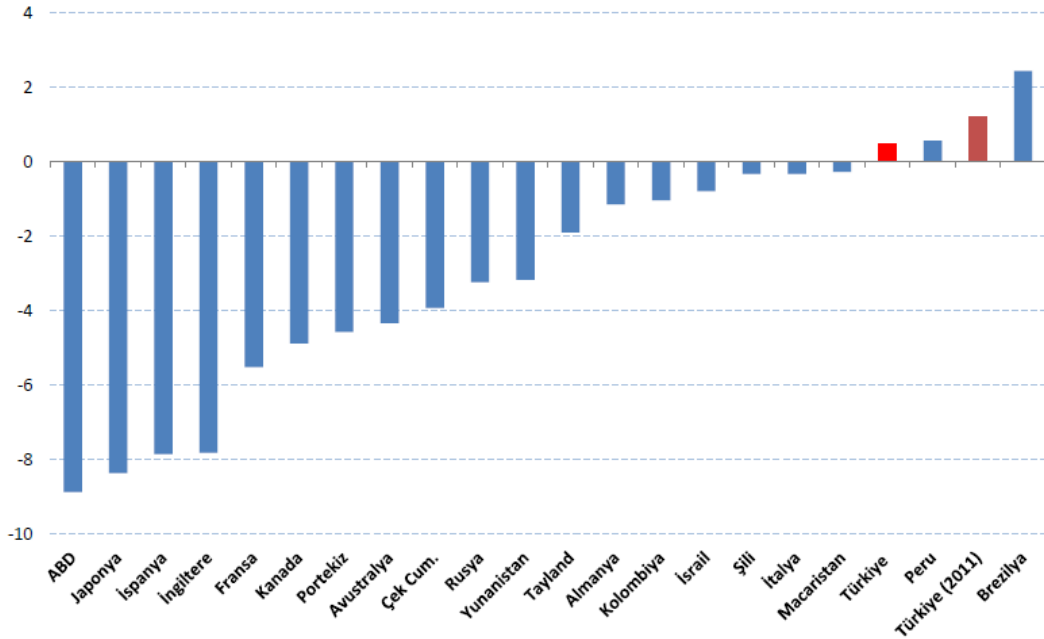
1.1.4. Maliye Politikası Araçlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi

İktisatçıların yıllardır ilgilendiği temel konulardan birisi ekonomik büyümedir. Aslında bir iktisatçının ulusların zenginliğini belirleyen veya etkileyen temel unsurların neler olduğuna ilgisiz kalmasını beklemek gerçekçi değildir. Özellikle 1980'li yılların ortalarından itibaren maliye politikasının göstergeleri olarak düşünülebilecek kamu harcamaları, vergiler, bütçe açıkları veya fazlalarının ekonomik büyüme oranı üzerinde değişik kanallar vasıtasıyla olumlu veya olumsuz etkilerde bulunabilecekleri ileri sürülmektedir (Turan, 2008).

Turan (2008)'a göre, Devlet harcamalarının verimsizliği ve vergilemenin olası olumsuz etkileri nedeniyle söz konusu harcamaların ve dolayısıyla vergilerin düşük tutulmasından yana olan iktisatçılar olduğu gibi, devletin yüksek kamu harcamaları aracılığıyla ekonomik büyüme konusunda son derece yararlı bir rol oynayabileceğini ileri süren iktisatçılar da bulunmaktadır. Maliye politikasının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin anlaşılması devletin ekonomide nasıl bir rol oynayabileceği konusuna da açıklık getirmesi açısından son derece önemli sayılmaktadır.

Maliye politikası araçlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin tam olarak ortaya konulabilmesi için devlet bütçesinin kamu gelirleri ve kamu giderleri tarafının dikkate alınması gerektiği, örneğin devlet harcamalarının büyüme üzerindeki etkilerinin söz konusu harcamaların düzey veya bileşiminin yanında nasıl finanse edildiğine bağlı olarak da değişebileceği ileri sürülmektedir. Devlet bütçesinin hem gelir hem de gider tarafının göz önünde bulundurulması gerektiği yaklaşımı teorik olarak cazip görünmekle birlikte, literatürde yoğun olarak bütçenin sadece bir tarafı üzerine odaklanılmaktadır(Turan, 2008).

Grafik 5. Ülkelerin Faiz Dışı Dengeleri (GSYİH'ye oran, yüzde, 2010)

Kaynak: IMF, WEO, TCMB, Kalkınma Bakanlığı.

(Türkiye 2011 verileri OVP'den alınmıştır.)

Grafikte gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin faiz dışı dengelerinin GSYH'ya oranı gösterilmektedir. Buna göre ABD, Japonya, İspanya gibi gelişmiş ülkelerin bütçe dengelerindeki olumsuz göstergeler dikkat çekmektedir.

Türkiye ise bu alanda son yıllarda önemli başarılar kaydetmiştir. Grafikte görüldüğü gibi Türkiye'nin 2010 yılında faiz dışı fazla verdiği görülmektedir. Bu ise mali disiplin alanında Türkiye'nin gelişmiş ülkelere göre olumlu bir performans sergilediğini göstermektedir.

Tablo 4. Türkiye'nin Bütçe İstatistikleri

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Bütçe Giderleri (Milyon TL.)	119.604	141.248	152.093	159.687	178.126	204.068	227.031	268.219	294.359	313.302
Bütçe Gelirleri (Milyon TL.)	79.420	101.040	122.964	152.784	173.483	190.360	209.598	215.458	254.277	295.862
Bütçe Dengesi (Milyon TL.)	-40.184	-40.208	-29.128	-6.903	-4.643	-13.708	-17.432	-52.761	-40.081	-17.439
Faiz Dışı Fazla (Milyon TL.)	11.544	18.319	27.363	38.777	41.320	35.045	33.229	440	8.217	24.773
Genel Bütçe Vergi Gelirleri (Milyon TL.)	60.356	82.491	100.373	119.628	137.480	152.835	168.109	172.440	210.560	253.765
Faiz Giderleri (Milyon TL.)	51.728	58.527	56.491	45.680	45.963	48.753	50.661	53.201	48.299	42.212
Faiz Giderleri /Vergi Gelirleri (%)	85,7	70,9	56,3	38,2	33,4	31,9	30,1	30,9	22,9	16,6
Bütçe Gelirleri /Bütçe Giderleri (%)	66,4	71,5	80,8	95,7	97,4	93,3	92,3	80,3	86,4	94,4
Faiz Giderleri/ Bütçe Giderleri (%)	43,2	41,4	37,1	28,6	25,8	23,9	22,3	19,8	16,4	13,5
Vergi Gelirleri/Bütçe Gelirleri (%)	76,0	81,6	81,6	78,3	79,2	80,3	80,2	80,0	82,8	85,8
Bütçe Giderleri /GSYH (%)	34,1	31,1	27,2	24,6	23,5	24,2	23,9	28,2	26,7	24,4
Bütçe Gelirleri /GSYH (%)	22,7	22,2	22,0	23,5	22,9	22,6	22,1	22,6	23,0	23,1
Faiz Giderleri /GSYH (%)	14,8	12,9	10,1	7,0	6,1	5,8	5,3	5,6	4,4	3,3
Bütçe Dengesi /GSYH (%)	-11,5	-8,8	-5,2	-1,1	-0,6	-1,6	-1,8	-5,5	-3,6	-1,4
Faiz Dışı Fazla /GSYH (%)	3,3	4,0	4,9	6,0	5,4	4,2	3,5	0,0	0,7	1,9
Vergi Gelirleri/GSYH (%)	17,2	18,1	18,0	18,4	18,1	18,1	17,7	18,1	19,1	19,8
Genel Devlet Dengesi/GSYH (%)	-10,8	-7,9	-4,1	-0,1	1,4	-0,2	-1,6	-5,5	-2,9	-0,6
Kamu Kesimi Borçlanma Gereği / GSYH (%)	10,0	7,3	3,6	-0,1	-1,9	0,1	1,6	5,1	2,3	0,6

Kaynak: Maliye Bakanlığı, TCMB, Kalkınma Bakanlığı, Hazine, TÜİK.

Yukarıdaki tabloda yıllar itibariyle Türkiye'nin bütçe rakamlarında meydana gelen değişimler gösterilmektedir. Buna göre, bütçe gelirleri ve giderlerinin yıllar itibariyle artışı gözlenmektedir. Ancak bütçe gelirlerinin GSYH'ya oranı çok fazla değişmemesine rağmen, bütçe giderlerinin GSYH'ya oranı genel olarak azalmıştır.

Aşağıda maliye politikası araçları olan vergiler, kamu harcamaları ve borçlanmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkileri tartışılacaktır.

1.1.4.1.Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri

Günümüzde önemli bir oranda artan kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde önemli sayılabilecek etkilerde bulunması mümkündür. Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenirken bu harcamaların düzeyi kadar bileşimi de çok önemli olmaktadır. Örneğin iki ülkede toplam kamu harcamalarının GSYH'ye oranının aynı olmasına rağmen, bileşiminin farklı olması ekonomik büyümeyi farklı şekilde etkileyebilmektedir (Turan, 2008).

Kamu harcamaları ekonomik veya fonksiyonel olarak sınıflandırılabilir gibi üretken (verimli) ve üretken olmayan (verimsiz) olarak da sınıflandırılabilir. Kamu harcamaları ekonomik olarak sermaye ve cari harcamalar, fonksiyonel olarak genel kamu hizmetleri, savunma hizmetleri, eğitim hizmetleri, kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri, ekonomik işler ve hizmetler, çevre koruma hizmetleri, sağlık hizmetleri ve diğer hizmetlerle ilgili harcamalar olmak üzere sınıflandırılabilir.

Kamu harcamaları üretken ve üretken olmayan biçimde sınıflandırıldığında, hangi harcama kalemlerinin üretken hangilerinin üretken olmadığını belirlemek kolay olmayabilir. Örneğin, eğitim harcamaları tüketim harcamaları kategorisinde yer almasına rağmen üretken harcama olarak düşünülebilir.

Devletin zorunlu fonksiyonlarıyla ilgili harcamalarının büyümeyi arttırabileceği kabul edilmektedir. Söz konusu fonksiyonların neler olduğu tartışmaya açık olmasına rağmen mülkiyet haklarının korunması, adalet hizmetlerinin yerine getirilmesi ve temel altyapının sağlanmasına yönelik devlet harcamalarının

ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkilerde bulunacağı konusunda genel bir uzlaşma bulunmaktadır. Devletin temel fonksiyonları arasında görülmeyen mal ve hizmetler için yaptığı harcamaların büyüme üzerindeki etkisi ise yoğun olarak tartışılmaktadır (Turan, 2008).

Devletin araştırma ve geliştirme (AR-GE) faaliyetlerini destekleyen harcamalarının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyebileceği kabul edilmektedir. AR-GE faaliyetlerinin toplumsal faydasının yüksek olması ve yayılma etkisi nedeniyle devlet tarafından desteklenmesi ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkileyebilir.

Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkilerinin yanında, olumsuz etkilerde bulunabilmesi de mümkündür. Örneğin, özel yatırımları tamamlayıcı nitelikteki kamu yatırım harcamaları büyümeyi olumlu yönde etkileyebilirken, bu nitelikte olmayan başka kamu yatırım harcamalarının dışlama etkisine (crowding- out) neden olabileceği ileri sürülebilir. Böylece büyüme üzerinde bu durum olumsuz bir etki ortaya çıkarmaktadır.

21 OECD ülkesi için 1960-2000 dönemiyle ilgili verileri kullanan Heitger (2001), kamu mallarıyla ilgili devlet harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkide bulunacağını, fakat bu pozitif etkinin devletin harcamalarını artırması ve nihai olarak özel malların sunması durumunda azalacağı hatta tersine döneceğini iddia etmiştir. Genel olarak OECD ülkelerinde ulusal savunma, kamu düzeni ve güvenliği, eğitim, ulaşım ve iletişim gibi temel hizmetlerle ilgili devlet harcamalarının payının GSYH'nin yaklaşık yüzde 14 veya altında olmasına rağmen, bu ülkelerde toplam devlet harcamalarının GSYH'ye oranının 1990'larda ortalama yüzde 46 düzeyindedir. Ayrıca toplam devlet harcamalarının ekonomik verimlilik üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu, ayrıca bir dışlama etkisinin bulunduğu, ekonomik aktiviteyle pozitif ilişkili görünen hiçbir harcama tipi bulunmadığını savunmuştur. Aksine hemen hemen tüm alt harcama kategorilerinin büyüme etkilerinin negatif görüldüğü sonucuna ulaşmıştır (Turan, 2008).

1.1.4.2. Vergilerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri

Vergiler aracılığı ile kaynakların bir kısmının kamuya aktarılması, diğer koşulların sabit tutulduğu varsayımı altında, zorunlu olarak özel kesimde kullanılabilen kaynakların azalmasına ve yeniden dağıtılmasına neden olacaktır. Aslında vergiler aracılığıyla gelirin ve servetinin bir kısmı alınan insanların buna bir şekilde tepki vermeleri doğaldır.

Nobel ödüllü iktisatçı Robert E. Lucas sermayenin vergilendirilmesinin gelirin iki kez vergilendirilmesini gerektirdiğini söylemektedir. Bunun gelecekte tüketme yerine şimdi tüketme yönünde bir eğilime neden olduğunu ve bunun sermaye birikimini düşürdüğünü ifade etmektedir. Çok sayıda kişinin ABD'deki sermaye stokunun sermaye birikimini söz konusu çifte vergilendirmeyle cezalandırmayan bir vergi sistemi altında, mevcut durumdakinden % 40 ile % 50 daha yüksek olabileceğini tahmin ettiklerini söylemektedir (Turan, 2008).

Vergileme ve ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen Myles (2000) teorik modellerin vergilemenin ekonomik büyümeyi etkileyebileceği bazı kanalları izole ettiği, bu etkilerin önemli olabileceği, büyüme etkilerinin ampirik testlerinin çözümlenmemiş zorluklarla karşılaşmasına rağmen ampirik kanıtın güçlü bir şekilde vergi etkisinin çok zayıf olduğu sonucuna işaret ettiğini belirtmiştir. Benzer şekilde Easterly ve Rebelo (1993) vergi oranlarının ekonomik büyüme için önemli olduğu kanıtının aşırı düzeyde kırılgan olduğunu belirtmiştir (Turan, 2008).

1.1.4.3. Bütçe Açık Veya Fazlalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri

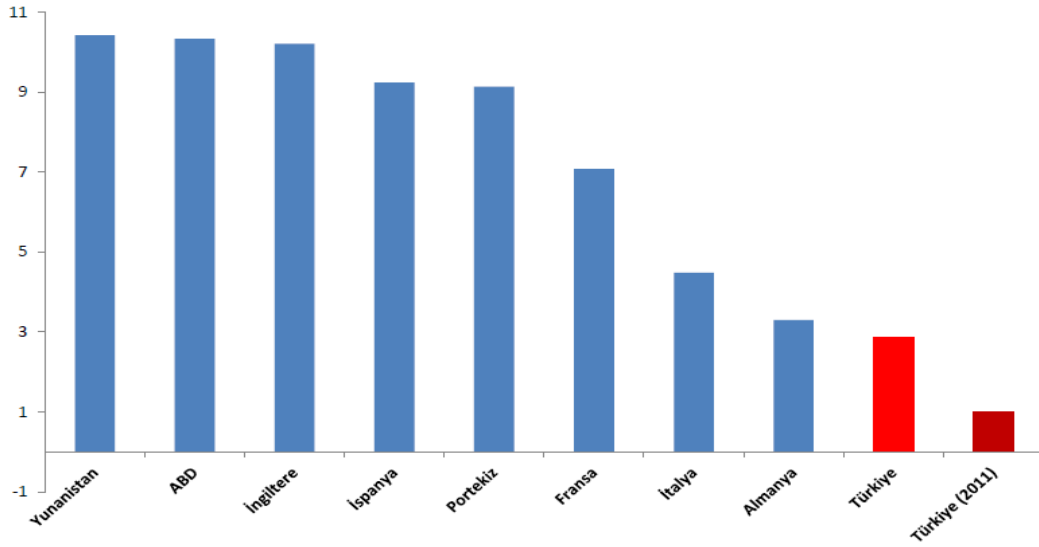
Bir ekonomide bütçe açıklarının veya fazlalarının ekonomik büyüme üzerinde etkileri mevcuttur. Diğer koşulların sabit olduğu durumda bütçe açığında bir artış, özel tasarruflardaki bir artış tarafından dengelenmedikçe, ulusal tasarrufların ve yatırımların dolayısıyla ulusal gelirin düşmesi anlamına gelebilir. Özel tasarrufların söz konusu açıkları tam olarak dengeleyecek biçimde artmasını öngörmek tartışmalı bir yaklaşımdır. Öte yandan bütçe açıkları faiz oranları kanalıyla da büyüme üzerinde bazı etkilerde bulunabilir. Genel olarak, hükümetler topladıkları gelirden daha fazla

harcama yaptıklarından bütçe açıklarının finanse edilmesi sorunu ortaya çıkmaktadır. Aşırı bütçe açıklarının makroekonomik istikrarsızlıklar yaratarak büyümeyi olumsuz yönde etkileyebileceği ileri sürülebilir. Ayrıca aşırı bütçe açıkları bazı makro sorunların göstergesi olarak da düşünülebilir. Aşırı bütçe açıkları bireylerin gelecekle ilgili beklentilerini etkileyerek olumsuz bazı gelişmelerin yaşanmasına da neden olabilir (Turan, 2008).

Fischer (1993), küçük bütçe açıklarının sürekli büyümeye yardımcı olmakla birlikte yüksek büyüme için gerekli olmadığı, büyük bütçe açıklarının büyümeyle negatif ilişkili iken bütçe fazlalarının daha hızlı büyümeyle, daha büyük sermaye birikimi ve yüksek verimlilik artışı aracılığıyla, güçlü bir şekilde ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Easterly ve Rebelo (1993) ülkelerin bütçe fazlalarının, çapraz kesitte sürekli olarak ekonomik büyüme ve özel yatırımlarla pozitif ilişkili olduğunu belirtmiştir (Turan, 2008).

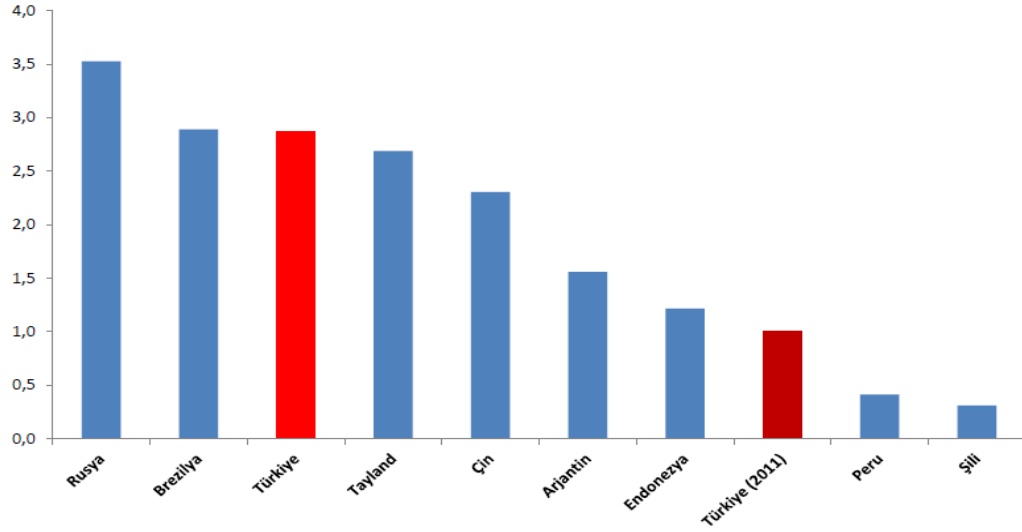
Grafik 6. Bütçe Açıkları 1 (GSYİH'ye oran, yüzde, 2010)

Kaynak: IMF, WEO, TCMB, Kalkınma Bakanlığı.

(Türkiye 2011 verileri OVP'den alınmıştır.)

Grafik 7. Bütçe Açıkları 2 (GSYİH'ye oran, yüzde, 2010)

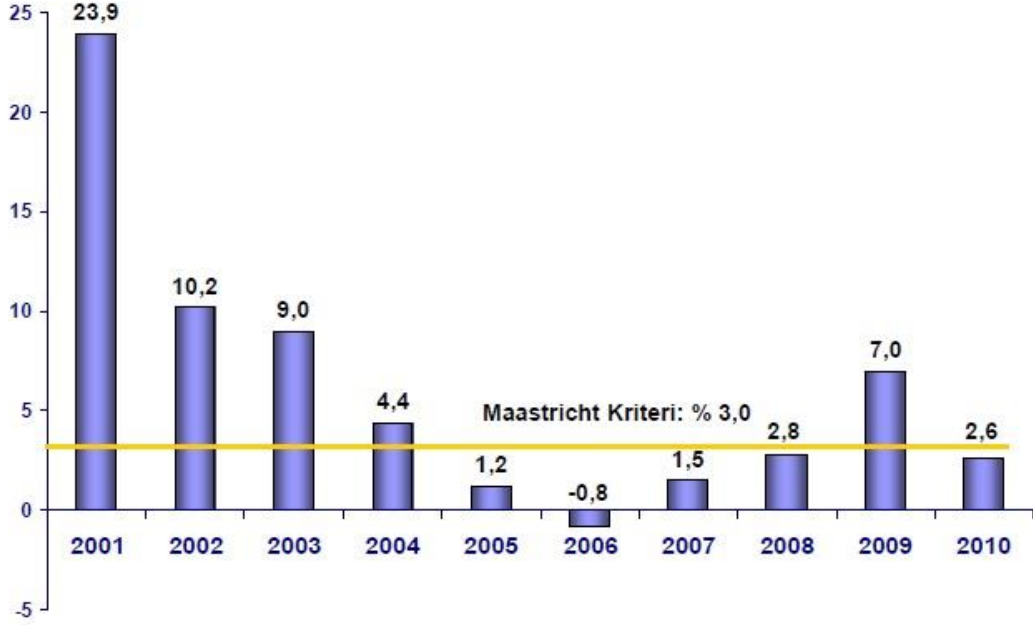

Kaynak: IMF, WEO, TCMB, Kalkınma Bakanlığı.

(Türkiye 2011 verileri OVP'den alınmıştır.)

Yukarıdaki grafiklerde gelişmiş ve gelişmekte olan bazı ülkelerin Bütçe Açıklarının, GSYH'ya oranı verilmiştir. Buradan bir çok gelişmiş ülkenin Bütçe Açığı/GSYH'ya oranının Maastricht kriteri olan %3'ün üzerinde olduğu görülmektedir. Yunanistan, ABD, İngiltere gibi gelişmiş ülkelere bu oranın %10'un üzerinde olduğu, Türkiye ise bu ülkelere oranla bu kriter göre çok olumlu bir düzeyde olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin mali disiplin konusundaki başarısına işaret etmektedir.

Grafik 8. AB Tanımlı Genel Hükümet Bütçe Açığı/GSYH (%)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Grafikte Türkiye'nin Genel Hükümet Bütçe Açığının GSYH'ya oranı verilmiştir. 2001 yılından itibaren Bütçe Açığı/GSYH oranının kademeli olarak azaldığı, ancak 2009 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık 3 kat arttığı görülmektedir. Bu durum 2009 yılındaki krizin etkilerinin Türkiye'de de güçlü bir şekilde görüldüğünü göstermektedir.

1.2.PARA POLİTİKASI

Para politikası, para otoritesi olan merkez bankasının belirli ekonomik büyüklükleri hedeflenen yönde etkilemek amacıyla para arzını değiştirmesi olarak tanımlanır. Merkez bankası, belirlemiş olduğu hedeflere ulaşmak için çeşitli para politikası araçlarını kullanabilir. Bu para politikası araçlarını kullanarak, merkez bankası piyasadaki para arzını arttırabilir ya da azaltabilir. Merkez Bankasının

piyasadaki para arzını artırmaya yönelik uyguladığı politikalar genişletici para politikası olarak adlandırılırken, para arzını azaltarak makroekonomik değişkenleri etkilemeye çalışması ise daraltıcı para politikaları olarak adlandırılır.

Bütün para politikası stratejilerinin temel amacı, fiyat istikrarını sağlamak ve korumaktır. Diğer bir ifade ile fiyat istikrarını kalıcı hale getirmektir. Dolayısıyla ülkelerin para politikası uygulamasında nihai hedef olarak fiyat istikrarı ön plana çıkmaktadır.

Fiyat istikrarını sağlamak için hükümetlerin elinde bulundurduğu para politikası araçları mevcuttur. Fiyat istikrarı dışında da para politikası ile ulaşılmak istenen amaçlar vardır. Aşağıda para politikasının bu amaç ve araçları tartışılacaktır.

1.2.1. Para Politikası Amaçları

Para politikası amaçları genel olarak dört başlıkta ele alınmaktadır. Bu amaçlar; tam istihdam, fiyat istikrarı, ekonomik büyüme ve ödemeler bilançosu dengliğidir.

1.2.1.1. Tam İstihdam

Tam istihdam dar anlamda yalnızca emeğin kullanımını ifade ederken, geniş anlamda tüm üretim faktörlerinin kullanılmasını ifade etmektedir. Genellikle tam istihdam kavramını kullanım şekli ise dar anlamı iledir. İstihdam, çalışma ve gelir elde etme arzusu ve yeteneğinde olanların çalışır konumda olmasıdır. Halen çalışanlar ile iş arayanlar toplamı da bir ekonominin işgücünü oluşturmaktadır (Tunca, 1997).

Genelde tam istihdam düzeyi olarak normal kabul edilen işsizlik oranı %4 olarak belirlenmiştir (Salvatore ve Diulio, 1998). Bu oran gelişmiş ülkeler için %3, gelişmekte olan ülkeler için %5'lik bir işsizlik oranının tam istihdam olarak kabul edildiği şeklinde de açıklanabilir (Parasız, 1996).

Ekonomi politikasında tam istihdamın amaç olarak belirlenmesi 1929 Dünya ekonomik krizine kadar uzanmaktadır. Tam istihdam tüm üretim faktörleri için amaçlanmakla birlikte, asıl üzerinde durulan, emek faktörünün tam istihdamıdır.

Emek piyasasının istihdam durumu, ekonomideki tüm üretim faktörlerinin istihdam düzeyinin değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu durum, bir ekonomide mevcut, tüm üretim faktörlerinin tam olarak kullanılmasını ifade etmektedir. Ekonomik kuramda ve uygulamada tam istihdam, üretim faktörlerinden emek üzerinden tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, tam istihdamı toplam işgücünün hepsinin istihdam edilmesi gibi bir durum olarak düşünmek hatalıdır. Birçok ekonomist geçici veya yapısal unsurlarında göz önünde tutularak makul işsizliğin olduğu bir istihdam düzeyini, tam istihdam durumu olarak kabul etmektedir. Doğal olarak tam istihdam düzeyinde ortaya çıkacak işsizlik (friksiyonel işsizlik) oranı ülkeden ülkeye ve çeşitli koşullara bağlı olarak değişecektir.

1.2.1.2.Fiyat İstikrarı

Fiyat istikrarı, genel bir tanım çerçevesinde, insanların yatırım, tüketim ve tasarrufa yönelik kararlarında dikkate almaya gerek duymadıkları ölçüde düşük bir enflasyon oranını ifade eder. Bu oran gelişmiş ülkelerde %2-3, gelişmekte olan ülkelerde ise genelde %4-5 kabul edilebilen oranlardır. Fiyat istikrarı sadece düşük enflasyon oranına ulaşmayı değil, o oranın sürdürülmesini de kapsar. Ancak düşük enflasyon oranının belirli bir süre sürdürüldüğü ortamlar fiyat istikrarının sağlandığı ortamlar olarak kabul edilirler. Fiyat istikrarı, ekonomik kalkınmadan demokrasiye ve refaha kadar ulaşılmak istenen tüm hedeflerin önkoşuludur.

Fiyat istikrarının temel göstergesi enflasyondur. Enflasyon en basit anlamda, fiyatlar genel düzeyinin sürekli artması ve paranın değerinin düşmesi şeklinde tanımlanır (İmren ve Akman, 1994). Toplam mal ve hizmet arzının, toplam talebi karşılayamaması yani dengenin kurulamaması enflasyonun genel özelliğidir. Son yirmi yılı aşkın süredir, düşük enflasyonun sürekliliği yani fiyat istikrarı, dünya çapında merkez bankalarının temel bakış açısı haline gelmiştir. Aynı zamanda bu bakış açısı kısa dönemli fiyat istikrarının amacı için maliye politikasına oranla para politikasının daha uygun bir politika olduğunu da ortaya koymaktadır (Svenson, 2003).

Para politikası finansal piyasalar yoluyla makroekonomik değişkenleri ve sonunda da enflasyon düzeyini etkilemektedir. Para politikasının etkileri ile ilgili en çok literatür çalışması para veya faiz oranları üzerinde yoğunlaşmıştır. Para politikasının belirgin bir kayması piyasadaki faiz oranlarının değişmesine öncülük eder. Böylece reel üretim ve enflasyonda da değişime neden olur (Sellin ve Riksbank, 2001).

1.2.1.3. Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme, mal ve hizmet üretim kapasitesindeki genişleme şeklinde tanımlanır ve reel gayri safi yurtiçi hasıladaki (GSYH) artış şeklinde ölçülmektedir. Kısaca, reel GSYH toplam üretimin değeridir. Parasız (1997)'a göre, ekonomik büyümenin üç temel kaynağı vardır:

- i) Üretim faktörleri verimliliğinde artış
- ii) Üretim faktörleri miktarlarında artış
- iii) Teknolojik gelişme.

Türkiye'de 2001 Şubat Krizinden sonra yaşanan ekonomik büyüme önemli ölçüde üretim faktörleri verimliliğindeki artıştan kaynaklanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra önem kazanan ekonomik büyüme günümüzde istikrarlı, devamlı büyüme ve ekonomik kalkınma kavramları ile bütünleştirilerek anılmaktadır. Enflasyon kısa vadede ekonomik büyümeye kaynak olabilir. Ancak, bu sürecin ardından pek çok ekonomik sorunun ortaya çıkması kaçınılmazdır. Para politikasının amacı; ekonomik büyümeyi desteklemektir. Bu aşamada önemli olan araç seçiminde gösterilecek başarıdır.

1.2.1.4. Ödemeler Bilançosu Dengesi

Ödemeler bilançosu, bir ülkede yaşayan veya faaliyette bulunan kişi ya da kuruluşlarla, başka ülkedekiler arasında belirli bir dönemde yapılan ekonomik işlemlerin tamamını sistematik olarak ve özet biçimde gösteren belgedir.

Ödemeler bilançosunun dört tane ana hesabı vardır:

- i) Cari işlemler Hesabı; ülkenin bütün mal ve hizmet hareketlerinin (ithalat- ihracat) izlendiği hesaptır.
- ii) Sermaye Hesabı; yabancı ülkeler ile yapılan kısa ve uzun vadeli yatırımlar ile kredi akısının izlendiği hesaptır.
- iii) Rezerv Hareketleri Hesabı; ülkenin dış ödemelerinde kullanabileceği ödeme araçlarının tümüne rezerv denir. Rezerv hareketleri hesabı ülkenin resmi kuruluşlarla olan borçlarında ve ülkenin resmi rezerv aktiflerinde, genellikle bir yılda ortaya çıkan gelişmeyi saptamaya yarayan bir hesaptır (İşgüden ve Akyüz, 1990).
- iv) Net Hata ve Noksan Hesabı; Ülkenin bir hesap dönemi içerisinde yapmış olduğu işlemlerin sonucunda hatalı kayıtların ve eksik ya da fazlaların takip edildiği hesaptır.

Para politikasının ödemeler bilançosu dengesini sağlayıp sağlayamayacağı önemlidir. Bu dengenin sağlanması incelenirken, kabul edilen döviz kuru sistemiyle birlikte ele alınması gerekmektedir. Eğer sabit döviz kuru sisteminde para politikası ödemeler bilançosu dengesinin sağlanmasını destekleyebiliyorsa sorun yoktur. Bu sağlanmadığında, dengeyi sağlamak için esnek döviz kuru sistemi önerilmektedir.

Esnek döviz kuru sisteminde yabancı paraların değeri dalgalanmaya bırakılır. Paranın fiyatındaki değişimler ile ödemeler bilançosu dengesi sağlanmaya çalışılır. Ödemeler bilançosu dengesinin sağlanmasında bir diğer yolda döviz kontrollerine gidilmesidir. Yani hükümetin getirdiği düzenlemelerle dış ödemeler sınırlı tutulmakta ve bu yolla denge oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Tablo 5. Cari İşlemler Dengesi / GSYH

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Norveç	12,6	12,3	12,7	16,3	17,2	15,9	19,5	13,9	15,6
Çin	2,4	2,8	3,6	7,2	9,5	11,0	9,8	7,8	8,6
İsviçre	8,3	12,8	12,9	13,6	14,4	9,9	2,4	6,1	7,1
Lüksemburg	10,5	8,1	11,8	11,0	10,4	9,8	9,1	7,6	7,0
Almanya	2,0	1,9	4,7	5,1	6,1	7,5	6,4	2,9	3,6
Rusya	8,4	8,2	10,1	11,0	9,5	6,0	6,1	3,6	4,5
Hollanda	2,5	5,5	7,5	7,3	9,3	7,6	7,5	7,0	6,8
Japonya	2,9	3,2	3,7	3,6	3,9	4,8	3,2	1,9	2,0
Kanada	1,7	1,2	2,3	1,9	1,4	1,0	0,5	-2,6	-1,8
Arjantin	8,9	6,3	2,1	1,7	2,3	1,6	1,4	4,4	4,9
İsrail	-1,1	0,5	1,7	3,1	5,0	2,8	1,0	3,2	2,4
Belçika	4,6	4,1	3,5	2,6	2,6	1,7	-2,5	-1,0	-0,9
Kore	0,9	1,9	3,9	1,8	0,6	0,6	-0,6	3,4	2,2
Brezilya	-1,5	0,8	1,8	1,6	1,3	0,1	-1,8	-1,3	-1,9
İtalya	-0,8	-1,3	-0,9	-1,7	-2,6	-2,4	-3,4	-2,5	-2,3
Hindistan	1,4	1,5	0,1	-1,3	-1,1	-1,0	-2,2	-2,2	-2,5
Fransa	1,2	0,8	0,6	-0,4	-0,5	-1,0	-2,3	-1,2	-1,4
İngiltere	-1,7	-1,6	-2,1	-2,6	-3,3	-2,7	-1,7	-2,0	-1,9
ABD	-4,3	-4,7	-5,3	-5,9	-6,0	-5,2	-4,9	-2,6	-2,2
Polonya	-2,5	-2,1	-4,0	-1,2	-2,7	-4,7	-5,5	-2,2	-3,1
Avustralya	-3,7	-5,3	-6,1	-5,8	-5,3	-6,3	-4,6	-3,2	-5,6
İrlanda	-1,0	0,0	-0,6	-3,5	-3,6	-5,3	-5,2	-1,7	0,6
Macaristan	-7,0	-7,9	-8,4	-7,5	-7,5	-6,5	-8,4	-3,0	-3,3
Türkiye	-0,3	-2,5	-3,7	-4,6	-6,1	-5,8	-6,5	-6,7	-6,5
Ukrayna	7,5	5,8	10,6	2,9	-1,5	-3,7	-7,2	0,4	0,2
Yeni Zelanda	-3,9	-4,3	-6,4	-8,5	-8,7	-8,2	-8,9	-7,1	-6,7
İspanya	-3,3	-3,5	-5,3	-7,4	-9,0	-10,0	-9,6	-6,0	-4,7
Romanya	-3,3	-5,8	-8,4	-8,9	-10,4	-13,5	-12,4	-5,5	-5,6
Yunanistan	-6,5	-6,6	-5,8	-7,3	-11,1	-14,2	-14,4	-10,0	-9,0
Bulgaristan	-2,4	-5,5	-6,6	-12,4	-18,5	-25,2	-25,5	-11,4	-8,3

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database

Yukarıdaki tabloda, dünyadaki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ait Cari İşlemler Dengesi'nin GSYH'ya oranı verilmiştir. Buna göre, Türkiye'nin son yıllarda Cari İşlemler Dengesi'nin olumsuz bir görünüm arz ettiği söylenebilir. 2011 yılında

ise Cari İşlemler Dengesi/GSYH oranı -7.5 civarındadır. Bu ise ekonomi açısından önemli bir risktir. Uzmanlara göre Türkiye ekonomisinin çözmek zorunda olduğu en önemli problemlerin başında Cari İşlemler Açığı gelmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi Türkiye 2002 yılından 2010 yılına kadar her yıl bu oranda geriye doğru bir gidiş sergilemektedir.

1.2.2. Para Politikası Araçları

Para politikası araçları, para politikası hedeflerine ulaşabilmek amacıyla kullanılan ve merkez bankasının kontrolünde olan büyüklük veya değişkenlerdir. Her ülkede para politikası o ülkenin merkez bankası veya merkez bankası tarafından görevlendirilen bir kurum tarafından yürütülür. Merkez bankasının da diğer bankalar gibi varlıkları (alacakları) ve yükümlülükleri (borçları) vardır. Merkez bankasının en önemli varlıkları; altın, döviz, devlet tahvilleri ve bonoları, en önemli yükümlülükleri ise; bankaların merkez bankasında ve kasalarında tuttukları rezervler ile bankalar dışındaki nakittir (Özcan, 2006).

Merkez Bankası para politikasını, para arzını kontrol ederek yürütmektedir. Para Arzı = Para Çoğaltanı X Parasal Taban denkliğiyle ifade edilmektedir. Dolayısıyla Merkez Bankası para arzı kontrolünü, para çoğaltanı ve parasal tabanı kontrol yoluyla gerçekleştirmektedir (Ünsal, 1999).

Para politikası araçları Doğrudan (direkt) ve dolaylı (endirekt) para politikası araçları olarak da sınıflandırılmaktadır: Doğrudan para politikası araçları; faiz oranları kontrolleri, kredi tavanı kontrolleri, farklılaştırılmış reeskont kotaları, disponibilite uygulaması, finansal araçların portföylerinin yeniden düzenlenmesi, hisse senedi ve tahvil alımına yönelik kredi kontrolü, tüketici kredilerinin kontrolü, özel mevduat, MB' nin moral takviyesi, reklam ve resmi olmayan öğütlerden oluşmaktadır. Dolaylı para politikası araçları ise açık piyasa işlemleri (APİ), zorunlu karşılık oranı, reeskont işlemleri, zorunlu devir oranı olarak sayılabilir (Önder, 2005).

1.2.2.1.Açık Piyasa İşlemleri (APİ)

Açık piyasa işlemleri para arzının belirlenmesinde temel unsurdur. Açık piyasa işlemleri, ülkemizde devlet tahvili, hazine bonusu ve döviz üzerinden uygulanmaktadır. Bazı ülkelerde ise altın üzerinden de yapılmaktadır. Para politikasını yöneten otoriteler tarafından parasal tabanın genişlemesi istendiği zaman; devlet tahvili, hazine bonusu veya döviz satın alınır ve böylece para arzının artışı sağlanır. Parasal tabanın daraltılması yani para arzının azaltılması istendiğinde ise Merkez Bankası tahvil veya döviz satarak APİ kullanır (Önder, 2005).

APİ ile ilgili genel olarak iki türlü işlem yapılır:

- i) Parasal tabanın ve rezervlerin düzeyini değiştirmeye yönelik, Dinamik APİ.
- ii) Hazine bonusu, bankaların tahvil cüzdanı gibi diğer parasal değişkenlerin hareketleri üzerinde etkili olmaya çalışan, Koruyucu APİ (Öçal ve Çolak, 1999).

APİ ile Merkez Bankası, para piyasasında kişi ve bankalardan senet alım yoluyla kredi olarak verilebilecek para miktarını artırır ya da senet satmak yoluyla kredi politikasında daraltıcı bir yola başvurmuş olur. Bu uygulama miktar etkisi yani banka likiditesi yoluyla para arzının etkilenmesidir. Merkez Bankası, APİ ile piyasaya alıcı veya satıcı olarak girerek piyasa denge fiyatına etki eder. APİ, Merkez Bankasının parasal tabanı belirlemek amacıyla gerektiği kadar tahvil alıp satabildiği, sürekli olarak uygulayabildiği, esnekliği olan ve insiyatifin Merkez Bankasında olduğu etkili bir para politikası aracıdır.

Ancak, APİ' nin bu avantajları yanında sahip olduğu bir sakınca; işlemin sermaye piyasasında etkili olması, bu etkinin genele yayılmasının zaman almasıdır. Mevduat sertifikaları ve bazı fon araçları bu süreci hızlandırmaktadır (Parasız, 1996). Türkiye'de sermaye piyasasının gelişmesi ile birlikte APİ sık kullanılan bir para politikası aracı haline gelmiştir.

1.2.2.2.Zorunlu Karşılık Oranı

Para arzı kontrol aracı olarak, zorunlu karşılıklar bankalara likidite, borçlarını ödeme yeteneği ve güvenilirlik sağlama amacıyla uygulamaya konmuştur. Ancak, bu güvenilirliği mevduat sigortasıyla sağlamak gibi alternatif bir uygulama bankaların faaliyetlerinde daha etkin olabilmelerini sağlayacaktır. Karşılık oranlarının optimal düzeyde belirlenmesi halinde, diğer para politikası araçlarına gerek olmayacağı bazı iktisatçılar tarafından ifade edilmektedir. Ülkeden ülkeye farklılık gösteren para politikası uygulamalarında, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri önem taşımaktadır (Önder, 2005).

Merkez Bankası para arzını artırmak istediğinde, zorunlu karşılık oranını düşürür ve bankaların portföyünde tutmak zorunda olduğu para miktarı azalır. Böylelikle bankaların vereceği kredi miktarı artar. Bu ise genişletici bir para politikası uygulamasıdır. Merkez Bankası para arzını azaltmak ve enflasyonu kontrol altına almak istediğinde ise zorunlu karşılık oranını artıracaktır.

1.2.2.3.Reeskont İşlemleri

Reeskont, bankalarca iskonto edilmiş bir senedin merkez bankasınca tekrar iskonto edilmesi olarak tanımlanabilir. Günümüzde bankalar, merkez bankasından borçlanma imkânına sahiptirler. Bu durumda merkez bankası, kendisinden borç alan bankaların ödedikleri faiz oranını değiştirerek para arzını etkileme olanağına sahip olur. Bankaların, Merkez Bankası'ndan borç alırken ödedikleri faiz oranına iskonto haddi adı verilirken, uygulanan politikaya da iskonto haddi politikası denir (Ünsal, 1999).

Merkez Bankası reeskont işlemlerinde para ve banka rezervlerinin kişiden kişiye, bankadan bankaya devrinde parasal tabanın hangi amaçla yaratıldığını, banka kredilerinin ilerideki bileşiminin ne olacağını bilemez. Bu yüzden Merkez Bankası için para miktarı ve banka kredisi önem taşırken, kredinin genişlemesi ve paranın harcanması özel piyasa güçlerine bırakılır. Reeskont oranının yükseltilmesi ticari bankaların merkez bankasından borç alma eğilimini azaltır, oranın azaltılması ise borç alma eğilimini artırır (Parasız, 1996).

Öçal (1997)'a göre Merkez Bankaları genel olarak üç tür reeskont kredisi açarlar:

- i) Uyum Kredileri: Daha çok, bankaların kısa vadeli likidite sorununu asmaları için verilen, hızla çekilen bir mevduat hareketi olduğunda kullanılır.
- ii) Dönemsel Kredi: Bankaların belli dönemlerdeki kredi hacmi genişlemesi sonucunda, Merkez Bankasının bankaya sağladığı destek kredisidir. Ülkemizde tarımsal ürünlerin hasat döneminde Ziraat Bankasının kullandığı reeskont kredileri buna örnektir.
- iii) Onarım Kredisi: Bir bankanın ciddi bir likidite problemi ile karşı karşıya kalması halinde Merkez Bankasınca bu bankanın finansal açıdan güçlenmesi için sağlanan kredidir. Reeskont politikası, parasal tabanı kontrol etmede önemli bir araç olmasına karşılık reeskont oranı ile faiz oranı arasında oluşan fark dalgalanmalara neden olabilir. Bu dalgalanmalar bazen mali bir krize neden olabilmekte ya da var olan bir bunalımı daha da derinleştirebilmektedir. Bu yüzden reeskont oranlarının belirlenmesi büyük dikkat gerektirmektedir.

1.2.2.4. Zorunlu Devir Oranı

Bir ekonomide bankaların toplamış olduğu dövizin bir kısmının Merkez Bankasına satılması zorunludur. Bu ise zorunlu devir oranı olarak adlandırılır. Merkez Bankası, bu politika aracı ile döviz rezervlerini sürekli olarak güçlü tutmak ister.

Merkez Bankası zorunlu devir oranını kullanarak piyasadaki döviz kurunu da etkilemeye çalışır. Merkez Bankası, döviz kurunun belli bir düzeyin altına düşmesini ya da belirli bir düzeyin üstüne çıkmasını engellemek için piyasalara girerek döviz alım ihalesi ve döviz satım ihalesi açabilir. Bunun için Merkez Bankası'nın döviz rezervlerinin güçlü olması gerekir. Merkez Bankası zorunlu devir oranı aracını kullanarak bankaların toplamış olduğu dövizin bir kısmının kendisine satılmasını, bu anlamda zorunlu tutar.

1.2.3. İradi ve Takdiri Para Politikaları

Keynesyen teori ekonomideki dengesizliklerin maliye politikası araçlarının etkin kullanımı ile giderilebileceğini öne sürse de, yine bu teorinin etkisiyle para politikası da iktisat politikasının araçlarından biri haline gelmiştir.

Keynesyen teorinin etkisiyle devletin ekonomik alandaki faaliyetlerinin ağırlık kazanması ve yeni fonksiyonlar üstlenmesi, hem vergi, harcama, borçlanma ve bütçe politikalarını içeren maliye politikasının hem de bir takım parasal araçlar aracılığıyla para arzı ve faiz oranları üzerinde etkili olmak üzere para politikasının etkin bir şekilde uygulanabileceği ortamı hazırlamıştır. Devletin ekonomik istikrarı sağlama, gelir ve kaynak dağılımını düzenleme, tam istihdamı gerçekleştirme ve ödemeler bilançosunda denklik sağlama şeklindeki yeni fonksiyonları ile birlikte, bu fonksiyonları gerçekleştirme amacıyla para piyasasına müdahalesi artmıştır (Aktan vd. 2010).

Keynesyen para politikası, 1929 Ekonomik Buhranın yol açtığı başlıca sorunlara çözüm getirmeyi, dolayısıyla işsizliği azaltmayı ve hızlı bir üretim artışını sağlamayı hedef seçmiştir. Keynesyen teoriye göre Klasiklerin iddiasının tam aksine, parasal değişkenler üzerindeki bir düzenleme yatırım, üretim, istihdam ve milli gelir gibi reel değişkenler üzerinde etkili olur.

Para ve kredi politikalarının ekonomi politikalarını yönlendirmedeki rolü daha belirgin bir şekilde ortaya çıktıktan sonra, devlet merkez bankaları aracılığıyla para politikalarını yönlendirme imkanı bulmuştur. Para politikalarının temel amacı fiyat istikrarını sağlamak ve korumak olarak kabul edilmekle birlikte, özellikle para sistemlerinin değişmesiyle ve tarihsel süreç içerisinde yaşanan ekonomik sorunlarla birlikte para politikasının amaçlarının da değiştiği gözlenmiştir.

Ulusal paranın değerinin kıymetli bir madene bağlandığı dönemlerde para politikasının fiyat istikrarını sağlama gibi bir amacı ön planda değilken, kağıt para sistemiyle birlikte bu amacın önemi ortaya çıkmıştır. Yine 1929 Ekonomik Buhranı, yaşanan işsizlik sorunu nedeniyle tam istihdamı sağlama amacını da bir para politikası amacı haline getirmiştir. Fakat uygulamalar, para otoritesinin fiyat istikrarı dışında başka amaçlara kilitlenmesi, temel amaç olan fiyat istikrarının sağlanmasını

ve korunması hedefinden sapmalara neden olmaktadır. Nitekim Phillips'in savunduğu işsizlik oranı ile enflasyon arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu ve fiyat istikrarına öncelik verilmesinin ekonomideki işsizliği artırdığı görüşü, 1970'li yıllarda yaşanan stagflasyon olgusuyla çelişmektedir (Aktan vd., 2010).

İradi para politikası, para otoritesinin piyasalara kendi isteğiyle müdahale etmesidir. İradi para politikasına göre emisyon, hazinenin her zaman gelir yaratmak için başvurabildiği bir kaynak değildir. Fakat ekonomik şartlar bazen emisyon yoluyla hazinenin gelir yaratmasını ekonomiye müdahalesinin en etkin ve uygun biçimi olarak ortaya çıkarabilir. Ayrıca, ekonominin tam çalışma seviyesinin altında dengede bulunduğu zamanlarda emisyon yoluyla toplam para arzını artırmak fiyat istikrarını ve tam istihdamı gerçekleştirmede etkin ve önemli bir rol oynayabilir. Ekonomi tam istihdam düzeyinde parasal akımlar reel akımlar dengesini kuruncaya kadar, emisyon mali bakımdan sağlıklı ve güvenilir bir kamu geliridir (Türk, 2005).

Klasiklerin iddia ettikleri gibi emisyon hacminin artması, her zaman enflasyonu meydana getirmez. Ekonomide üretim ve çalışma düzeyi yükselirken emisyonun artmaması refah düzeyini olumsuz etkileyen ve hazinenin gelir yaratma fonksiyonundan yararlanmamak demek olur (Türk, 2005).

Keynesyen teoride para arzı sabitken, gelir düzeyi artışıyla birlikte para piyasasında denge daha yüksek faiz oranında oluşur. Çünkü gelir düzeyi yükseldikçe ekonomik birimler daha fazla para tutmak isterler. Yani gelir düzeyi para talebini belirlemekte, para talebi de para arzı ile birlikte faiz oranını oluşturmaktadır. Para arzındaki her artış ise faiz haddini düşürecektir. Keynes'e göre para arzını artırarak faiz haddini düşürmek mümkünse de, bunun bir sınırı vardır.

Likidite tuzağı olarak adlandırılan bu durumda para miktarı ne kadar artarsa artsın, faiz haddi belli bir noktanın altına düşmeyecektir. Keynes'e göre para arzındaki bir artış, para piyasasında faiz hadlerini düşürecek, faizlerdeki bu düşüş de yatırımları etkileyerek üretimi artıracaktır. Bu da gelir düzeyini etkileyeceğinden ve halkın para talebi değişeceğinden para piyasasında denge yeniden sağlanacaktır. Bu durumda likidite tuzağı nedeniyle para politikası etkin olmayacak ve böylece maliye politikasına ağırlık verilecektir.

Keynesyen düşünce sistemine göre, ekonominin eksik istihdamda da dengede bulunabileceği kabul edilince paranın artık yalnızca fiyatlar genel düzeyini etkileyeceği ileri sürülemez. Para miktarındaki artışlar bir yandan nominal gelirleri etkileyerek tüketim harcamalarını genişletecek, öte yandan faiz haddini düşürerek yatırım harcamalarını artıracaktır. Böylece efektif talep yükselecek ve milli gelir-istihdam dengesi daha yukarı bir seviyeye çıkacaktır. Tam istihdam noktası aşıldığında veya resesyon sürecine girildiğinde para miktarındaki artışlar fiyatları etkilemeye başlayacaktır (Ayaydın, 1993).

Yukarıda anlatıldığı gibi Keynes ve Keynesyen iktisatçılar öncelikle maliye ve ikinci olarak da para politikalarına ekonomide önemli bir rol biçerek, iradi maliye ve para politikalarının ortaya çıkmasına ve uygulanmasına katkıda bulunmuşlardır.

1.3.GELİRLER POLİTİKASI

Gelirler politikası, para politikası araçlarının dolaylı etkisini kullanmak yerine, hükümetin fiyat ve ücretlerin oluşum sürecine doğrudan müdahale etmesidir (Eğilmez ve Mumcu, 2003). Bir ekonomideki fiyat ve ücret artışlarına karşı uygulanması düşünülebilecek politikalardan biri ücret ve fiyatların oluşum sürecine doğrudan doğruya müdahale etmektir.

Gelirler politikası geniş kapsamlı bir kavramdır ve kamu harcamalarıyla vergileri değiştirmeden ve toplam talebi azaltmadan ekonomideki enflasyonist baskıları önlemek amacıyla alınan birçok önlemi tanımlamak için kullanılmaktadır. Gelirler politikası, artan fiyat ve ücretleri azaltmak için firma ve sendikaları ikna etmeye çalışmaktan, kabul edilebilir çeşitli fiyat ve ücret artışları için çeşitli göstergeler geliştirmeye ve sonuçta fiyat ve ücretlerin genel olarak dondurulmasına kadar çeşitli önlemleri kapsamaktadır.

Gelirler politikası içinde, yasal olarak fiyat tavanları belirlemek ve bunlara uymayanları cezalandırmak şeklinde uygulanan fiyat ve ücretlerin dondurulması önlemi diğerlerine kıyasla en kısıtlayıcı olanıdır ve enflasyonu kesin olarak aşağıya çekebilmektedir. Bu yolla eğer ekonomide kaynakların optimum dağılımı

isteniyorsa, enflasyonun çözülememesinin nedeni, ücret ve fiyatların değişmesi gerektiği düşüncesidir. Bir enflasyonla mücadele politikasının amacı, ortalama fiyat artış oranını, fiyatların kaynak dağılımındaki rolüne müdahale etmeden azaltmaya çalışmak olmalıdır. Kısa bir dönem için fiyat ve ücretlerin dondurulması nedeniyle bozulan kaynak dağılımı çok küçük olabilir ve fazla maliyetli de değildir. Ancak ücret ve fiyatların uzun süreli olarak sabit tutulması durumunda emek ve mal piyasalarında dengesizlik ortaya çıkmaktadır.

Bir üretim faaliyeti sonucunda oluşan gelirin ücret geliri ile kar geliri arasındaki bölüşümün bir güç çatışmasına dönüşmesi ücret-fiyat sarmalını hızlandırarak bir maliyet enflasyonuna neden olmaktadır. Yüksek enflasyonun geleceğe yansıtılması, enflasyonist beklentileri körükleyerek enflasyonun yayılmasına neden olmaktadır. Gelirler politikası ile başlangıçta ortaya çıkan enflasyon hedef alınmakta ve ücret-fiyat sarmalının ortaya çıkması önlenmeye çalışılmaktadır. Enflasyonun başlama nedeni olarak kısa dönemde sermaye miktarını sabit varsayıldığında değişken olan ana maliyet unsurları emeğin maliyeti ile ara mallar ve hammaddelerin maliyetidir (Ataman, 1994).

Ortaya çıkan talep artışlarına bağlı fiyat ve ücret artışlarının durdurulması için fiyat ve ücret düzeyinin artmasını engellemek söz konusudur (Dombush, 1987). Gelirler politikası uygulaması ile ücret ve fiyat seviyesinin belirlenmesine doğrudan müdahale edilmesi amaçlanmaktadır. Böylece ücretlerin ve fiyatların gerçek milli hasıladan daha hızlı artmaması sağlanacaktır. Ancak sorun, ücret ve fiyat kontrollerini herhangi bir kısıtlığa ve işsizliğe neden olmadan gerçekleştirmektir. Diğer bir deyişle iktisat politikalarıyla, ücret seviyesini enflasyona neden olmayacak şekilde kontrol ederken işsizlik oranı da toplumsal olarak kabul edilemeyecek bir düzeye çıkmaması sağlanmalıdır (Braun, 2002).

Gelirler politikasının, özellikle maliye politikasının işsizlik oranı ile enflasyon oranı arasındaki ters yönlü ilişkiyi iyileştirmedeki yetersizliklerini giderici bir işlevi olduğu iddia edilmektedir. Bu noktada gelirler politikasının maliye politikası içinde bir yerde bulunduğunu ve maliye politikasına alternatif değil, fakat tamamlayıcı olduğu söylenebilir. Bir üretim süreci sonucunda oluşan toplam gelirin üretime katılanlar arasındaki bölüşümü sırasında, bu gelirden daha fazla pay alma

talepleri arasında bir rekabet oluşmaktadır. Gelirler politikası bu rekabetten kaynaklanan sorunları makroekonomik bir çerçevede, ekonomide oluşacak ücret, kar ve fiyat kararlarını etkileyerek ve ekonomi için en iyi koşulları yaratarak çözmeyi amaçlamaktadır (OECD, 1980:30).

Gelirler politikası, özünde üretimi gerçekleştiren faktörlerin yaratılan gelirden alacakları payı kontrol etmeye çalışan bir politikadır. Diğer bir deyişle, burada, kapitalist üretim biçimi içinde temel bölüşüm kategorileri olan ücret ile kar arasındaki bölüşümün gelirler politikası ile etkilenmek istenmesi söz konusudur. Bölüşüm paylarını etkilemenin amacı olası bir gelir çekişmesinin yaratacağı enflasyonu önlemek ve istihdam düzeyini yükseltmektir. Sonuç olarak gelirler politikası bir ücret-fiyat seviyesinin belirlenmesi sürecine, dolayısıyla ücret-fiyat seviyesinin belirlenmesine etki eden her türlü unsura da etki eden bir politikadır. Bir ücret-fiyat seviyesinin belirlenmesine etki eden başlıca üç unsur olduğu kabul edilebilir. Bunlardan birincisi, ücretin üretkenliğindeki değişimiyle eşzamanlı bir değişim göstermesi; ikincisi, ücret seviyesinin işsizlik oranı tarafından etkilenmesi; sonuncusu ise ücret seviyesinin enflasyon oranı tarafından etkilenmesidir (Hagens vd., 1985).

Ücret politikalarının temelinde ücret artışının emeğin üretkenlik artışını mutlaka kapsaması vardır. Gelirler politikası uygulandığı dönemlerde, ekonomik ve sosyal konseyler, ücret artışlarını emeğin üretkenlik artışı ile ilişkilendirme yöntemine sık sık başvurmuşlardır.

Ücret seviyesinin belirlenmesinde işsizlik oranı önem taşımaktadır. Düşük işsizlik oranlarının görüldüğü dönemlerde sendikalarla işveren arasındaki pazarlıkta sendikalar daha güçlüdür. O halde işsizlik oranının düşük olması parasal ücret seviyesindeki artışı körüklemektedir. Kısacası, işsizlik oranının az olduğu bir durumda sendikalar daha güçlüdür ve yüksek ücret artışları elde edebilirler (Ataman, 1995).

Gelirler politikasının farklı gelir grupları arasındaki gelir artış taleplerini uzlaştırıcı bir rol üstlenmesi önem arz etmektedir. Yani taraflardan hiçbiri gelir artış taleplerinden kendiliğinden bir fedakarlık yapmaya genellikle hazır değildir. Gelirler

politikası tarafların kendi kendilerine başlatamayacakları bu fedakarlığı başlatacak araçlara sahiptir. Bu araçların başarıyla kullanılabilmesinin temel koşulu ise tarafların daha yüksek bir gelirden vazgeçmesinin ekonomik ve sosyal yararına inanmış olmalarıdır (Galbraith, 1980).

O halde, gelirler politikasının başlangıç noktasını bir toplumsal uzlaşmaya varmak oluşturacaktır. Bu nedenle, gelirler politikası uygulamasında birçok ülkenin ekonomik ve sosyal konseyler oluşturduklarını görüyoruz. Bu konseyler, gelir artışlarını yönlendirerek, gelirler politikası uygulaması çerçevesinde alınacak önlemleri belirlemektedir (TİSK, 1992).

1.3.1. Gelirler Politikasının Amacı ve Kapsamı

Gelirler politikası, bütün gelirlerle ilgili gelişmelere henüz gelirin doğuşu esnasında doğrudan etki etmeyi deneyen hükümetlerin politikaları anlaşılır. Buna paralel olarak gelirler politikasını, gelirleri doğrudan etkileyen politikalar şeklinde de tanımlamak mümkündür. Dolayısıyla gelirler politikası, yalnızca ücret ve maaş gelirlerini değil; kar, faiz, rant gibi diğer tüm üretim faktörlerinin gelirlerini doğrudan etkileyen politikaları kapsamaktadır. Ancak gelirler politikasının en çok görülen şekli, ücret ve fiyat kontrolleridir. Bu nedenle gelirler politikasını, ücretler ve fiyatlar üzerinde, doğrudan müdahaleler yoluyla kontroller kuran politikalar şeklinde de tanımlamak mümkündür (Uçkan, 1999).

Gelirler politikası 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, gelişmiş bazı Batı Avrupa ülkelerinde değişen ekonomik koşulların bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve artan devlet müdahalesine bir örnek olarak gösterilmiştir. Batı Avrupa'da olağanüstü şartlar ve yaşanan ekonomik krizler, devletin piyasa ekonomisine müdahalesini kaçınılmaz kılmıştır. O güne kadar yaşanan tecrübeler, iktisat politikası hedeflerinin gerçekleştirilmesinde yalnızca, hükümetlerin ve Merkez Bankalarının para ve maliye politikaları gibi klasik müdahale araçlarının yeterli olmadığını ortaya çıkarmıştır. 1929 Ekonomik Buhranında, klasik makro iktisat teorisi istihdam sorununu çözememiş, bu soruna Keynes Teorisi ile çözüm bulunmuştur. 1970'li yıllarda ise, enflasyon ve işsizlik sorunu eş zamanlı olarak ortaya çıkmış ve kriz, işletme düzeyine kadar inmiştir. Bunun üzerine yeni istikrar araçları arayışı içine girilmiş ve

gelirler politikası önem kazanmıştır. Ekonomik değişkenlerde ortaya çıkan yeni gelişmeler karşısında, tam istihdamı gerçekleştirme, nispi fiyat istikrarı içinde ekonomik istikrarı sağlama ve uygun bir ödemeler dengesine ulaşma zorunluluğu nedeniyle, hükümetler geleneksel iktisat politikalarını tamamlayıcı nitelikte olan gelirler politikasını uygulamaya başlamışlardır (Uçkan, 1999).

Gelirler politikasının başlıca amaçları, ekonomik nitelik arz etmektedir. Gelirler politikası, milli ücret politikasıyla uygulanmak suretiyle ücret ve fiyat istikrarını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu istikrarın sağlanması için ücret ve fiyatların piyasa koşullarına bırakılmadan kontrol edilmesini öngörmektedir.

Gelirler politikası, tam istihdamın sürdürüldüğü şartlarda, ücret ve kar gelirlerini arttırma çabalarının enflasyonun kaynağı olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu nedenle gelirler politikası; ücret artışlarını, kapitalist sistemin istikrar ve büyüme koşullarına tabi kılmayı ve kapitalist üreticilerin konjonktürü şiddetlendirici fiyat ve yatırım stratejilerini mümkün olduğu ölçüde sınırlandırmayı ve bunun için kurumsal bir kontrol mekanizması kurmayı amaçlamaktadır.

Gelirler politikası, ekonomik amaçların yanı sıra sosyal bazı amaçlara da sahiptir. Özellikle gönüllü gelirler politikasının uygulandığı ülkelerde, emek-sermaye işbirliğinin ve sosyal barışın sağlanması gelirler politikasının başlıca amaçları arasındadır. Sosyal taraflar, milli gelirler politikası araçlarıyla belirlenen ekonomik hedeflere ulaşmak amacıyla, karşılıklı fedakarlıklarda bulunarak işbirliği içine girmektedirler. Böylece sosyal diyalog yoluyla, çalışma barışı ve sosyal barış sağlanmaktadır. Nitekim gelirler politikasının ekonomik amaçlarının gerçekleştirilebilmesi de, toplumda taraflar arası işbirliğinin sağlanmasına ve kişisel çıkarlarla toplumsal çıkarlar arasında bir uyumun sağlanmasına bağlıdır. Başka bir ifade ile gelirler politikası, birbiriyle çatışan hedefleri optimal ölçüde gerçekleştirmeyi hedef alarak, taraflar arasında ve taraflarla devlet arasında sıkı ve gönüllü bir işbirliğini şart koşmaktadır (Uçkan, 1999).

1.3.2. Gelirler Politikasının Türleri

Yukarıda bahsedilen amaçlara ulaşılabilmesi için iki tür gelirler politikası uygulanabilir. Bunlardan birincisi, Sert gelirler politikası olarak tanımlanabilen kanuni gelirler politikasıdır. İkincisi ise yumuşak gelirler politikası olarak da adlandırılacak gönüllü gelirler politikasıdır. Aşağıda gelirler politikası uygulamaları incelenecektir.

1.3.2.1.Kanuni Gelirler Politikası

Kanuni gelirler politikası, devletin emredici müdahalelerini kapsamakta, çeşitli yasaklamalar ve cezalandırmalar getirmektedir. Bu şekildeki devlet müdahaleleri ile, uygulanan politikaların kapsamına göre, tüm faktör gelirlerinin, özellikle ücret ve fiyat artışlarının kontrolü yapılarak piyasa güçleri etkilenmektedir. Kanuni gelirler politikası, kendi içinde çeşitli araçlara sahiptir. Bu araçlar aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir.

i) Sendika gücünün sınırlandırılması

Kanuni gelirler politikası, sendikaların varlığını bir veri olarak almakta ve sendikaların pazarlık gücünün olumsuz etkilerini hafifletmeye çalışmaktadır. Çünkü sendikaların ücret pazarlığının sonucunda ücretler, piyasa ücret seviyesinin üzerinde belirlenebilmektedir. Bu nedenle devlet sendika gücünü, çeşitli yasal düzenlemeler araçlarıyla sınırlandırarak, kollektif ücret düzeyini piyasa ücret düzeyine indirerek, enflasyonu önlemeye çalışmaktadır. Ancak bu uygulama, demokratik sistemi olumsuz yönde etkilemektedir.

ii) Fiyat ve ücretlerin dondurulması

Enflasyonist baskılarla hükümetler, kısa süreli ücret ve fiyat dondurmaları ya da kısa ve uzun süreli ücret ve fiyat denetimleri gibi zorlayıcı yöntemleri kullanabilmektedir. A.B.D.'de 1971-1974 yılları arasında, Nixon döneminde uygulanan ücret-fiyat kontrolleri buna örnek olarak gösterilebilir.

Nixon döneminde bazı yıllarda ücretler ve fiyatlar dondurulurken, bazı yıllarda da kanunlar yoluyla ücret ve fiyatlara tavan sınır getirilmiş ve belirlenen

tavan sınırlara uyulmaması halinde cezai müeyyideler uygulanmıştır. Ancak bu tür zorlayıcı yöntemler her zaman istenilen sonucu vermemektedir. Özellikle ücretli çalışanların güçlü kuruluşlar içinde örgütlendikleri gelişmiş ülkelerde, devletin zorlayıcı yöntemler kullanması kolay olmadığı gibi, alınan sonuçlar da doyurucu olmaktan uzak kalabilmektedir. Nitekim 1997 yılında Fransız ve İspanyol hükümetlerinin, bütçe açığı gerekçesiyle kamu kesiminde ücretleri dondurma girişimleri, işçilerin grev hareketleriyle karşılaşması nedeniyle, başarıya ulaşamamıştır. Fiyatların dondurulması durumunda firmalar, ürünlerin ebatlarını ve kalitelerini düşürerek, bu yükü hafifletebilmekte ve bunun maliyetini tüketiciye yansıtabilmektedir (Uçkan, 1999).

Bunun yanı sıra fiyatların yapay bir şekilde sınırlandırılmasıyla enflasyonist beklentiler artmakta ve piyasa işleyişi bozularak toplam arz seviyesi düşmektedir. Ayrıca ücret artışlarının hükümet tarafından belirlenmesi sonucunda, firmaların uygun ücret düzeyini belirleme sorumlulukları azalmakta, işçilerin yaptıkları işle aldıkları ücret arasındaki her türlü bağ koparılmakta ve ücret pazarlığı süreci politikleşmektedir.

iii) Vergilendirme

Devlet dolaysız vergiler yoluyla ücret ve karlar üzerinde kontrol sağlayabildiği gibi, belirlenen gelirler politikasına uymayıp yüksek ücret veren firmaların karları üzerine ek bir vergi koyarak cezalandırma yoluna da gidebilmektedir. Vergiye dayalı gelirler politikası, ücret ve fiyat kontrollerinde olduğu gibi, ücret ve fiyatlar üzerindeki piyasa güçlerini elememekte ve devlet ücret-fiyat tespitine doğrudan değil, dolaylı bir şekilde müdahale etmektedir. Ancak vergiye dayalı gelirler politikası uygulaması sonucu, istihdam düzeyi düşerken, ücretler ve fiyatlar artmaya devam etmektedir.

1.3.2.2.Gönüllü Gelirler Politikası

Gönüllü gelirler politikasının en büyük özelliğini, bu politikanın uygulanmasında devletin herhangi bir müdahalede bulunmaması veya sınırlı bir müdahalede bulunması teşkil etmektedir. Yapılan müdahaleler ise, sosyal taraflar

arasında işbirliği sağlama amacı güden ve doğrudan doğruya etkileme amacı gütmeyen dolaylı birtakım müdahalelerden oluşmaktadır. Dolayısıyla gönüllü gelirler politikasında, devletin emredici müdahalelerinin yerini sosyal diyalog almakta ve izlenecek politikalar, üçlü anlaşmalar veya üçlü konseyler vasıtasıyla tespit edilmektedir.

Sosyal diyalog yoluyla belirlenen gönüllü gelirler politikasında, genellikle ücret-fiyat göstergeleri esas alınmaktadır. Ücret göstergeleri ile, tüm sektörlerdeki ücret artışlarının milli prodüktivite artışına bağlanması öngörülürken; fiyat göstergeleriyle, fiyatların birim işgücü maliyetlerine göre tespit edilmesi öngörülmektedir. Böylece ücret ve fiyat artışları, verimlilik artışlarına bağlanarak, enflasyonun kontrol altına alınması amaçlanmaktadır.

Gönüllü gelirler politikasının başarıya ulaşabilmesi için, tüm sosyal taraflar çeşitli fedakarlıklarda bulunmalı ve izlenecek politikalar konusunda karşılıklı mutabakat sağlanarak, belirlenen hedeflere ulaşma amacıyla işbirliği ve dayanışma içine girilmelidir. Başka bir ifadeyle, gönüllü gelirler politikasının başarısı, yüksek derecede sosyal sorumluluğa ve sosyal bilince sahip işçi ve işveren taraflarının varlığına bağlıdır (Uçkan, 1999).

1.4. TÜRKİYE'DE UYGULANAN İKTİSAT POLİTİKALARI

Cumhuriyetin kuruluşundan 1930'lu yıllarının başlarına kadar uygulanan liberal iktisat politikalarının sonuçlarına bakıldığında sanayi üretimine derinlik kazandırmak bir yana, en temel sanayi tüketim mallarının yerli üretimi gerçekleştirilemedi (Kepenek ve Yentürk, 2005: 63).

1930'ların başında ülkenin içinde bulunduğu koşullar, sanayi üretiminin kamu yatırımlarıyla gerçekleşeceği şeklinde bir durumun ortaya çıkmasını, devletçiliğe geçişi zorunlu kıldı. Ekonomik hayatta kamuya daha çok rol veren devletçilik ilkesi, 10 Temmuz 1931'de yapılan CHP'nin 3. Büyük Kongresinde kabul edilerek tek parti döneminin hükümet programına yansdı. Bu tarihten itibaren devletçilik, bir bakıma mevcut yurtiçi ve yurtdışı koşulların zorlaması ile resmi

iktisat politikası olarak kabul edilmiş ve 1937 yılında Anayasaya girmiştir (Yaşa, 1982: 7).

1940–1945 yılları savaş yıllarıdır. Türkiye II. Dünya Savaşına girmemesine rağmen, diğer savaşan ülkeler kadar sıkıntı yaşamıştır. Bu dönemde, savaşın çıkması ile birlikte seferberlik havasına giren Türkiye’de, faal nüfusun önemli bir kısmının silah altına alınması ve devlet bütçesinin giderek artan oranının savunma giderlerine ayrılması, kısaca 1940–1945 arasında ülkenin bir savaş ekonomisine girmesi söz konusudur. Kısacası, muhtemel bir savaşa karşı askeri harcamalar artırılmış, genç nüfus askere alınmış, ekmek karneye bağlanmış ve buna benzer pek çok sıkıntı baş göstermiştir (Boratav, 1982: 219).

1950’lerden sonra uygulanan iktisat politikaları; devletçi karma ekonomi modelinden ekonomide liberalizm ve serbest piyasa hakimiyetinin kurulmasına geçiş ile kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi isteği ve özel sektörün desteklenmesi şeklinde özetlenebilir. Türkiye 1960 yılında yeni bir siyasi oluşuma girmiş ve bu yeni dönem siyasi ortamda meydana gelen değişikliğe paralel bir şekilde ekonomik politikalarda da önemli değişiklikler meydana getirmiştir.

1960’lı yıllara planlı ekonomi anlayışı damgasını vurmuştur. Bu dönem, büyüme ve fiyatlarda istikrarın sağlandığı, TCMB’nin parasal kontrolü gerçekleştirebildiği, para politikasının kalkınma planları çerçevesinde yürütüldüğü bir dönem olarak adlandırılabilir. 1960’lı yıllarda para politikası uygulamaları; zorunlu karşılık politikaları, kalkınma programları çerçevesinde gerçekleştirilen selektif krediler, kredi tayinlaması uygulamaları ve reeskont kredi faizlerinin etkin olarak kullanılması ile yürütülmüştür. Diğer yandan bu dönemde, kamunun TCMB’ye olan borçlarının tahkim kanunları çerçevesinde ödenmeye çalışıldığı, diğer bir deyişle nakit ödeme yapılmadığı, borçların uzun vadeli donuk kredi haline dönüştürüldüğü görülmektedir (Önder, 2005).

1980 yılı, para ve maliye politikası uygulamaları ve genel ekonomik anlayış açısından Türkiye’nin geleceğine damgasını vuracak olan bir dönem olmuştur. Türkiye 1950 – 1980 döneminde kapalı ekonomi anlayışı çerçevesinde ekonomi politikalarını oluşturmuş, kamu harcamaları ile iç talep yüksek tutulmuş, kamu açıkları TCMB kaynakları kullanılarak finanse edilmiş, sabit kur rejimi uygulanmış,

özellikle 1960 sonrası ithal ikameci bir büyüme stratejisi uygulanmış, ancak her 10 yıl sonunda, enflasyon yükseliş trendine girmiş, ekonomik büyüme yavaşlamış, ödemeler dengesi krizi ile karşılaşarak, yüksek oranlı devalüasyonlar yapılmıştır.

Türkiye’de 1991 – 1995 dönemini; ekonomik göstergelerin hızla bozulmaya başladığı, gelecek dönemdeki iki ekonomik krizin sinyallerinin, bütçe disiplini ve yapısal reform alanlarında önemli bir iyileşmeye neden olamadığı bir dönem olarak adlandırmak mümkündür. Bu dönemde temel makroekonomik göstergelerde, Borç Stoku / Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) oranı ve borçlanma reel faizleri ön plana çıkmaya başlamış, para politikaları üzerinde mali baskı artmaya başlamıştır. Makroekonomik göstergelerdeki bütün bu olumsuzluklara ve bozulmalara rağmen, 1994 yılındaki likidite krizinin en temel özelliği politika hatasıdır. Bu dönemde, Hükümet tarafından ekonomiyle ilgili olarak uygulamaya konulan çok önemli iki şok karar, dövize talebi hızla artırarak krize yol açmıştır. Bunlardan birincisi, 1993 yılının ikinci yarısında DİBS ihalelerindeki faizlerin daha da yükselmesini engellemek amacıyla, Hükümet çeşitli Hazine ihalelerini ya iptal etmiş ya da kısa vadeli kağıtlarda çok düşük satış miktarları gerçekleştirerek faizler üzerinde aşağı yönlü bir baskı kurmak istemiştir. İkincisi ise, hükümetin kamu açıklarının finansmanında tekrar yoğun olarak TCMB kaynaklarına başvurmasıdır. Bu iki şok sonucunda, ekonomideki döviz talebi çok hızla büyüyerek 1994 likidite krizine sebep olmuştur (Özatay, 2000).

Ayrıca, artan kamu açıklarına bağlı olarak artış gösteren iç faiz oranları sıkı para girişini hızlandırmış ve TL’nin reel olarak aşırı değer kazanmasına neden olmuştur. Bu gelişme işgücü maliyetindeki reel artış, doğrudan ve dolaylı ihracat teşviklerindeki azalma ile birleşerek Türk ekonomisinin rekabet gücünü hızla kaybetmesine yol açmıştır. Sonuçta, yüksek kamu açıklarından kaynaklanan ekonominin iç dengesizlikleri dış dengede de hızlı bir bozulmaya neden olmuş, ithalat hızla artmış, ihracat yavaşlamış ve dış ticaret açıkları önemli boyutlara ulaşmıştır.

1994 yılı başlarında yaşanan krize neden olan faktörlerin en başında, kontrolden çıkan kamu açıkları gelmektedir. KİT açıkları, alt yapı yatırımları, ücret ve maaş gelirlerinde reel artış sağlamak amacıyla yapılan ayarlamalar, sık yaşanan

seçim dönemleri, Körfez Krizi ve terörle mücadele gibi nedenlerle kamu harcamaları azaltılamazken, gerçek anlamda bir vergi reformunun getirilememiş olması, kamu açıklarının aşırı boyutlara ulaşmasına neden olmuştur. 1989 yılında kamu açıklarının finansmanında ağırlığın TCMB kaynaklarından, iç borçlanmaya çevrilmesi, iç borçlanmayı gerçekleştirebilmek için kamu kağıtları üzerindeki faiz oranının yüksek tutulmasını gerektirmiş; bu durum dolaylı olarak bütçeyi olumsuz bir şekilde etkilemiştir (Boratav, 2011).

Kamu borçlanma gereği 1989 yılında % 5.3 iken, 1993 yılında % 11.9 düzeyine ulaşmıştır. Aynı yılda iç borç stoku 340 trilyon TL, dış borç stoku ise 66 milyar dolara yaklaşmıştır. Bu değerler üzerinden iç borç stokunun GSMH'ya oranı % 12, dış borç stokunun GSMH'ya oranı ise % 38'dir. 1991 yılından itibaren gerek iç, gerekse dış borç vade yapısında, kısa dönem lehine bir gelişme olmuştur (Keyder, 2002).

Kasım 2000'e kadar kur politikasının uygulamasında hiç bir sorunla karşılaşılmamış, döviz kurları önceden ilan edilen düzeylerde tutulmuş, bu çerçevede para piyasası faizleri de makul seviyelerde dalgalanmıştır. 22 Kasım 2000 tarihinden itibaren ise önemli bir döviz talebi başlamış, faizler hızla yükselmiş, bazı özel bankalar ile kamu bankaları yoğun olarak likidite sıkışıklığı yaşamaya başlamışlar, daha sonra Kasım 2000 krizi olarak literatüre geçen gelişmeler ortaya çıkmıştır.

22 Kasım 2000 tarihine gelindiğinde, yukarıda bahsedilen nedenlerin yanında piyasadaki bankaların birbirlerine olan güvensizliklerinin de etkisi ile finansal piyasalarda dalgalanmalar yaşanmaya başlamış ve büyük ölçüde bazı bankaların aşırı riskli portföy tercihlerinin yarattığı likidite sorunlarından kaynaklanan risk algılaması sonucu, piyasaların finansal aracılık işlevinde sorunlar ortaya çıkmış, döviz talebi canlanmış, bunun sonucunda da piyasanın Türk lirası likidite ihtiyacı artmıştır. Özellikle döviz talebi nedeniyle piyasalarda Türk lirası ihtiyacının artması sonucu TCMB'nin tüm önlemlerine karşın, para piyasası faiz oranları % 100'ün üzerine yükselmiştir.

Uygulanan programın gereği olarak TCMB, döviz talep eden bankalara Türk lirası karşılığı döviz satmaya başlamıştır. Döviz talebi sonucunda piyasadaki Türk lirası likidite azalmış, özellikle para piyasası faiz oranları yükselmiş, yapısal

sorunları (ödenmemiş özel görev zararları) nedeniyle kamu bankaları, fon bankaları ve aşırı riskli portföy tercihleri nedeniyle bazı özel bankalar yoğun likidite sıkışıklığı yaşamaya başlamışlar ve bu süreçten olumsuz etkilenmişlerdir (BDDK, 2002).

Yukarıda da bahsedildiği gibi, alınan önlemlerle birlikte Aralık 2000'in ikinci haftasından başlayarak Kasım krizinin etkileri azalmaya başlamış, Ocak 2001 başından itibaren bankaların tekrar TCMB'ye büyük tutarlarda döviz satmaya başlamaları ile birlikte faiz oranları önemli ölçüde gerilemiştir.

Ancak 19 Şubat 2001 tarihinde yaşanan siyasi gelişmelerin yaşanması sonucunda piyasa katılımcılarının kur çıpasına dayalı programın sürdürülebilirliğine ilişkin güvenleri önemli ölçüde azalma göstermiş ve yerli yatırımcıların yoğun olarak TCMB'den döviz talep etmeye başlamasına neden olmuştur. Program çerçevesinde önceden ilan edilen kur politikasının ve piyasa kurallarının bir gereği olarak 19 Şubat 2001'de, ABD piyasalarının kapalı olması nedeniyle, bankalara ertesi gün valörle 7,6 milyar ABD dolarlık döviz satılmıştır.

2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat aylarında yaşanan mali krizlerin ardından Mayıs 2001'de "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" uygulamaya konulmuştur. Programın temel amaçları; bankacılık sektörüne ilişkin tedbirlerin hızlı bir şekilde alınarak mali piyasalardaki belirsizliğin azaltılması, buna bağlı olarak faiz oranları ile döviz kurlarında istikrarın sağlanması, iktisadi etkinliği sağlayacak yapısal reformların gerçekleştirilmesi, makroekonomik politikaların enflasyonla mücadelede etkin bir şekilde kullanılması, sürdürülebilir büyüme ortamının temin edilmesi olarak belirtilmiştir (TCMB, 2002).

Bu çerçevede, kamu kesiminin artan borç yükünün sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması amacıyla maliye politikası daha da sıkılaştırılmış, para politikasında TCMB'nin kısa vadeli faiz oranları üzerindeki etkisi arttırılmış ve dalgalı kur sistemine geçilmiştir. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yönelik terörist saldırının ardından iç ve dış mali piyasalarda gözlenen istikrarsızlık, bunun etkisiyle Hazine'nin ek dış finansman ihtiyacındaki artış ve enflasyonun öngörülenin üzerinde gerçekleşmesi dikkate alınarak, "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" 2002 – 2004 yıllarını kapsayacak şekilde revize edilmiştir. Ekonominin şoklara karşı

dayanıklılığının artırılması ve olası krizlere karşı kırılganlığının azaltılması temel ilkeler olarak benimsenmiştir (TCMB, 2002).

Tablo 6. Merkezi Yönetim Toplam Borç Stoku

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010 Temmuz
Toplam (Milyon TL)	242.665	282.807	316.528	331.520	345.050	333.485	380.321	441.507	458.249
İç Borç	149.870	194.387	224.483	244.782	251.470	255.310	274.827	330.005	345.158
Dış Borç	92.795	88.420	92.046	86.738	93.580	78.175	105.493	111.503	113.091
Toplam (Milyon \$)	148.464	202.608	235.846	247.071	245.482	286.327	251.485	293.224	304.586
İç Borç	91.691	139.262	167.262	182.428	178.906	219.207	181.728	219.170	229.417
Dış Borç	56.773	63.346	68.583	64.643	66.576	67.120	69.757	74.054	75.168
İç Borç /Toplam Borç TL cinsi (%)	61,8	68,7	70,9	73,8	72,9	76,6	72,3	74,7	75,3
Dış Borç / Toplam Borç TL cinsi (%)	38,2	31,3	29,1	26,2	27,1	23,4	27,7	25,3	24,7

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Tabloda Türkiye'nin merkezi yönetim toplam borç stoku verilmiştir. Buna göre Türkiye'nin 2002-2010 yılları arasında borç stokunun %100 oranında arttığı görülmektedir. Bu artışa neden olan temel değişken ise, iç borçlardan kaynaklanmaktadır.

2008 yılının son çeyreğinden itibaren küresel mali krizin dünya ekonomileri üzerindeki etkisi hızlı ve yıkıcı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Artan belirsizlik ortamı kredi mekanizmasının çalışmasını engellemiş, bu durum reel kesimin borçlanma imkanlarını sınırlarken borçlanma maliyetlerinin de önemli ölçüde artmasına neden olmuştur. Dünya ekonomilerinde büyüme rakamları sert bir şekilde gerilemiş, sanayi üretimi 2. Dünya Savaşından bu yana görülmemiş ölçüde daralmış, işsizlik oranları hızla yükselmiş, hane halkı ve reel kesim güven endeksleri tarihi dip değerlerine inmiştir. Mali krizin reel sektör üzerindeki etkisinin ne kadar süreceği tahmin edilememekle birlikte, iktisadi faaliyetlerdeki gerilemenin önümüzdeki dönemde de devam edeceği ve toparlanmanın uzun zaman alacağı düşünülmektedir (TCMB, 2009).

Dünya ekonomilerinin birbirlerine artan oranda bağımlı olduğu günümüzde, küresel finans piyasalarında ortaya çıkan krizden gelişmiş ve gelişmekte olan tüm

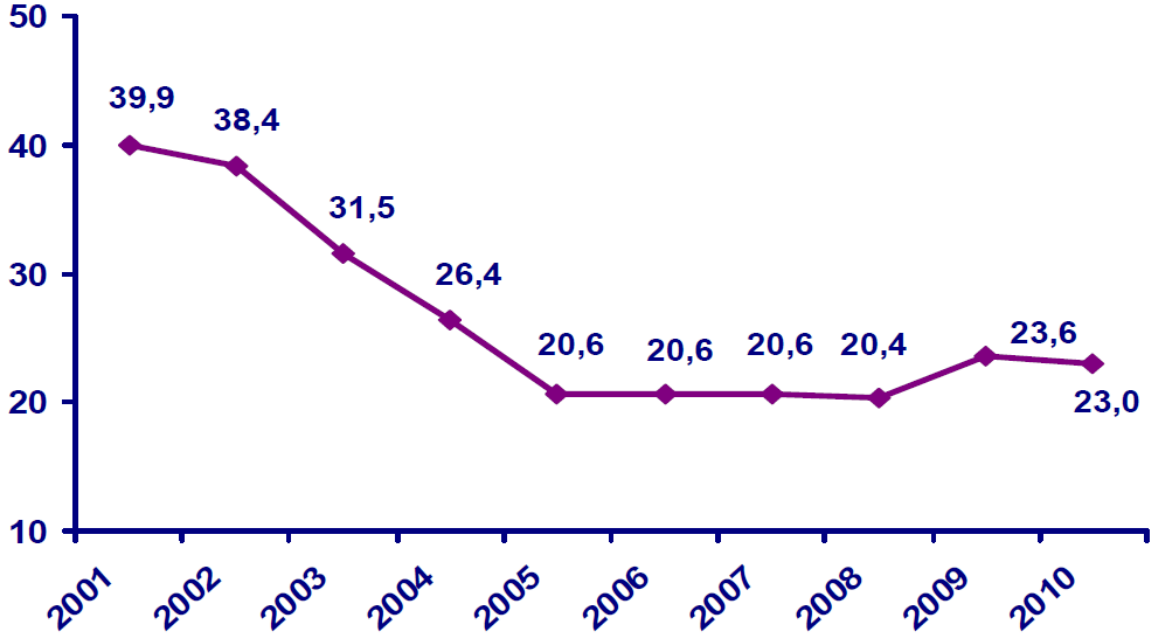
ekonomilerin çok ciddi boyutlarda etkilendiği görülmektedir. Ancak bu etkilenmenin derecesi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

Bugün dünyada toplam dış ticaretin daralmasından en çok etkilenen ekonomiler, ihracatın, toplam GSYH içindeki payı yüksek olan ve özellikle yatırım ve dayanaklı mal ihraç eden ülkelerdir. 2008 yılının 4. çeyreğinde, krizin kaynağı olan ABD ekonomisinin yüzde 6,4 oranında gerilerken Japonya'nın yüzde 12,4 oranında küçülmesi, Avrupa Para Birliği sistemi içinde yer alan ülkelerden Almanya'nın Fransa'ya göre daha sert bir durgunluk yaşaması bu kapsamda değerlendirilebilir. 2010 yılında küresel ekonomi kademeli olarak toparlanmış, küresel krizin kaynağı olan gelişmiş ekonomilerdeki toparlanma ise daha yavaş ve kırılgan bir görünüm arz etmiştir.

Öte yandan gelişmiş ekonomilerde gerek finansal kuruluşların ve firmaların, gerekse hane halkının bilanço onarım sürecinin devam etmesi, özel tüketim ve yatırımın iktisadi faaliyetteki toparlanmaya verdiği desteği sınırlamaktadır. İşgücü piyasasındaki toparlanmanın iktisadi faaliyete kıyasla daha yavaş olması da özel tüketimi sınırlayan bir diğer faktördür (TCMB, 2011).

Gelişmekte olan ekonomilerdeki toparlanmanın ise daha hızlı ve istikrarlı biçimde gerçekleştiği gözlenmektedir. Nitekim aralarında Türkiye'nin de bulunduğu birçok gelişmekte olan ülkede üretim, 2010 yılında kriz öncesi seviyelerinin üzerine çıkmış, bu ülkelerdeki işgücü piyasaları da daha istikrarlı bir iyileşme göstermiştir. Bu çerçevede, 2010 yılında gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinin toparlanma hızları arasındaki ayrışma daha da belirginleşmiştir (TCMB, 2011).

Grafik 9. Türkiye'nin Net Dış Borç Stoku / GSYH (%)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Grafikte Türkiye'nin Net Dış Borç Stokunun GSYH'ya oranı gösterilmektedir. 2000'li yıllar boyunca Türkiye'nin Dış Borç Stoku/GSYH oranının kademeli olarak düştüğü gözlenmektedir. Ancak 2008 sonrası küresel krizin etkisiyle tekrar birkaç puan yükseldiği görülmektedir.

Tablo 7. Türkiye'nin Net Dış Borç Stoğu (Milyar Dolar)

Milyar USD	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1- Dış Borç Stoku, Bankacılık Sektörü Hariç (A-a-b)	123,5	148,3	184,6	209,5	201,6	198,8	204,3	215,7
A. Toplam Dış Borç Stoku	170,5	208,3	250,3	281,0	269,2	291,9	304,2	336,9
a. TCMB (-)	15,4	15,7	15,8	14,1	13,4	11,9	9,9	7,7
b. Bankalar (-)	31,6	44,3	49,9	57,4	54,2	81,2	90,0	113,5
II- Bankacılık/Parasal Sektör Net Dış Varlıkları	24,5	39,4	50,0	57,2	54,7	26,0	21,7	26,3
A. Parasal Yetkili ve Mevduat Bankaları	25,9	41,1	53,1	60,9	57,6	31,6	30,8	38,6
B. Katılım Bankaları ve Yatırım Kalkınma Bankaları	-1,4	-1,7	-3,1	-3,7	-2,9	-5,6	-9,2	-12,2
III- NET DIŞ BORÇ STOKU (I-II)	99,0	108,9	134,6	152,3	146,9	172,8	182,7	189,4
Net Dış Borç Stoku / GSYİH (%)	%20,6	%20,7	%20,8	%20,5	%23,8	%23,6	%23,6	%24,1

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Tabloya bakıldığında Türkiye'nin net dış borç stokunda yıllar itibariyle artış olduğu gözlenmektedir. Yine tablodan, dış borç stokunun büyük bir kısmının bankacılık sektörü dışından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

MALİ KURAL VE DÜNYADAKİ UYGULAMALARI

1. İRADİ POLİTİKALARDAN KURALA DAYALI POLİTİKALARA GEÇİŞ

Daha önce belirtildiği gibi maliye politikası; vergiler, kamu harcamaları, bütçe, borçlanma ve borç yönetimi gibi mali araçların iktisat politikası yönetiminde kullanılmasını ifade eder. Bir başka ifadeyle maliye politikası; makroekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik olarak vergi politikası, kamu harcamaları politikası, bütçe politikası, borçlanma gibi araçların kullanılması anlamına gelmektedir. Keynesyen iktisadi düşünce ile ortaya çıkmış olan geleneksel maliye politikası, mali araçların iktisat politikası yönetiminde aktif olarak kullanılmasını savunur. Keynesyen maliye politikası bu bakımdan “iradi maliye politikası” olarak da adlandırılabilir (Aktan ve Sakal, 2007).

Keynes öncesinde ise Klasik iktisatçılar, serbest piyasa ekonomisinin görünmez bir el gibi çalışarak ekonominin daima tam istihdam seviyesinde dengede olmasını sağlayacağını savunmuşlardır. Temel olarak aktif devlet müdahalelerine karşı olan klasik iktisatçıların, maliye alanında savunduğu temel prensipleri aşağıdaki gibi özetlenebilir (Türk, 2008).

- i) Kamu harcamalarının hacimce küçük olması prensibi
- ii) Devlet bütçesinin denk olması prensibi
- iii) Kamu giderlerinin dolaylı vergilerle karşılanması prensibi
- iv) Bütçe açıklarının uzun vadeli borçlanmalarla karşılanması prensibi

İradi maliye politikalarının ekonomide aktif olarak kullanılmaya başlanması sonucunda iktisat ve maliye literatürüne fonksiyonel maliye kavramı girmiştir. Genel olarak fonksiyonel maliye; iradi maliye politikalarının tümünü kapsayan ve devlete

ekonomide aktif rol yükleyen bir görüştür. Fonksiyonel maliyenin amacı, bütçede dengenin sağlanması ve sürdürülmesinden ziyade, makroekonomik dengenin sağlanması ve sürdürülmesidir. Keynesyen teorinin ve fonksiyonel maliyecilerin düşünceleri şu sonucu doğurmuştur: Önemli olan makroekonomik dengenin sağlanmasıdır, ekonomik denge uğruna mali dengeden (veya bütçe dengesinden) vazgeçilebilir. Keynesyen teori bütçe açıkları ile birlikte, gerektiğinde bütçe fazlasını da savunmuştur (Aktan, Kesik, Kaya, 2010).

Bunun yanında açık finansman olgusunun ekonomide genel dengeyi sağlamak amacıyla kullanılabilmesi savunulmuş, ancak aksine makroekonomik denge için açık finansmanın kullanılabilmesi, sonraki süreçte bu dengenin sağlanmasına imkân vermemiştir. Benzer şekilde telafi edici bütçe teorisi de bütçeyi depresyon dönemlerinde dengeden uzaklaştırarak, açık vermesini ve böylece ekonomiyi canlandırmayı ve tam istihdam seviyesinde dengeye getirmeyi amaçlayan Keynesyen perspektiften bir bütçe teorisidir (Aktan, Dileyici, Özen, 2007).

Görüldüğü gibi, Keynesyen teori ve fonksiyonel maliye, iradi maliye politikalarının teorik altyapısını oluşturmaktadır. İradi maliye politikalarını “devlet tarafından uygulanacak olan maliye politikalarının araçları, öncelikleri, büyüklükleri ve zamanlaması konusunda politikacılara geniş takdir yetkisi tanıyan politikalar” olarak tanımlamak mümkündür. Bu tür bir politikada, siyasi otoritenin maliye politikası araçlarında gerekli değişiklikleri yaparak, özellikle konjunktürle mücadeleye yönelik uygun tedbirleri alabileceği varsayılır (Aktan vd., 2007: 60).

1.1. İRADİ VE TAKDİRİ İKTİSAT POLİTİKASI

İktisat politikası yönetiminde iktisat politikalarının araçları, öncelikleri, büyüklükleri ve zamanlaması konusunda politikacılara geniş takdir yetkisi tanıyan politikalara “iradi iktisat politikası” adı verilmektedir. Bu tür bir politikada, siyasi otoritenin iktisat politikası araçlarında gerekli değişiklikleri yaparak özellikle konjunktürle mücadeleye yönelik uygun tedbirleri alabileceği varsayılmaktadır. Bu varsayım altında siyasi otorite geniş takdir yetkisiyle özellikle para ve maliye politikalarını kullanmaktadır (Aktan, 2010).

İrادی iktisat politikaları yukarıda da belirtildiği gibi Keynesyen iktisat ve bu görüşün bir uzantısı olan fonksiyonel maliye tarafından savunulmuş ve daha sonra tüm dünyada iktisat politikası uygulamalarında yaygınlık kazanmıştır. Bu bakımdan Keynesyen perspektifinden konuya yaklaşmak önemlidir (Aktan, 2010).

İrادی iktisat politikalarındaki takdiri yetkiye ilk ciddi eleştirinin M. Friedman'ın öncülüğündeki monetarist görüş tarafından yapıldığı söylenebilir. Nitekim parasalcı görüşe göre, Büyük Buhran'ın nedeni; özel girişime dayanan ekonomik sistemin kendi iç istikrarsızlığı değil, parasal otoritelerin yanlış kararlarıdır. FED'in bankalara gereken likiditeyi sağlayamaması ve buna bağlı olarak para stokundaki azalmayı önleyememesi krizi tetiklemiştir.

Friedman(1968)'a göre, para politikasının önemi nedeniyle, para politikası yöneticilerinin yanlış yönde karar almasının sonuçları çok ağır olabilir.

Merkez Bankası yöneticilerinin genelde doğru yönde karar aldıkları kabul edilmesine rağmen, politika uygulamasında gecikmeler ortaya çıkabilmektedir. Bu durumda para politikası yöneticileri, uygulamalarına cari koşullarla karar verme eğiliminde olmaktadır. Ancak para politikası ekonomi üzerindeki etkisini belli bir gecikmeyle gösterebilmektedir

Monetarist görüş, iradi para politikasının belirtilen olumsuzluklarından kaçınmanın bir yolu olarak literatürde "Friedman kuralı" olarak da bilinen, "sabit parasal genişleme oranı kuralını" önermiştir. Bu kurala göre merkez bankası para arzını, ekonominin uzun dönem büyüme hızına eşit oranda artırır (Bocutoğlu, 2008).

1.2. KURALA DAYALI İKTİSAT POLİTİKASI

1970 yılında ortaya çıkan stagflasyonla çift haneli enflasyon oranları ve yüksek seviyelerdeki kamu borç miktarları, bağımsız politika oluşturmanın sorgulanmasına yol açmıştır. Böylece 1960'lardaki para ve maliye politikalarının

iktisadi dalgalanmaları ortadan kaldıracabileceği ile ilgili görüş, 1980'lerde bu yaklaşımın etkisiz olduğu noktasına kadar varmıştır (Wyplosz, 2005).

Makro iktisattaki Keynesyen hâkimiyet 1970'lerde yeni klasik makro iktisadın doğuşuyla azalmaya başladı. 1970'lerin başlarına kadar makro iktisatta hâkim olan görüş, biri ampirik ve biri teorik olmak üzere iki sebepten dolayı sarsıldı. Ampirik sebep, hâkim görüşün 1970'ler boyunca tecrübe edilen işsizlik ve artan enflasyon oranlarını düşürmekte arzu edilen şekilde etkili olamamasıdır. Teorik sebep ise mikro ekonomik prensipler ile makroekonomik uygulama arasındaki uçurumun entellektüel olarak tatmin edici olmayacak şekilde büyümüş olmasıdır (Mankiw, 1988).

1960'lı yıllarda klasik Mundell-Fleming modeli açık bir ekonomide, maliye politikasının etkinliğinin ülkenin döviz kuru rejimine bağlı olduğunu gösterdi. Tam sermaye mobilitesine sahip küçük bir ekonomide, esnek döviz kurunda maliye politikası tamamen etkisiz iken; sabit döviz kuru rejiminde etkisi maksimuma çıkmaktaydı. Esnek döviz kuru sisteminde, yalnızca para politikası geliri etkileyebiliyordu. Genişletici maliye politikasının alışılmış etkisi ise, paranın değerindeki artışla telafi ediliyordu. Sabit döviz kurunda ise, sadece maliye politikası etkili olmaktaydı (Mankiw, 2003).

Maliye politikasının etkisizliği ile ilgili diğer bir teorik karşı duruş, dışlama (crowding-out) etkisidir. Dışlama etkisi, kamu harcamalarının milli geliri artırıcı etkisinin bir kısmının faiz oranlarındaki yükseliş nedeniyle elde edilememesi olarak tanımlanabilir. Dışlama etkisinin büyüklüğü, LM eğrisinin eğimiyle doğrudan bağlantılıdır. Keynesyen analizde, LM eğrisi yatıktır, bu nedenle kamu harcamalarındaki bir artışın, faiz oranları üzerindeki artırıcı etkisi azdır. Buna karşın, Parasalcı Görüşe göre LM eğrisi diktir. Bu nedenle kamu harcamalarının faizleri artırıcı etkisi fazla, dolayısıyla dışlama etkisi de yüksektir (Durmuş, 2003).

Maliye politikası alanında Barro (1988), kamu ve hane halkı için zamanlar arası bütçe kısıtının var olduğu dinamik bir modelde, maliye politikasının ulusal tasarruf ve tüketim üzerinde etkisi olmayabileceğini göstermiştir. Ricardocu Denklik Teoremi adı verilen yaklaşım, kamu borcunun gelecekte bir yerde tekrardan

ödenmesi gerekliliği nedeniyle, ileriye bakan tüketicilerin yüksek vergi beklentilerine uygun olarak genişleyici maliye politikasını özel tasarruflarını artırmak suretiyle etkisiz kılmaları esasına dayanır (Buti ve Noord, 2004; Saçkan, 2006).

Kuralların bulunmadığı durumda, politikalar açık bir kredibilite kısıtı ve politikanın zaman tutarsızlığı problemiyle karşı karşıyadırlar. Bazı durumlarda, politika yapıcıları özel karar birimlerinin beklentilerini etkilemek amacıyla uygulayacakları politikalarını önceden ilan ederler. Özel karar birimleri, açıklanan politikayı baz alarak oluşturdukları beklentilerine göre hareket ederken, politika yapıcıları uygulayacaklarını duyurdukları politikalarından vazgeçebilirler. Politika yapıcıların tutarlı davranmadıklarının anlaşılması, özel karar birimlerinde bir güven sorununun da doğmasına neden olur.

İlan edilen politika ile (ex-ante politika) sonradan gizlice değiştirilen politika (ex post politika) arasındaki farklılığa dinamik zaman tutarsızlığı denir. Dinamik zaman tutarsızlığı, ilan edilen bir politikanın güvenilirliğini zayıflatır. Bu durumda, politikaların inandırıcılığının sağlanması için, politika yapıcıların sabit bir politik kurala göre hareket etmesi gerektiği beklenir (Mankiw, 2006; Bocutoğlu, 2008).

1980 sonrası dönemde Reel Konjonktür Teorisi, iktisadi dalgalanmaları reel ekonomik şoklara karşı rasyonel tepki veren karar birimlerinin davranışlarının bir sonucu olarak görmüştür. İktisadi dalgalanmaların ideal bir üretim düzeyinden refah düşürücü sapmalar olarak görülmediği bu yaklaşımda, maliye politikaları gereksiz ve ekonomiye zarar verici bir şok olarak görülebilmektedir. Yeni klasik iktisatçılar ve reel konjonktür teorisyenleri, katı kurallara sahip dengeli bütçe kurallarıyla bağlantılı olarak vergi oranlarındaki aşırı oynaklıklardan kaçınmanın faydalarını vurgulamaktadırlar. Yeni Keynesyen iktisatçılar ise, maliye politikasındaki otomatik istikrar sağlayıcı yapının iktisadi dalgalanmaların şiddetini azaltıcı yönü üzerinde durmaktadırlar (Buti ve Noord, 2004).

Kurala dayalı maliye politikalarının iradi politikalara karşı en başta gelen avantajı, zaman tutarlılığıdır. Bu avantaj, özellikle ekonomilerinde geniş ölçekli dalgalanmalar yaşayan ülkeler için önemlidir. Hükümetlerin, finansal piyasalarda, tüketicilerde ve yatırımcılarda sürekli bir güven tesis etmek amacıyla, kendi bütçe

açıkları, borçlanma veya borç stoğu gibi göstergelerine kalıcı kısıtlamalar uygulamaları yerinde olabilir.

Mali kurallar, özellikle seçim öncesinde politika uygulayıcıların mali dengeyle genelde çatışan güçlü genişleyici mali politika uygulamalarının ve kısa dönemli politik çıkarlardan kaynaklanan bütçe açıklarının azaltılmasında ya da ortadan kaldırılmasında önemli rol oynamaktadır.

2. MALİ KURALIN TANIMI, KAPSAMI VE GEREKÇELERİ

Kopits ve Symansky (1998), mali kurallarla ilgili öncü çalışmalarında, mali kuralı; maliye politikası üzerine konulan kalıcı kısıt olarak tanımlamaktadır. Bu kısıt, genellikle mali performansın üzerine konulan bir gösterge biçiminde tanımlanabilir. Mali performansın üzerine konulan gösterge, genellikle denk bütçe veya bütçe açığına, borçlanmaya ilişkin sayısal bir üst limit veya gayri safi yurtiçi hâsılaya (GSYH) oransal bir kısıt olabilir.

Kennedy ve Robbins (2001) mali kuralı; mali politika ile ilgili olarak konulan yasal ve anayasal kısıtlama olarak nitelemektedirler. Bahsedilen kısıtlama; vergileme, harcama, borç veya bütçe dengesi gibi mali göstergeler üzerindeki spesifik sınırlamaları ifade etmektedir.

Kennedy ve Robbins'in belirttiği gibi daha geniş bir tanım, Alesina ve Perotti'nin (1996) çalışmalarında vurguladığı, bütçelerin düzenlenmesi, onaylanması ve bunların hayata geçirilmesini içeren kural ve düzenlemeler bütününe içerecek şekilde yapılabilir. Kurala dayalı maliye politikası ise, yukarıda tanımlanan mali kurallara göre şekillenen maliye politikasını ifade etmektedir.

Burada genel bir tanım yapılacak olursa mali kurallar, geniş anlamda, mali politika oluşturma, karar alma ve uygulama sürecine ilişkin temel ilke ve esaslar ile hukuki normlar olarak; dar anlamda ise, temel mali değişkenler üzerine konulan daimi nitelikteki sayısal sınırlamalar olarak tanımlanabilir (Kaya, 2009).

Parasal kurallara yönelik düzenlemelerden farklı olarak, mali kural uygulamaları ülkeler arasında önemli farklılıklar gösterebilmektedir. Bu farklılıklar söz konusu ülkenin kurumsal kültürü ve mali yönetim anlayışlarıyla yakından ilişkilidir. Ayrıca 1980'lerden günümüze kadar geçen sürede kural uygulamaları önemli gelişmeler göstermiştir.

Önceleri ülkelerin büyük bir çoğunluğunda yerel yönetimlere yönelik olarak tasarlanan mali kurallar, zamanla hem genel devlet kapsamını oluşturan diğer kurumsal birimler hem de genel olarak devletin kendisi açısından da uygulanır hale gelmiştir. Bu çerçevede, özellikle merkezi yönetim ve sosyal güvenlik sistemine ilişkin düzenlemeler giderek yaygınlaşmıştır (Kaya, 2009).

2.1. MALİ KURALLARIN ÖZELLİKLERİ

Mali kuralların tanımı ve çeşitleriyle birlikte, mali kuralların hangi kriterlere sahip olması gerektiği üzerinde durulmalıdır. İdeal bir mali kuralın, literatürde “Kopits ve Symansky kriterleri” olarak bilinen bazı özelliklere sahip olması istenir. Bununla birlikte bu özelliklerin, her ülkenin kendi durumu ve amaçlarına göre değişebildiği de vurgulanmalıdır.

Kopits ve Symansky kriterleri aşağıda sıralanmıştır:

- i) İyi Tanımlanmışlık: Mali kuralın performans göstergeleri, zaman aralığı ve kurumsal teminatları iyi tanımlanmalıdır.
- ii) Şeffaflık: Kalıcı bir mali kuralın temel özelliklerinden biri, hükümetin muhasebe, öngörü ve kurumsal düzenlemelerinde şeffaf olmasıdır. Bu sayede uygulayıcı otorite, kamu desteğini sağlayabilecektir.
- iii) Basitlik: Mali kurallar, politikacılar, vatandaşlar ve yatırımcıların kolaylıkla anlayabileceği basitlikte olmalıdır.
- iv) Esneklik: Mali kurallar, çeşitli dış şoklara ve iktisadi dalgalanmalara uyum sağlayabilecek esneklikte olmalıdır.
- v) Yeterlilik: Mali kurallar, hedeflerine ulaşacak yeteneğe (kifayete) sahip olmalıdırlar.

- vi) Zorlayıcılık: Bir mali kural zorlayıcı olmalıdır. Bu zorlayıcılığı tesis etmek için, mali kuralın bir anayasal veya yasal düzenlemeye ihtiyacı vardır.
- vii) Uyumluluk: Uygulanmak istenen mali kurallar, kendi içlerinde ve diğer makroekonomik politika araçlarıyla uyumlu olmalıdır.
- viii) Etkinlik: Çoğu kural, etkin politik tedbirler aracılığıyla desteklenmedikçe uzun süreli olamaz. Bu açıdan bir mali kural, uzun dönemli sürdürülebilirliği sağlama açısından mali reformlar için bir katalizatör olarak görülebilir (Kopits ve Smansky, 1998).

Bahsedilen özellikler göz önüne alındığında, IMF tarafından desteklenen önceden açıklanmış ve belli bir dönemi kapsayan mali istikrar programlarında yer alan bütçe açığına veya borçlanmaya getirilen kısıtlar mali kural niteliği taşımamaktadır. Bunun en önemli nedeni, bu tür mali kısıtların yönetimdeki hükümetin kararlarını etkileme imkânı bulunmasına rağmen, ne geçerli olan hükümet ne de gelecekteki hükümetler üzerinde bir zorla kabul ettirme anlamına gelmemesidir (Kennedy ve Robbins, 2001; Şengönül ve Songur, 2010).

Mali kuralların temel niteliklerinden bazıları ise şu şekilde sıralanabilir:

- i) Hukuki dayanağa sahip olmaları gerekmektedir. Anayasal ve yasal düzenlemeler, uluslararası antlaşmalar, politik taahhütnameler ve koalisyon antlaşmaları bu çerçevede değerlendirilebilir.
- ii) Kural uygulaması süreklilik arz etmelidir. Bu çerçevede bütçeler kanun hükmünde olsalar dahi yıllık olmaları nedeniyle, kural uygulamaları için uygun bir zemin teşkil etmezler.
- iii) Kural uygulamalarına ilişkin yaptırım ve otomatik düzeltme mekanizmaları olmalıdır (Hürcan, 1999).

Uygulanan ve önerilmiş olan mali kuralların yasal dayanakları ile ilgili anayasa, kanun, uluslararası anlaşmalar veya politika metinleri gibi birçok enstrüman bulunabilir. Seçilecek olan enstrüman, büyük ölçüde o ülkenin yasal önceliklerinin veya düzenlemelerinin bir işlevidir (Kopits ve Symansky, 1998).

2.2.MALİ KURALLARIN UYGULAMA NEDENLERİ

Kopits ve Symansky (1998), mali kuralların temel uygulama gerekçelerini beş maddede özetlemektedirler:

- i) Makroekonomik istikrar
- ii) Diğer finansal politikaları destekleme
- iii) Uzun dönemli mali sürdürülebilirlik
- iv) Negatif dışsallıklardan kaçınma
- v) Hükümet politikalarının kredibilitelerini sağlamak.

Makroekonomik istikrar, mali kuralların geleneksel gerekçesidir. Bazı Avrupa ülkeleri ve Japonya'da savaş sonrası dönemde makroekonomik istikrarı desteklemek amacıyla cari bütçe denge kuralı uygulanmıştır. Makroekonomik istikrar amacına ulaşıldıktan sonra ise mali kuralların gevşetildiği veya uygulamadan kaldırıldığı görülmüştür. Özellikle bazı gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ekonomilerinde, hükümetlerin yerel kaynaklardan ve özellikle merkez bankalarından borçlanmalarına getirilen kısıtlamalar para yaratımının temel kaynaklarından birisini ortadan kaldırmıştır. Bu durum enflasyon baskısını ortadan kaldırarak makroekonomik istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmuştur.

Mali kurallar, makroekonomik istikrarın amaçlandığı ve özellikle parasal enstrümanların kullanıldığı finansal politikalara yardımcı olabilirler. Bir mali kural, otomatik istikrarın sağlanması çalışmasına izin vererek bütçe açıklarını azaltırken, para politikasının yükünü de hafifletme eğilimindedir. Benzer şekilde, mali kurallar aracılığıyla oluşturulan bir mali disiplin durumu, genellikle diğer politik kuralların varlığı durumunda daha da güçlenmektedir. Özellikle belirli parasal veya döviz kuru kurallarının, hükümet bütçesi üzerinde örtük bir kısıtlama meydana getirdiği durumlarda bu durum daha belirgindir (Aktan vd., 2010).

Mali kurallara son yıllarda artan ilginin önemli gerekçelerinden birisi, uzun dönemli mali sürdürülebilirliğe ulaşmaya olan ihtiyaçtır. Yeni Zelanda'da uygulanmaya başlanan, İsviçre ve Japonya gibi ülkelerde önerilen mali kuralların temel amacı, yaşanan nüfus karşısında nesiller arası borç yükünün ve mali faydaların uygun biçimde dağılmasına katkıda bulunmaktır. Yine başka önemli bir

konu ise, mali kuralların finansal piyasalardaki reel faiz oranlarının düşmesine yardım ederek, özel yatırımların dışlama etkisini azaltması ve bu yolla ücretlilerden faiz geliri elde edenlere doğru oluşan gelir dağılımını düzeltici bir rol oynamasıdır.

Genel anlamda mali kurallar bir federasyon, konfederasyon veya parasal birlik içerisindeki negatif dışsallıklardan kaçınmak amacıyla kullanılmıştır. Yerel yönetimlerin bütçe açıklarını sınırlayan bir mali kural, yönetimin yanlış mali davranışları nedeniyle ortaya çıkan dışsallıkların, kredi azalması ve bununla birlikte yüksek faizler vasıtasıyla diğer yerel yönetimlere veya tüm ülkeye taşınmasını önlemektedir.

Son 30 yılda gelişmiş ya da gelişmekte olan pek çok ülkede yüksek kamu açıklarının ortaya çıkması, bu açıkların giderek artması ve süreklilik arz etmesi politika yapıcılarının aşırı açık finansmana başvurmaya istekli olduğu yönünde yaygın bir kaygıya yol açmıştır. Bu kaygı özellikle resesyon dönemlerinde konjonktürel daralmaların veya geçici harcama şoklarının (savaşlar, doğal afetler gibi) yokluğunda yoğunlaştığından bunları optimal mali borçlanma teorisiyle bağdaştırmak güçtür. Bu bulgular siyasetleri aşırı kamu borçlanmasına yönelten güdüleri analiz etmeye yönelik teorik ve ampirik çalışmaların artmasına yol açmıştır.

Politik çarpıklıkların mali sonuçları hakkında giderek artan farkındalık, kamu kesimi açıklarını sınırlamak için, iradi maliye politikalarının kurallarla sınırlandırılmasına yönelik kurula dayalı önerileri ortaya çıkarmıştır. Yaşanan gelişmeler neticesinde ABD’de denk bütçe kuralları hayata geçirilirken, AB üyesi ülkelerde Maastricht Kriterleri ve Büyüme ve İstikrar Pakti çerçevesinde mali politikaların uygulanmasına ilişkin birtakım sınırlamalar getirmiştir (Corsetti ve Roubini, 1996; Karakurt ve Akdemir, 2010).

Çoğu mali kuralın uygulanmasının altında yatan temel neden, bugünkü ve gelecekteki hükümetlerin disiplinli maliye politikası önlemlerini uygulamaya istekli olmamaları ya da bu önlemleri uygulama yeteneklerinin olmamasıdır (Mihaljek ve Tissot, 2003). Nitekim kamu tercihi literatürüne göre, politika uygulayıcıları fırsatçıdır ve tekrar seçilebilmek için bütçe açıklarını kullanırlar. Seçmenler hükümetlerin zamanlar arası bütçe sınırlamalarını anlamada başarısızdırlar. Mevcut

harcamaların faydalarına aşırı değer biçerlerken, gelecekte karşılaşacakları vergi yükünü de olduğundan az tahmin ederler. Bu nedenle de politika yapıcıları mali sorumsuzluklarından dolayı cezalandırılmazlar. Mali kurallar bu tür sorumsuzluğu sınırlayabileceği için yararlı olabilmektedir. Diğer bir deyişle mali kurallar hükümetin uyguladığı mali politikaların kredibilitesini artırarak mali konsolidasyona yardımcı olmaktadır (Fiess, 2004; Daban vd., 2003; Karakurt ve Akdemir, 2010).

Mali kurallara başvurmanın bir diğer nedeni, mali disiplini güçlendirme amacıdır. Mali kuralların kullanılması genellikle mali performansın güçlendirilmesi ile ilişkilendirilmektedir. Mali kuralların varlığı ve mali performansın iyileşmesi durumunda hükümetlerin genellikle mali dürüstlüğe doğru bir tutum değişikliği içine girdikleri ifade edilmektedir. Mali kuralların ihtiyatlı maliye politikasına yaptıkları katkı, kuralların uygulanmasına yönelik önerileri desteklemektedir (OECD, 2008; IMF; 2009, Karakurt ve Akdemir, 2010).

Mali kurallar, konfederasyonlar, federasyonlar ve parasal birliğe dahil ülkelerde negatif dışsallıkların önlenmesi, bağımsız bir para politikası uygulanması ve para politikasının başarısı için de hayati önem taşımaktadır. Parasal birliğe üye diğer ülkelerde üyelerden birinin uygulamaya koyduğu genişletici mali politikaların birliğe üye ülkeler üzerinde yol açacağı negatif dışsallıkları giderme gereği, maliye politikalarının koordine edilmesini ve birliğe üye ülkelerin bu tür politikaları uygulamadaki insiyatiflerinin sınırlandırılmasını gerektirmektedir.

Mali kurallar, istikrar ve büyümeye katkı yapmakla birlikte, parasal birliğe üye ülkelerin birinde yaşanabilecek finansal istikrarsızlığın diğer ülkelerde olumsuz etkilere yol açmasını da önleyebilirler. Kurallı mali politikalar ayrıca, Merkez Bankası para politikalarının başarısı ve para politikasının bağımsızlığı için de gereklidir (Marshall, 2003; Karakurt ve Akdemir, 2010).

Bu durumu iki gerekçeyle açıklamak mümkündür. Birincisi, yapısal fazla kuralıdır. Mali kuralların üniter devletlerde de yerel yönetimlerin uyguladığı politikaların doğuracağı negatif dışsallıkları önlediği ve Merkez Bankasının para politikasının başarı şansını artırdığı söylenebilir. Yapısal fazla kuralının anlamı, bütçe daima fazla verecek ya da asla mali açık vermeyecek değildir. Basitçe yapısal

fazla kuralının anlamı, bütçenin uygun seviyede yapısal fazla vermesi yalnızca arzu edilir seviyede geçici olarak mali açığa izin vermesidir. Bu durum, bağımsız para politikası ile birlikte istikrarlı para rejimini korumak için temel şarttır. Bu kural, uzun dönemde mali sürdürülebilirliği sağlar. Böylelikle para politikasının bağımsızlığını destekler (Marshall, 2003; Karakurt ve Akdemir, 2010).

Mali kuralların Merkez Bankası politikaları açısından ikinci önemli sonucu, kuralların kısa dönemde istikrarı sağlama aracı olarak maliye politikasının etkinliğini arttırması ve istikrar politikalarının daha etkin koordinasyonu için bir çatı oluşturmasıdır. Yani kurallı maliye politikası, kamu finansman dengesinin korunmasına yardım eder (Marshall, 2003; Karakurt ve Akdemir, 2010).

Yukarıda belirtildiği gibi mali kurallar, makroekonomik istikrarı sağlamanın temel araçlarından biri olarak nitelendirmek de mümkündür. Özellikle bütçe açığı, borçlanma ve harcamaya yönelik sınırlamalar, devletin açık finansmanı için borçlanmasını, Merkez Bankası ya da diğer kaynaklara başvurmasını önleyici niteliktedir. Merkez Bankasından borçlanmaya getirilen sınırlama, para basmanın enflasyonist etkilerini sınırlarken aynı zamanda borç stokunun artış hızını yavaşlatmakta ve borç geri ödemeleri sonucu piyasaya girecek ilave satın alma gücü dolayısıyla ortaya çıkabilecek olumsuzlukları da azaltmaktadır (Aktan vd., 2010).

Mali kuralların ekonomik olarak başka bir özelliği ise, uzun dönemli mali sürdürülebilirliği başarmayı ve devam ettirebilmeyi teşvik etmesidir. Mali sürdürülemezlik makroekonomik istikrarsızlığa neden olmakta, hükümetlerin maliye politikasını bir politika aracı olarak kullanma yeteneğini zayıflatmaktadır. Zayıf mali sürdürülebilirlik hükümetleri zorunlu olarak yüksek risk primiyle borçlanmaya yöneltmektedir. Kısa dönemde istikrar için risk oluşturan bu durum, borç sorununu daha da kötüleştirmekte ve kamu finansmanının uzun vadeli sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır (Binay, 2003: 257).

Mali kurallar gelecekteki harcama, bütçe açığı ve borç stokundaki potansiyel artışı sınırlayıcı etki gösterdiğinden hükümetlerin borçlanma ihtiyacı azalabilir. Reel faiz oranları daha aşağıya çekilebilir ve özel kesim yatırımlarının dışlanmasını da

önleyebilir. Kurallı politikalar ayrıca, mali yük ve faydaların nesiller arası dengeli dağılımına hizmet etmektedir (Günay, 2007: 90).

2.3. MALİ KURALLARA KARŞI GÖRÜŞLER

Mali kurallara başvurma nedenlerini açıklayan yukarıdaki görüşlerin karşısında literatürde bu tür kurallara ihtiyaç olmadığı yönünde görüşlere de rastlamak mümkündür. Bu görüşlerin temel argümanı, mali kuralların optimal olmayan çözümlere yol açacağıdır. Oysa iradi ya da geçici kararlar daha iyi sonuçların elde edilmesini mümkün kılar. Bu düşüncenin altında yatan temel fikir, finansal piyasaların yanlış mali davranışları sınırlandıracağıdır.

Yüksek açıklar faiz oranlarının artmasına yol açarak, kamu kesimi üzerinde bir baskı oluşturur. Ancak, bu sürecin işleyebilmesi için piyasaların zamanında tepki göstermesi ve kamu kesiminin onların sinyallerine bir an önce cevap verebilmesi gerekmektedir. Bu da piyasaların yeterli bilgiye sahip olmasını gerektirmektedir. Bu sistem bazı federal ülkelerde işler gibi görülmektedir, ancak sık sık kurallarla tamamlanmaktadır. (Franco vd., 2002; Karakurt ve Akdemir, 2010).

Mali kurallara yönelik bir diğer eleştiri, kuralların esnek olmaması nedeniyle beklenmedik dış şoklara cevap vermede hükümetlerin yetersiz kalması ve mali kuralların varlığı halinde yaratıcı muhasebe hilelerine başvurma artacağı yönündedir. Örneğin yatırım harcamalarının finansmanı için borçlanmaya onay veren bir mali kuralda hükümetlerce cari harcamaların yatırım harcaması kategorisine konulmaya çalışılması söz konusu olabilir.

Easterly 1999 yılında yaptığı çalışmasında pek çok ülkenin Dünya Bankası ve IMF ile imzaladığı mali uyum programlarının bir yanılsama olduğunu ifade etmektedir. Çünkü bu programlar öncelikle, yatırım, işletim ve bakım harcamalarının azaltılması üzerine temellenmektedir. Bu durum kamu varlıklarının değerinin düşürülmesine yol açmaktadır.

Bu nedenle borçlanma ya da bütçe dengesine yönelik sayısal kurallar mali sürdürülebilirliğin ve makroekonomik istikrarın sağlanmasında tek başına yeterli olmayabilir (Milesi ve Ferretti, 2006: 328; Karakurt ve Akdemir, 2010).

2.4.MALİ KURALLARIN TÜRLERİ VE GELİŞİMİ

2.4.1. Mali Kuralların Türleri

Mali kural literatürü incelendiğinde mali kuralların bir kısmı sayısal nitelikli hedeflerden oluşurken, bir kısmı da ekonomik yapıyı düzenleyen sayısal olmayan kurallar bütünüdür (Pınar, 2006; Bali ve Çelen, 2007).

OECD ülkelerinde de mali kuralların iki geniş formu uygulanmaktadır. Birincisi, maliye politikası amaçlarının gerçekleştirilmesine katkı veren orta vadeli nesnel hedefler olarak ifade edilebilecek olunan sayısal kurallardır. Bunlar genel olarak çok yıllık harcama limitleri, altın kural, denk bütçe kuralı, bütçe açığı kuralları, borç tavanları ve vergi yükü artışları üzerine getirilen sınırlamalardır. (Sutherland vd., 2005; Karakurt ve Akdemir, 2010).

Kuralların ikinci formu ise, nesnel mali kuralların uygulanması ile ilgili olan sayısal olmayan kurallardır. Bunlar ise, muhasebe şeffaflığı, hesap verebilirlik, raporlama ve izleme, olası müeyyideler ve nesnel mali kuralların oluşumunu sağlayan belli koşulların oluşturulmasıdır (Karakurt ve Akdemir, 2010: 233).

Mali kurallar türlerine göre aşağıdaki gibi tasnif edilebilir:

2.4.1.1. Denk Bütçe Kuralları

Bir ya da daha fazla yılı içeren yapısal devrevi ya da toplam bütçe dengesine yönelik olabilmektedir. Bu kurallardan birincil dengeyi hedefleyen kurallar, faiz ödemelerindeki bir artış bütçe dengesini ve kamu borç stokunu etkilemesine karşın bir düzenleme gerektirmedikinden borç sürdürülebilirliği ile daha az bağlantılıdır.

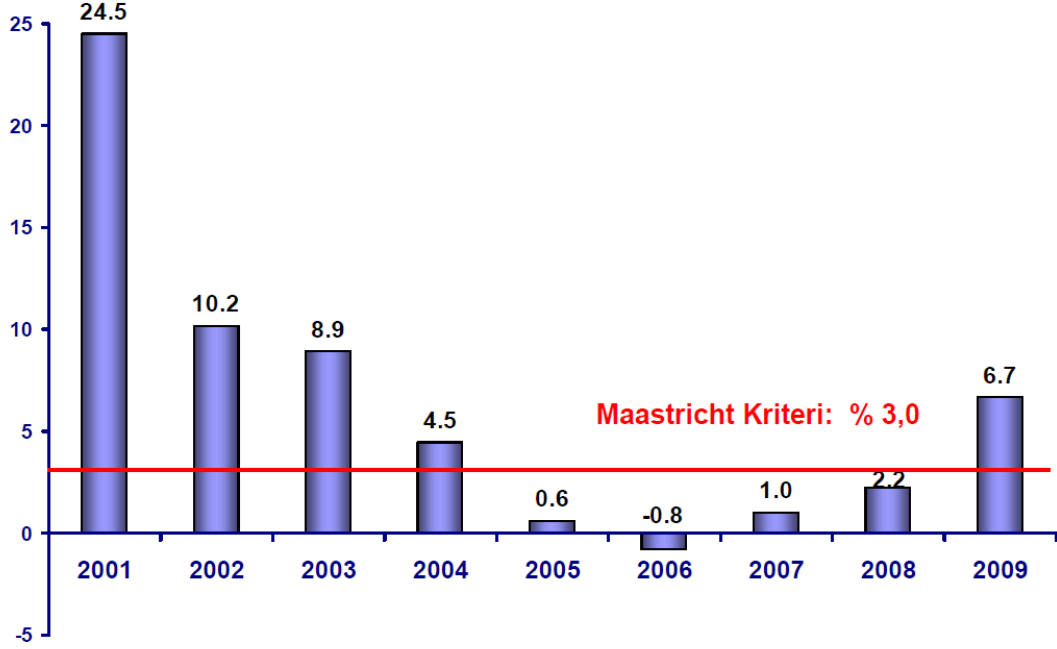
Benzer şekilde net sermaye harcamalarının genel dengesini hedefleyen altın kural da, borçla daha az ilişkilidir (IMF, 2009: 3).

Bütçe Dengesine ve Bütçe Açığına İlişkin Kurallar şu şekilde sıralanabilir:

- i) Bütçe gelir ve gider dengesini esas alan kurallar olarak tasarlanabileceği gibi, sadece yatırım harcamaları için borçlanabilme imkanı tanıyan ve cari dengeyi esas alan altın kurallar (golden rule) şeklinde de tasarlanabilir. Böylelikle toplam harcama ve toplam gelirlerin ya da cari harcama ve cari gelirlerin denklığı veya belirli bir düzeyi esas alınmış olur.
- ii) Açık düzeyi hasılanın (GSYH, GSMH veya potansiyel hasıla gibi) belirli bir oranıyla sınırlandırılabilmesi gibi nominal bir değer olarak da tespit edilebilir. Nominal olarak belirlenen açık düzeyleri genellikle orta vadeli harcama sistemi çerçevesinde belirli bir dönemi esas almak üzere uygulanırken; oransal olarak belirlenen açık düzeyleri çoğunlukla belirli bir dönemin ötesinde kalıcı kanuni sınırlar olarak tasarlanırlar.
- iii) Gelir ve giderler üzerindeki devresel ve bir defalık etkilerin arındırılması suretiyle hesaplanan açık (cyclically adjusted) düzeyi sınırlandırılabilir. Böylelikle harcama ve gelir toplamları içerisindeki konjonktürel etkilerden kaynaklanan ya da bir defalık olmak üzere geçici bir niteliğe sahip olan unsurlar ayıklanmış olur. Bu uyarlamalar daha sağlıklı trend analizlerine imkan verir (European Commission, Public Finances in EMU 2006: 150).
- iv) Faiz dışı fazla için belirli bir hedef konulabilir. Bu hedef çoğunlukla GSYH veya GSMH'ya oran olarak belirlenirken; bu hedef çerçevesinde faiz dışı harcamalar ve toplam gelirler arasında bir denge kurulmaya çalışılır.
- v) Açık düzeyine ulaşılırken, potansiyel büyüme üzerinde etkili olan bazı cari nitelikli harcama kalemleri kapsam dışında bırakılabilir. Maliye literatüründe yatırım carisi olarak kabul edilen eğitim, sağlık ve araştırma-geliştirme harcamaları gibi kalemler bu kapsamda değerlendirilebilir. Böylelikle toplam gelirler ile büyüme üzerinde

stratejik öneme sahip olan kalemler dışındaki harcamalar arasında bir denge kurulmaya çalışılır.

Grafik 10. Türkiye'nin Bütçe Açığı / GSYİH (%)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Grafikte Türkiye'nin Bütçe Açığı/GSYH oranı gösterilmektedir. Türkiye'nin özellikle 2004 sonrası Maastricht kriterini sağladığı ancak 2008 sonrası dünyadaki krizin de etkisiyle Bütçe Açığı / GSYH oranının %3'ün üzerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Genel Yönetim Faiz Dışı Denge / GSYH (%)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
AB-27	0,7	-0,2	0,0	0,3	1,3	1,9	0,5
Euro Bölgesi	0,9	0,2	0,2	0,4	1,5	2,4	1,0
Belçika	5,7	5,1	4,4	1,5	4,1	3,7	2,6
Bulgaristan	1,5	1,7	3,4	3,6	4,4	1,0	2,6
Çek Cumhuriyeti	-5,6	-5,5	-1,7	-2,4	-1,5	0,5	-0,9
Danimarka	3,4	2,8	4,4	7,1	6,8	6,4	4,9
Almanya	-0,8	-1,0	-1,0	-0,5	1,1	3,0	2,7
Estonya	0,4	1,9	1,8	1,8	2,5	2,8	-2,6
İrlanda	1,0	1,6	2,5	2,7	3,9	1,1	-6,1
Yunanistan	0,8	-0,7	-2,6	-0,7	1,2	0,4	-3,1
İspanya	2,2	2,2	1,6	2,8	3,6	3,5	-2,5
Fransa	-0,1	-1,3	-0,8	-0,3	0,3	0,0	-0,6
İtalya	2,7	1,7	1,3	0,3	1,3	3,5	2,4
Letonya	-1,5	-0,9	-0,4	0,0	0,0	0,1	-3,4
Litvanya	-0,5	-0,1	-0,6	0,3	0,2	-0,3	-2,6
Macaristan	-4,9	-3,2	-2,1	-3,8	-5,4	-1,0	0,4
Hollanda	0,7	-0,6	0,7	2,1	2,8	2,4	2,8
Avusturya	2,5	1,5	-1,5	1,3	1,1	2,2	2,1
Polonya	-2,1	-3,2	-2,9	-1,2	-1,0	0,4	-1,5
Portekiz	0,0	-0,2	-0,7	-3,4	-1,2	0,3	0,2
Romanya	0,5	0,1	0,2	-0,1	-1,4	-1,7	-4,8
Slovenya	-0,2	-0,7	-0,5	0,2	0,1	1,3	-0,7
Slovakya	-4,6	-0,2	-0,1	-1,1	-1,9	-0,5	-1,1
Finlandiya	6,2	4,3	4,0	4,3	5,4	6,7	5,9
İsveç	1,7	1,1	2,3	3,9	4,2	5,6	4,2
İngiltere	0,1	-1,3	-1,3	-1,1	-0,5	-0,5	-2,6
İzlanda	0,5	-0,1	2,4	7,1	8,5	8,0	-10,1
Norveç	11,0	9,1	12,6	16,3	20,0	19,0	20,2
İsviçre	0,5	-0,2	-0,2	0,8	2,1	2,9	

Kaynak: Eurostat Database

Yukarıdaki tabloda AB üyesi ülkelerin faiz dışı dengelerinin GSYH'ya oranları verilmiştir. Tabloya bakıldığında, Ab üyesi ülkelerin ortalama olarak bu oranın 2007 yılında % 1,9 seviyesine çıktığı görülmektedir.

2.4.1.2. Borç Kuralları

Borç kuralları kamu borcunun GSYH'ye oranı ile ilgili açık bir sınır veya hedef belirlemektedir. Bu tür bir kural tanım gereği borç hedeflerinin yakınsaması açısından en etkili olan kural türüdür. Bununla birlikte, borçlanma kuralı belirlenen sınırın altında ise maliye politikasına yeterli rehberlik sağlayamamaktadır (IMF, 2009: 3).

Borçlanma ve Borç Stokuna İlişkin Kurallar şu şekilde sıralanabilir:

- i) Yurtiçi kaynaklardan borçlanmaya ilişkin belirli sınırlamalar konulabilir ve toplam borçlanma limitleri belirlenebilir. Söz konusu limitler, nominal olarak belirlenebileceği gibi gelir toplamına ya da hasılaya oran olarak da belirlenebilir.
- ii) Borç stoku belirli bir düzeyle sınırlanabilir. Bu düzey nominal olarak belirlenebileceği gibi gelirlere ya da hasılaya oran olarak da tasarlanabilir. Söz konusu mali kural aslında kural uygulamaları sonucunda ulaşılması arzulanan bir hedeftir. Genellikle borç stoku kuralı diğer mali kurallarla birlikte uygulanır.
- iii) Hükümetin merkez bankası kaynaklarından borçlanması üzerine sınırlamalar getirilebilir. Bu kural artık günümüzde kamu mali yönetimine ilişkin temel ilkelerden biri haline gelmiş olup, çoğu ülke tarafından uygulanmaktadır.

Tablo 9. AB Üyesi Ülkelerde AB Tanımlı Borç Stoku / GSYH (%)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
EURO Bölgesi (17 ülke)	66,4	70,2	80,0	85,4	87,3	90,6
AB {27 ülke}	59,0	62,2	74,6	80,0	82,5	85,3
Yunanistan	107,4	112,9	129,7	148,3	170,3	156,9
İtalya	103,3	106,1	116,4	119,3	120,8	127,0
Portekiz	68,4	71,7	83,7	94,0	108,3	123,6
Belçika	84,0	89,2	95,7	95,5	97,8	99,6
Fransa	64,2	68,2	79,2	82,4	85,8	90,2
İngiltere	44,2	52,7	67,8	79,4	85,5	90,0
İspanya	36,3	40,2	53,9	61,5	69,3	84,2
Almanya	65,2	66,8	74,5	82,4	80,4	81,9
Macaristan	67,0	73,0	79,8	81,8	81,4	79,2
Avusturya	60,2	63,8	69,2	72,0	72,5	73,4
Hollanda	45,3	58,5	60,8	63,1	65,5	71,2
Türkiye	39,9	40,0	46,1	42,3	39,1	36,1

Kaynak: Eurostat, Hazine.

Yukarıdaki tablo-9'da AB üyesi ülkelerin borç stokunun GSYH'ya oranları yüzde olarak verilmiştir. Buna göre, özellikle krizin de etkisiyle birçok AB ülkesinin Maastricht kriterlerini yerine getirmede zorlandığı gözlenebilir. Ayrıca krizin derinden etkilediği Yunanistan ve İtalya gibi ülkelerde bu oranın %100'lerin çok üstünde olduğu görülmektedir. Türkiye ise, borç stoku/GSYH oranına bakıldığında birçok AB ülkesinden çok daha iyi bir durumdadır.

Tablo 10. Türkiye Toplam Dış Borç Stoku

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010 Ç1
I- TOPLAM DIŞ BORÇ STOKU	129.523	113.592	129.523	144.093	160.980	169.732	207.819	249.553	277.005	268.194	266.605
II- BORÇLULARA GÖRE DIŞ BORÇLAR											
<u>KISA VADELİ DIŞ BORÇLAR</u>	28.301	16.403	16.424	23.013	32.205	38.283	42.616	43.135	50.448	49.577	54.472
KAMU	1.000	1.019	915	1.341	1.840	2.133	1.750	2.163	3.248	3.598	4.697
TCMB	653	752	1.655	2.860	3.287	2.763	2.563	2.282	1.874	1.776	1.669
ÖZEL	26.648	14.632	13.854	18.812	27.078	33.387	38.303	38.690	45.326	44.203	48.106
<u>ORTA-UZUN VADELİ DIŞ BORÇLAR</u>	90.202	97.189	113.099	121.080	128.775	131.449	165.203	206.418	226.557	218.617	212.133
KAMU	47.621	46.110	63.619	69.503	73.828	68.278	69.837	71.361	75.037	79.819	80.174
TCMB	13.429	23.599	20.348	21.513	18.123	12.662	13.115	13.519	12.192	11.529	10.876
ÖZEL SEKTÖR	29.153	27.480	29.133	30.064	36.824	50.508	82.251	121.537	139.328	127.269	121.083
III- ALACAKLILARA GÖRE DIŞ BORÇLAR											
BORÇ		92.560	105.928	116.980	130.900	138.152	171.472	210.809	238.099	227.294	224.676
<u>KISA VADELİ DIŞ BORÇLAR</u>	28.301	16.403	16.424	23.013	32.205	38.283	42.616	43.135	50.448	49.577	54.472
<u>ORTA - UZUN VADELİ DIŞ BORÇLAR</u>	90.202	76.157	89.504	93.967	98.695	99.869	128.631	167.535	188.898	183.045	183.045
TAHVİL		21.031	23.595	27.112	30.079	31.560	36.347	38.744	38.907	40.899	41.929

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, TCMB

Yukarıdaki tabloda Türkiye'nin toplam dış borç stoku verilmiştir. Buna göre Türkiye'nin dış borç stokunun yıllar itibariyle sürekli yükseldiği görülmektedir. Ancak bu borç stokunun kısa vadeli kısmı görece olarak daha düşük seviyededir. Bir başka deyişle borcun büyük bir kısmı uzun vadeli dış borç stokundan oluşmaktadır.

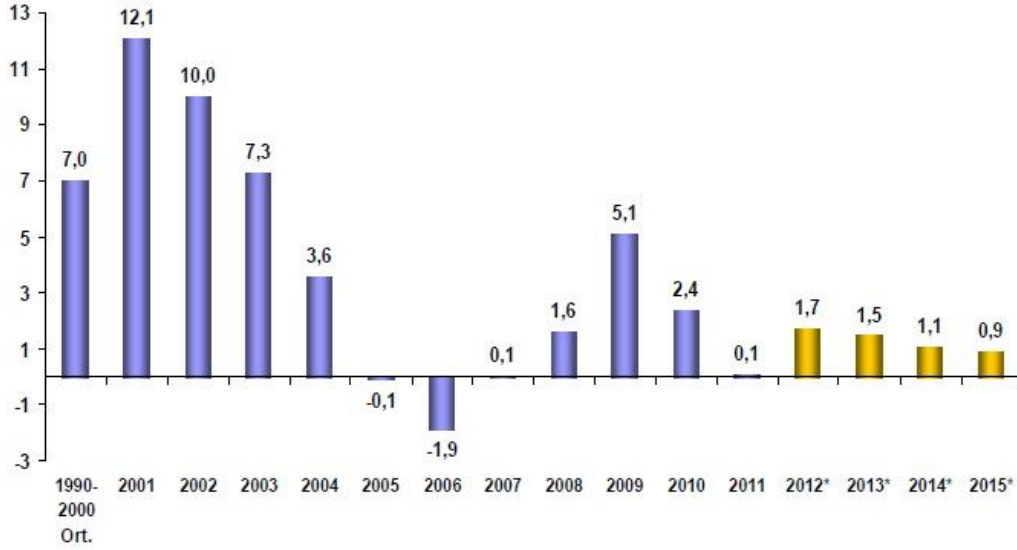
2.4.1.3. Harcama Kuralları

Harcama kuralları genellikle toplam harcamalar, faiz dışı ya da cari harcamalar üzerine mutlak, GSYH'ye oran ya da harcamaların artışı oranını konu alan kalıcı sınırlamalardır. Bu kurallar, gelirler ile ilgili sınırlamaları içermediğinden doğrudan borç sürdürülebilirliğini hedef almamaktadır. Bununla birlikte, harcama kurallarına borç ya da bütçe kuralları eşlik ediyorsa, mali sürdürülebilirlik ve mali konsolidasyonun sağlanmasında operasyonel bir araç olarak kullanılabilir (IMF, 2009: 3).

Harcamalara İlişkin Kurallar şu şekilde sıralanabilir:

- i) Harcama artışları orta ve uzun vadede belirli sınırlamalara tabi tutulabilir. Bu çerçevede toplam harcama düzeyine bakılabileceği gibi, faiz dışı harcama düzeyi de göz önünde bulundurulabilir. Bu kurallar harcama düzeylerine yönelik nominal tavanlar şeklinde tasarlanabileceği gibi alternatif harcama toplamalarına yönelik hasılaya veya gelirlere paralel oransal sınırlar şeklinde de belirlenebilir.
- ii) Harcama artışları söz konusu harcamaya kaynak teşkil edecek gelir artışlarıyla sınırlandırılabilir. Bu çerçevede, ilgili harcamaya kaynak teşkil edecek gelirin niteliği de göz önünde bulundurularak bir defalık gelirler bu kapsamda değerlendirilmeye alınmayabilir. Böylece bir defalık gelirlere dayalı olarak harcama yaratılmamış olur.
- iii) Harcama artışlarına oransal sınırlar konulurken potansiyel büyüme üzerindeki etkileri açısından özellik arz eden bazı kalemler kapsam dışında bırakılabilir. Söz konusu kalemler yukarıda da belirtildiği üzere yatırım veya yatırım carisi niteliğine sahip olan kalemlerdir.
- iv) Potansiyel büyüme üzerinde olumlu bir etkisi bulunmayan verimsiz harcamalar diğer harcamalardan bağımsız olarak sınırlandırılabilir. Kamu harcamalarının etkinliğini ve verimliliğini artırmak üzere, personel giderlerine yönelik olarak belirlenen sınırlar, bu kapsamda ele alınan mali kurallara örnek olarak verilebilir.

Grafik 11. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (GSYH %)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Yukarıdaki grafikte Türkiye'nin KKBG'nin GSYH'ya oranı gösterilmektedir. Türkiye'nin 2000'li yıllar boyunca bu göstergede önemli bir başarı sağladığı söylenebilir. Ancak 2009 yılında küresel mali krizin etkisiyle KKBG/GSYH 5,1'e yükselmiştir. Daha sonra 2010 yılında tekrar düşme eğilimine girmiştir.

2.4.1.4. Gelir Kuralları

Gelir kuralları, gelirlere bir taban ya da tavan belirleyerek, gelirlerin toplanmasını ya da aşırı vergi yükünü engellemeyi hedefleyen kurallar bütünüdür (IMF, 2009: 3).

Gelirlere İlişkin Kurallar şöyle sıralanabilir:

- i) Tahmin edilen düzeyin üzerinde gerçekleşen gelir tahsilatlarından harcama yaratılmayacağına dair kısıtlar getirilebilir. Bu kapsamda elde edilen gelir tahsilatları doğrudan borç stokunun azaltılmasında kullanılabilmesi gibi ihtiyatlık fonu şeklinde tasarlanan gelir havuzlarında biriktirilerek olağanüstü durumlarda harcanabilir.

- ii) Vergi yükünün artışına ilişkin sınırlamalar getirilebilir. Söz konusu sınırlamalar harcama veya açık kurallarıyla birlikte uygulandığında kamunun genel ekonomi içerisindeki payı azaltılmış olur.
- iii) Vergi harcamalarına, istisna ve muafiyetlere ilişkin sınırlamalar getirilebilir.

Tablo 11. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Cari Fiyatlarla, Milyar \$)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
ABD	10.642	11.142	11.868	12.638	13.399	14.078	14.441	14.266	14.704	15.327
Japonya	3.918	4.229	4.606	4.552	4.363	4.380	4.911	5.049	5.187	5.267
Çin	1.454	1.641	1.932	2.236	2.658	3.382	4.327	4.758	5.263	5.844
Almanya	2.024	2.447	2.749	2.793	2.920	3.328	3.673	3.235	3.326	3.358
Fransa	1.463	1.804	2.061	2.148	2.270	2.598	2.867	2.635	2.745	2.823
İngiltere	1.615	1.863	2.204	2.283	2.443	2.800	2.680	2.198	2.353	2.472
İtalya	1.223	1.510	1.730	1.781	1.865	2.118	2.314	2.090	2.172	2.205
Brezilya	506	552	664	882	1.089	1.334	1.573	1.482	1.724	1.822
İspanya	689	885	1.046	1.132	1.236	1.443	1.602	1.438	1.475	1.487
Kanada	735	866	992	1.134	1.278	1.427	1.500	1.319	1.439	1.511
Rusya	345	431	592	764	989	1.294	1.677	1.255	1.364	1.533
Hindistan	495	573	669	784	875	1.101	1.207	1.243	1.339	1.449
Avustralya	413	528	641	713	755	910	1.013	920	983	1.006
Kore	576	644	722	845	952	1.049	929	800	855	927
Hollanda	439	539	611	640	678	779	877	790	824	837
Türkiye	230	305	390	481	526	649	742	608	641	669
İsviçre	279	325	363	372	391	434	500	484	498	506
Belçika	253	311	359	377	400	459	506	461	480	493
Polonya	198	217	253	304	342	425	528	423	432	452
İsveç	249	311	357	366	393	453	479	398	437	468
Norveç	192	225	259	302	337	388	452	369	404	416
Yunanistan	148	194	231	246	268	313	358	338	353	359
Arjantin	98	128	152	182	213	260	325	301	296	303
İrlanda	123	158	185	202	222	260	268	227	226	227
İsrail	113	119	127	134	146	167	202	216	223	233
Romanya	46	59	76	99	123	169	200	161	166	182
Macaristan	66	84	102	110	113	139	156	124	132	140
Ukrayna	42	50	65	86	108	143	180	116	120	130
Yeni Zelanda	60	80	99	109	106	129	128	110	118	120
Lüksemburg	23	29	34	38	43	50	55	47	47	49
Bulgaristan	16	20	25	27	32	40	50	45	45	47

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, 2011

Yukarıdaki tabloda bazı ülkelerin GSYH rakamlarında yıllar itibariyle meydana gelen değişimler milyar dolar cinsinden verilmiştir. Buna göre Türkiye'nin 2008 yılı sonrası krizin etkisiyle GSYH rakamında 742 milyar dolar düzeyinden 608

milyar dolara gerilediği görülmektedir. Takip eden yıllarda ise GSYH düzeyi tekrar yükselme trendine girmiştir.

2.4.2. Mali Kuralların Gelişimi

Keynesyen mali yaklaşımının 1970'li yıllarda ortaya çıkan stagflasyon olgusunun çözümünde yetersiz kalması, hızla artan borç stokları ve krizler, mali yapının sürdürülebilirliğine ilişkin endişeleri hızla artırmış, bu endişeleri bertaraf etmek ve mali sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla alternatif politika önerileri sunan yeni mali yaklaşımlar geliştirilmiştir. İradi maliye politikalarına karşı mali kural uygulamaları da bu süreçte hızla gelişmiştir (Kaya, 2009).

Bu bölümde mali yaklaşımların gelişim sürecini ve maliye politikasındaki temel tartışma ele alınacaktır.

2.4.2.1.Mali Yaklaşımlarının Temel Tartışma Eksenleri

Daha önce belirtildiği gibi devletin istihdam, gelir, fiyatlar genel düzeyi gibi makroekonomik değişkenleri etkileyebilmek için kamu harcama, gelir ve borçlanma araçlarını kullanması ise maliye politikası olarak adlandırılmaktadır. Devletin ekonomik işleyişe müdahalesinin gerekliliği, müdahale gerekli ise bunun hangi politika araçları yardımıyla yapılacağı iktisat literatüründe tartışılmaya devam etmektedir.

XVI. yüzyılın ikinci yarısından XVII. yüzyılın sonuna kadar hakim olan merkantilist öğretinin bir parçası olarak ortaya konulan politikalar, ulus devletlerin gelişme sürecine katkıda bulunmak amacıyla korumacı ve müdahaleci politikaları esas almıştır. Bu dönemde zenginliğin kaynağı değerli maden stoku olarak görüldüğü için, ülkeye değerli maden girişleri teşvik edilmiş ve ülkeden maden çıkışları engellenmeye çalışılmıştır. XVIII. yüzyılda gelişen fizyokratik anlayış ise, zenginliğin kaynağını tarıma bağlamıştır. Doğal düzen anlayışını benimseyen fizyokratlar, bu düzenin devamının özel mülkiyetin korunmasıyla sağlanabileceğini ve ekonomiye devlet müdahalesinin ancak sınırlı durumlarda söz konusu olabileceğini savunmuşlardır (Kaya, 2009).

XVIII. yüzyıl sonu ve XIX. yüzyıl başlarında gelişen klasik iktisat yaklaşımı ise, piyasaya ve piyasada arz-talep dengesini içsel bir mekanizmanın ürünüymiş gibi

kendiliğinden sağlayan görünmez el kavramına vurgu yapmıştır. Bu dönemde ortaya konulan Say Kanunu gereğince, üretim yapıldığı sürece her arzın kendi talebini yaratacağına inanılmaktaydı. Bununla birlikte ilerleyen dönemlerde gelişecek olan rasyonel bekleyişler teorisine, klasik iktisatçılar arasında yer alan David Ricardo önemli bir katkı yapmıştır. Ricardo denkliği olarak bilinen bu teori gereğince, harcamalarını artırmak isteyen hükümetler nihai olarak vergileri artırmak zorunda kalacaktır (Kaya, 2009).

Klasik yaklaşımın hakim olduğu dönemde devlete ekonomik hayata müdahale açısından oldukça sınırlı bir rol biçilmiştir. Ayrıca devletin savunma hizmetleri gibi kollektif tüketime konu olan ve bölünemeyen fayda sağlayan hizmetlere yönelik olarak yapılandırılması gerektiği söylenmiştir.

1929 Ekonomik Buhranına kadar geçen sürede yaygın kabul gören Klasik İktisadi Görüş çerçevesinde devletin ekonomiye müdahale etmemesi, bunalım döneminde ortaya çıkan işsizlik ve önemli boyutlara varan ekonomik daralma nedeniyle çeşitli ekonomistler tarafından sorgulanmaya başlamıştır. Bu ekonomistlerden biri olan John M. Keynes, ekonominin her zaman kendiliğinden dengeye gelemeyeceğini ve devlet müdahalesinin bazı dönemlerde kaçınılmaz olduğunu ileri sürmüştür (Kaya, 2009).

Keynes devletin ekonomiyi yönlendirme gücünün önemi üzerinde durmuş ve durgunluktan çıkılması için kamu harcamaları, vergilendirme ve borçlanma gibi iradi maliye politikası araçlarının etkin kullanılması, böylelikle dönemsel dalgalanmaların etkilerinin yumuşatılması gerektiğini savunmuştur. Genel Teori çerçevesinde oluşturulan maliye yaklaşımları, devlete ekonomik hayatı yönlendirme açısından önemli fonksiyonlar yüklemiştir. Kalkınmanın gerçekleştirilmesi, istikrarın korunması ve adil gelir dağılımının sağlanması gibi unsurlar devletin asli fonksiyonları olarak tanımlanmıştır (Kaya, 2009).

Keynesyen iktisadın mali alandaki görüş ve önerileri, sonraları fonksiyonel maliye ekolü içerisinde gelişme göstermiştir. Abba Lerner ve Alvin Hansen tarafından geliştirilen fonksiyonel mali yaklaşım, klasik iktisatçıların tarafsız maliye adını verdikleri anlayışı eleştirerek talep yetersizliği, işsizlik, yoksulluk, enflasyon,

gelir dağılımı gibi ekonomik sorunların, mali araçların fonksiyonel kullanımı ve bütçe politikası yoluyla aşılabileceğini savunmuştur. Fonksiyonel maliyeciler, devri bütçe ve telafi edici bütçe yaklaşımlarını geliştirmişlerdir. Devri bütçe yaklaşımı uyarınca bütçenin yıllık bazda açık vermesi olağan olarak görülmüş, bütçe dengesinin konjoktüre paralel olarak değerlendirilmesi gerektiği savunulmuştur. Bu çerçevede, bütçede yıllık denklik yerine konjoktürün genişleme ve daralma dönemleriyle uyumlu süreli bir denklik aranmalıdır. Telafi edici bütçe yaklaşımına göre ise, genişleme dönemlerinde verilen bütçe fazlaları bir fonda toplanmalı, bu fon daralma, doğal afet veya savaş gibi olağanüstü durumlarda kullanılmalıdır. Böylece, fonksiyonel maliyeciler tarafından geliştirilen devri bütçe ve telafi edici bütçe yaklaşımlarıyla, klasik iktisatçılar tarafından savunulan mali denge görüşünün yerini ekonomik denge görüşü almıştır (Kaya, 2009).

Keynesyen maliye yaklaşımlarının hakim olduğu Büyük Bunalım sonrası dönemden 1970'li yıllara gelindiğinde ise, kamu sektöründeki görece büyüme, ekonomik durgunluk ve işsizlik sorunlarının birlikte yaşandığı yeni bir döneme girilmiş; iktisat yazınına yeni bir kavram olarak yerleşen stagflasyon olgusu sorgulanmaya başlanmıştır (Savaş, 2005).

Stagflasyon olgusu, ekonomide yaşanan darboğazlar ve kamu kesiminin görece büyüklüğü bu defa piyasa başarısızlıkları yerine hükümet başarısızlıklarının sorgulanmasına neden olmuş, kamu sektörünün ekonomideki ağırlığının azaltılması yönündeki tartışmaları tetiklemiştir. Özellikle 1980'lerde ortaya çıkan ve kamusal tercih teorisinin katkılarıyla olgunlaşan anayasal iktisat düşüncesi, devletin işlevlerinin yeniden ciddi bir şekilde sorgulanmasına neden olmuştur. (Kaya, 2009).

Kamu kesiminin ekonomideki görece ağırlığının azaltılmasına yönelik görüşler, 1980'li yıllarda ortaya çıkan arz yönlü iktisat yaklaşımıyla daha da fazla destek görmüştür. Temel varsayımlarını klasik iktisada dayandıran bu yaklaşıma göre, vergilerin düşürülmesi kişilerin çalışma motivasyonunu artırmaktadır. Laffer eğrisiyle açıklanan bu durumda, verginin optimal bir oranı olduğu, uygulanmakta olan fiili oran optimal olarak ifade edilen oranı aştığında, kişilerin çalışma güdüsü azalacağı için, toplam vergi gelirleri tahsilatının da artmak yerine azalacağı ortaya koyulmakta ve kişilerin çalışma motivasyonlarının azalmasının, toplam emek arzının

azalmasını ve ekonomide daralmayı beraberinde getireceği savunulmaktadır. Yeni teoriler kapsamında sistematize edilen ve analitik bir çerçeveye konulan neoklasik iktisat ise klasik iktisadın açıklayamadığı bazı olayları bekleyişlerle ortaya koymuştur (Kaya, 2009).

Bu yaklaşım, karar alıcıların bazı beklentilerle hareket ettiğini ortaya koyar. Para arzı artınca, ilk etapta, gelirleri artan kişilerin mal ve hizmetlere yönelik talepleri de artar. Kısa dönemde bireyler bu yanılgıya kapılırsa da, uzun dönemde para arzındaki artışın etkisiyle artan mal ve hizmet talebi, mal ve hizmet arzını aşarak fiyatlar genel düzeyinde yukarı yönlü bir harekete neden olur ve fiyat artışları yüksek ücret taleplerini de beraberinde getirerek, uygulanan iradi müdahalenin etkisiz olmasına yol açar. Dolayısıyla kısa dönemde ortaya konulan iradi politikanın etkisi uzun dönemde ortadan kalkacaktır. Sonuç olarak, neoklasik yaklaşım devletin ekonomiye müdahalesinin herhangi bir sonuç doğurmayacağı düşüncesini savunmaktadır (Pınar, 2006: 20; Savaş, 2006: 358).

Keynesyen yaklaşımın yeniden yorumlanması sonucu gelişen post-keynesyen yaklaşım ise, optimal kaynak dağılımını sağlayan tam rekabetin, devletin ekonomiye müdahalesi olmaksızın kendiliğinden gerçekleşmesinin istisnai bir durum olduğunu savunmuştur. Söz konusu yaklaşım ayrıca, ekonomik olayların dinamik yapısını ortaya koymuş, üretim ve tüketim kalıplarının sürekli bir değişim içerisinde olduğunu vurgulamıştır. Gelir dağılımının daha eşit olmasının büyüme ve sosyal kalkınma süreçleri açısından önem taşıdığını, gelirin ücret, kar ve rant gibi faktörler arası dağılımının üretim süreçlerini doğrudan etkilediğini belirtmiştir (Kaya, 2009).

Sonuç olarak, günümüzde ciddi boyutlara varan yoksulluk, ekonomik istikrarsızlık ve krizler soyut bir piyasa kavramını da sorgulanır hale getirmiştir. Maliye politikasının tarihsel süreçteki evrimine bakıldığında ortaya konulan bütün görüşlerin müdahaleci devlet yaklaşımlarının yeniden yorumlanmasından ibaret olduğu görülmesine rağmen, günümüz iktisadi anlayışında cevaplanması gereken temel konu, müdahalenin ne şekilde ve hangi araçlar yardımıyla yapılacağı ile ilgilidir.

2.4.2.2. Yeni Mali Yaklaşımların Gelişimi

Keynesyen maliye anlayışı, 1930'lu yıllardan 1970'li yılların başına kadar düşünce sistemine ve devletlerin uyguladıkları maliye politikalarına temel teşkil etmiştir. İktisadi krizlerin yoğunlaştığı ve borç stoklarının sürdürülemez hale geldiği 1970'ler sonrasında, keynesyen iktisada tepki olarak, arz yönlü iktisat, monetarist iktisat (parasalcı ekol), kamu tercihi ve anayasal iktisat gibi yeni fikir akımları ortaya çıkmıştır. Öte yandan işsizlik ve enflasyonun birlikte yaşanabileceği öngörüsüne sahip olmayan keynesyen politikalar, bu dönemde yaşanan stagflasyon sorununun çözümünde de yetersiz kalmıştır (Pınar, 2006: 19).

Yeni iktisadi yaklaşımlarla, birçok ülkede müdahaleci devlet anlayışının piyasa ekonomisinin işleyişini olumsuz etkilediği, milli gelirin büyük bir kısmının verimsiz kamu harcamalarına tahsis edildiği ortaya konmuş, iradi maliye politikası araçlarının kullanımının sınırlandırılması gerektiği konusunda fikir birliğine varılmıştır (Kaya, 2009).

Yeni iktisadi yaklaşımlardan parasalcı ekol, para politikasının etkinliğini vurgulamış, artan kamu harcamalarının finansmanı için birçok ülkede sıkça kullanılan para basımının ve merkez bankası kaynaklarından borçlanmanın, enflasyonun temel nedeni olduğu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda, kronik enflasyonu önleyebilmek amacıyla merkez bankalarının bağımsız olması ve hükümetlerin sahip olduğu bazı iradi politika araçlarının sınırlandırılması gerektiği fikri ileri sürülmüştür (Kaya, 2009).

Yeni mali yaklaşımlardan biri olarak değerlendirilen arz yönlü iktisat ise, üretimi artırıcı iktisat politikaları üzerinde durmuştur. Bu noktada arz yönlü iktisatçılar ekonomide devlet müdahalesinin azaltılmasını, kamu harcamalarının ve vergilerin düşürülerek devletin küçültülmesini, ekonominin arz kanadının rekabetçi yapı korunmak suretiyle teşvik edilmesini ileri sürmüşlerdir.

2.5.EKONOMİK ETKİLERİ AÇISINDAN MALİ KURAL

Mali kurallar, genellikle iyi mali sonuçlarla ilişkilendirilmiş olsalar da etkin olup olmadıkları sorgulanabilmektedir. Mali kuralların iyi sonuçlar doğurduğuna işaret eden Bayoumi ve Eichengreen (1995), mali kuralların etkin olduğunu ifade etmişlerdir. Daban (2003), harcama kuralını kabul ettikten sonra Finlandiya, Hollanda ve İsveç'in kamu maliyesindeki iyileşmeye vurgu yapmışlardır (IMF, 2007: 18).

Mihaljek ve Tissot (2003: 22), “iyi dizayn edilmiş ve doğru şekilde uygulanan mali kuralların maliye politikası için politize olmamış bir yapıyı sağlayabileceğini, bu durumun ise gelişen piyasalar için kuralları oldukça çekici kıldığını ve kurumlararası ilişkilerin daha etkin işlemesine katkı verdiğini” belirtmişlerdir (Karakurt ve Akdemir, 2010).

Kuralların bu çekici yanları yanında birçok problemi yükselttiğine de işaret edilmektedir. Bunlardan en önemlisi; kuralların, hükümetlerin gerektiğinde konjonktür karşıtı maliye politikası kullanma yeteneğini sınırlıyor ve baskılıyor olmasıdır. Bu güçlüğü bazı Euro Bölgesi ülkeleri, bugün istikrar ve büyüme paktının bir unsuru olan %3 oranındaki bütçe açığının karşılanması noktasında yaşamaktadırlar. (Mihaljek ve Tissot, 2003: 22; Karakurt ve Akdemir, 2010).

Çoğu kural ulusal seviyede henüz tüm testleri geçememiştir. Bazı Euro Bölgesi ülkelerinin, katı kurallar olmaksızın mali konsolidasyonu sağlamaları söz konusu değildir. Gelişen piyasa ekonomileri için kurala dayalı maliye politikaları, üretimdeki dalgalanmayı azaltmış ve büyümeyi pozitif yönde etkilemiştir (Mihaljek ve Tissot, 2003: 24; Karakurt ve Akdemir, 2010).

Son yıllarda kuralları kabul eden Brezilya ve Şili'de bütçe açığının kontrol edildiği görülmüştür. Fakat ülkelerin kuralları uygulamada zorlandıklarına dair birçok örnek vardır. Tecrübeler, kuralların merkezi yönetim düzeyinde uygulamasının yerel yönetimlere kıyasla daha kolay olduğunu göstermektedir. (Moreno, 2003:5; Karakurt ve Akdemir, 2010).

Bugün gelişmiş ülkeler yanında birçok gelişen piyasa ekonomisi de, bütçe açığını sınırlama ve kamu borç büyümesini kontrol etmede mali kurallar ya da hedefler kabul etmiştir. Mali kuralların etkileri kuralın türü ve kapsamına göre değişiklik gösterebilmektedir.

Mali kuralların varlığından söz edilebildiği durumlarda farklı ekonomik performanslar ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ekonomilerde çoğu AB ülkesinin son zamanlardaki yaklaşma sürecini de kapsayacak şekilde ulusal düzeyde mali kurallara uygunluk çalışmaları enflasyonun ve faiz oranının düşmesine, özel sektör yatırıma yönelik dışlama etkisinin azalmasına ve dış dengesizlikte iyileşme kaydedilmesine katkıda bulunmuştur.

Gelişmekte olan ekonomilerde ise, yeterince derin iç mali piyasaların yokluğunda, banka aracılığıyla finansman sağlanması ya da iç borçlanmaya getirilen sınırlar, kısmi olarak dış borcu artırma yoluna gidilerek telafi edilmiştir. Mali kuralların uygulanmasıyla artan güvenilirlik, yurtiçi borçlanmayı bir dereceye kadar kolaylaştırmıştır.

Öte yandan, mali kurallara uygunluk kamu harcamalarının bileşiminde bozulmayı ya da vergi artışını zaman zaman beraberinde getirmiştir. Bu durumun gider tarafındaki en önemli etkisi, kamu yatırımlarında yapılan kesintilerdir. Ayrıca, vergi yapısındaki ve vergi politikalarındaki değişiklikler genel vergi yükünde de artış oluşturabilmektedir (Kopits ve Symansky, 1998: 12-13).

Bütçe dengesine ve bütçe açığına ilişkin kurallar, borç stokunun azaltılması üzerinde doğrudan etkilidirler. Söz konusu etki, kuralın tasarımı, kapsamı ve uygulama prosedürleriyle de doğrudan bağlantılıdır. Bu alandaki kurallar, kısa dönemli makroekonomik yönetim için en uygun göstergeler üzerine odaklanır ve açık eğilimlerine işaret eder. Ancak, nominal bütçe dengesi kuralları periyodik olarak değişen dönemlerde veya dönem boyunca açıklanmadığı sürece, doğası gereği konjonktür yanlısıdır. Yani, ekonominin genişlemesi sırasında genişletici, ekonominin daralması sırasında ise daraltıcı iktisat politikasına yol açarlar (Kaya, 2009: 22).

Hem bütçe dengesi hem de faiz dışı bütçe dengesi üzerine getirilen limitlerin, kamu maliyesinde artan harcama baskıları karşısında harcama kısıtlamalarına gidilmesinden daha çok dolaylı vergiler ve geçici gelir tedbirleri ile tutturulmaya çalışılması riski bulunmaktadır. Bunun yanında, belli bir bütçe açığını hedefleyen kurallar, beklenmeyen olumsuz ekonomik koşullar altında ülkeleri büyük açıkları sürdürmek konusunda cesaretlendirip açığın artması yönünde bir risk yaratabilir.

Makroekonomik istikrar açısından değerlendirildiğinde, bu kuralların güçlü ekonomilerde konjonktür karşıtı politikalar için herhangi bir istek yaratmadığı, hatta zayıf ekonomilerde otomatik stabilizatörlerin çalışmasını engelleyebileceği görülmektedir. Ayrıca açık temelli kurallar, beklenmeyen mali kısıntılara neden olabileceğinden söz konusu kuralların para politikası ile uyumu daha zordur.

Diğer taraftan, borçlanma ve borç stokuna ilişkin kurallar borcun sürdürülebilirliğini doğrudan başarır. Kamu sektörünün net borç stoku sürdürülebilir yatırım kuralı altında GSYH'nin belli bir oranı şeklinde belirlenerek borç stoku, ekonomik konjonktür boyunca ihtiyatlı ve istikrarlı bir seviyede tutulabilir.

Yine borç, tavanın altında ise büyük şoklara uyum sağlanabilir. Ancak bu kurallar kontrol edilebilme hususunda eksiktir ve borç belirlenen limite yakın ise faiz ve kur oranlarında konjonktür yanlısı ve arzu edilmeyen sonuçlar yaratabilir (Debrun, 2008; Murray ve Wilkes, 2009: 5).

Önemli bir başka husus, borç stokunun brüt bazda ya da net olarak takip edileceğidir. Kısa dönemli sürdürülebilirlik ve borcun çevrimi analizleri açısından net borç stoku hesabının; kamunun uzun dönemli yükümlülüklerinin daha doğru ölçülmesi açısından ise brüt borç stoku hesabının kullanılması daha uygun bir yaklaşımdır (Kaya, 2009: 24).

Harcamalar üzerine getirilen kurallar ise, hedeflenen toplam harcamalar belli bir düzeyde ya da harcamalardaki artış hızına göre belirlendiği takdirde ekonomik istikrarın sağlanmasına katkıda bulunur. Açık eğilimlerinin bir kaynağı olan harcamalara getirilecek mali kural, bu yöndeki eğilimleri azaltır ve bütçeler bu doğrultuda hazırlanır. Eğer, işsizlik yardımları gibi bazı döneme duyarlı harcamalar belirlenen harcama limitlerinin dışında bırakılırsa, ciddi konjonktür karşıtı etki

yaratır. Bununla birlikte, uygulamada nadir olarak rastlansa da GSYH'nin bir oranı şeklinde harcamalara limit getirildiği takdirde konjonktür yanlısı bir durum oluşturacaktır (European Commission, 2006: 135).

Harcama kuralı uygulaması ile ekonominin genişlemesi sırasında sıkı maliye politikası uygulanması mümkündür. Bu da bu tip mali kuralları, kamu mali disiplinin sağlanmasında açık üzerinden tanımlanan kurallara göre daha başarılı kılmaktadır. Yine harcama limitinin, açık üzerinden tanımlanan mali kurallara göre herhangi bir zamanda ve ekonomik koşul altında otomatik stabilizatörlerin işlemesine imkân vermesi önemli bir avantaj sayılmaktadır. Bu tür kuralların diğer kurallardan farklılığı, kamu kesiminin ekonomideki büyüklüğünü sınırlama konusundaki etkisinin doğrudan olması borç stokunu azaltma konusundaki etkisinin ise dolaylı olmasıdır (Kaya, 2009: 23).

Gelirlere ilişkin mali kurallar da vergi sistemindeki artan oranlı yapının bir sonucu olarak GSYH'nin belli bir oranı şeklinde belirlendiğinde, nadiren konjonktür yanlısı olabilir. Bu kurallar nominal olarak belli bir düzeyde gelir elde edilmesini hedeflediği takdirde konjonktür yanlısı etkisi daha da belirginleşir. Ancak beklenenden daha fazla gelir elde edildiği dönemlerde bu gelirler, açığın azaltılmasına yönelik olarak kullanıldığı takdirde konjonktür yanlısı düzenlemeleri iyi bir sürede azaltabilir (European Commission, 2006: 135).

Gelire ilişkin kurallar, harcama ve denk bütçe gibi diğer kurallar ile birlikte uygulanmazsa, açık eğilimi üzerinde negatif etkide bulunabilir. Vergi yüküne ilişkin sınırlamalar getiren gelir kurallarının borç stoku üzerinde etkisi genellikle negatiftir. Piyasalar, sınırlamaların devletin vergilendirme kapasitesini azaltması durumunda devletin borçlarını geri ödeyememe riskini artırdığını düşünebilir.

Türlerine göre mali kurallar, borç stoku, makroekonomik istikrar ve kamu mali yönetiminin kalitesi üzerinde farklı etkilere sahiptirler. Bütçe dengesinin sağlanmasına ve bütçe açığına ilişkin kurallar, borç stokunun azaltılması üzerinde doğrudan etkilidirler. Söz konusu etki, kuralın tasarımı, kapsamı ve uygulama prosedürleriyle de doğrudan bağlantılıdır.

Bu tür kurallar konjonktürel gelişmelerle yakından ilişkilidir. Konjonktürel dalgalanmanın genişleme evresinde, kamu gelirlerinin ihtiyaca göre artırılabilmesi, öngörülen sınırlamalara ulaşmayı kolaylaştırabilirken, daralma evresinde uyum zorlaşmaktadır. Ancak, yıllık bazda belirlenen sınırlar, genişleme evresinde kamu harcamalarının artışı, dolayısıyla kamu kesiminin ekonomi içerisindeki büyüklüğünü yeterince sınırlayamamaları, daralma evresinde ise yeterli esnekliğe sahip olmamaları nedeniyle eleştirilmektedir.

Gelir ve giderler üzerindeki dönemsel etkilerin arındırılması suretiyle hesaplanacak açık rakamının esas alınması, temelde bu sorunun giderilmesine yönelik olarak tasarlanmış bir politika alternatifidir. Söz konusu uyarlamaların yapılması, yapısal iyileşme veya bozulmanın görülmesi açısından da faydalı olmaktadır. Fakat bu durumda da kural uygulaması basitliğini ve kamuoyu tarafından izlenebilirliğini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalabilir (Hürcan, 1999: Anderson and Minarik, 2006; Kaya 2009).

Mali uyumun gelir artırıcı politikalarla sağlanması, politik nedenlerle harcamaların yeterince sınırlandırılmaması, bu tür kurallara yöneltilen bir başka eleştiridir. Gelir artışı, genellikle dolaylı vergiler ve bir defalık gelirler yoluyla gerçekleştirildiği için ekonominin geneli üzerinde bozucu etkiler taşımaktadır.

Harcama yönlü uyum ise, genellikle uzun dönem büyüme performansını etkileyen kalemlerde kesintiler yoluyla sağlandığı için büyüme hızını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu durumun önlenmesine yönelik olarak altın kural uygulamaları benimsenmektedir. Bu çerçevede, yatırım harcamaları sınırlama dışında bırakılarak, sadece cari denge hedef alınmış olur. Bu noktada ise, potansiyel büyüme üzerinde etkili olan eğitim, sağlık ve araştırma-geliştirme harcamaları gibi cari harcamaların büyüme üzerindeki etkisi ihmal edilmiş olur. Sonuçta, bazı harcama kalemlerinin kural uygulamasının dışında bırakılması, bu kalemlerin büyüme potansiyeli üzerindeki etkilerinin sağlıklı analizini gerektirmektedir. Bu durum, kural uygulamalarının basitliğini ve izlenebilirliğini kaybetmesine ve muhasebe hilelerine zemin hazırlayabilir. Uygulamada bütçe dengesinin sağlanmasına ve açığa ilişkin kuralların çoğunlukla yerel yönetimler düzeyinde uygulandığı bilinmektedir (Kaya, 2009).

Genellikle arzu edilen mali sonuçlara ulaşmak için mali kuralların birkaçının birlikte uygulanması daha etkin sonuçlar ortaya koymaktadır. Ayrıca sağlıklı mali kural uygulamaları açısından orta vadeli bir mali perspektife ihtiyaç bulunmaktadır. Söz konusu ihtiyaç, planlama ve karar alma süreçlerine ilişkin yapıyı da derinden etkilemektedir. Orta vadeli harcama sistemine geçiş ve çok yıllık bütçe uygulamaları, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde hızla yaygınlaşmakta, maliye politikasına ilişkin olarak tasarlanan bağımsız kuruluşların sayısında son yıllarda artış meydana gelmiştir.

Söz konusu bağımsız kuruluşlar temel olarak hükümet tarafından uygulanan maliye politikalarını izleme, değerlendirme ve çok yıllık tahminler yürütme görevlerini yerine getirmektedirler. Yapılanmaları genellikle mali kural uygulamalarının hızla arttığı dönemlerden daha eskilere uzanan bu kuruluşların maliye politikasının uygulanma aşmasındaki etkileri gittikçe artmaktadır.

Şu an için hükümetleri söz konusu kuruluşların ortaya koydukları politika alternatiflerini uygulama konusunda sınırlayan herhangi bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Fakat Belçika Ulusal Muhasebe Enstitüsü (Belgian National Account Institute) ve Hollanda Ekonomi Politikaları Analiz Bürosu (The Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis) gibi uygulama örneklerinde, hazırlanılan makroekonomik projeksiyonların yasal olarak bütçe tahminlerinde kullanılması zorunludur (European Commission, Public Finances in EMU 2006; Kopits, 2001: 10).

Sonuç olarak, mali kurallar çeşitlerine ve nasıl uygulandığına göre ekonomi üzerinde olumlu ve olumsuz etkiler yaratabileceğinden çoğu zaman arzu edilen mali sonuçlara ulaşmak için yukarıda etkileri anlatılan mali kuralların birkaçının birlikte uygulanması daha etkin ve işlevsel sonuçlar ortaya koymaktadır.

3. DÜNYADA MALİ KURAL UYGULAMALARI

Mali disiplinin erdemliliği en az iki asır önce dile getirilmiş, fakat bazen mali disiplinden vazgeçme politik olarak ve önceden ilan edilmiş analitik saygınlık açısından maruz görülmüştür. Özellikle büyük buhran zamanında, gelişmiş ülkeler iradi talep yönetimine dayanan ve sürekli bütçe açığı verilmesi eğilimi gösteren maliye politikaları izlemiştir. Benzer eğilimi, kimi az gelişmiş ülkeler de sergilemiştir. Fakat 1980’lerde bu eğilimin kamu borcunu arttırdığı ve özel sermaye girişlerini olumsuz etkilediği düşüncesi, mali disiplinin tekrar önem kazanmasına yol açmıştır (Kopits, 2001:4; Bali ve Çelen, 2007: 30; Şevik, 2008: 51).

Anayasa veya kanun metinlerine kalıcı hükümler koyarak mali disiplini sağlama girişimleri ise çeşitli devlet düzeylerinde uzun yıllardır uygulanmaktadır. Bu süreç üç farklı döneme ayrılabilir (Kopits, 2001:4-5; Bali ve Çelen, 2007: 30-31; Şevik, 2008: 51).

İlk dönemde, bazı federal sistemlerde federe devletler ulusal hükümeti iflastan kurtarma müdahalesine ihtiyaç duymadan sermaye harcamalarının finansmanını piyasadaki karşılayabilme amacıyla altın kuralı benimsemiştir. Bu kural çerçevesinde, 19’uncu yüzyılın ortalarından itibaren Amerika’daki pek çok eyalet ve 1920’lerden sonra İsviçre’deki bazı kantonlar bütçe dengesi kuralını uygulamışlardır (Karakurt ve Akdemir, 2010).

İkinci Dünya Savaşından sonrasını kapsayan ikinci dönemde, bazı sanayi ülkeleri (Almanya, İtalya, Japonya ve Hollanda) parasal reformları takiben istikrar programlarını destekleyen denk bütçe kurallarını yürürlüğe koymuşlardır. Bunların çoğu altın kural formundadır. Yerel kaynaklardan (özellikle Merkez Bankaları) bütçe açığının finanse edilmesine limit getiren veya yasaklayan diğer kurallar 1960’larda bazı gelişmekte olan ülkelerde uygulamaya konulmuştur (Karakurt ve Akdemir, 2010).

Üçüncü dönem, Yeni Zelanda’nın 1994’te kabul ettiği “Mali Sorumluluk Kanunu” ile başlamıştır. Bu yeni dönemde, artan sayıda sanayi ve yükselen piyasa ekonomisi mali kuralları kabul etmeye başlamıştır. Bu kurallar devletin çeşitli düzeylerinde benimsenen denk bütçe kuralları, borçlanma ve harcama limitleri biçiminde olabilmektedir. Bu dönemdeki mevcut kuralların ortak özelliği; “hesap

verebilirlik, güncel ve düzenli raporlama zorunluluğu ve orta vadeli makro bütçe çerçevesi” gibi daha fazla şeffaflık standartları içermeleridir. Tüm bu unsurlar, genellikle hesap verme zorunluluğunun da yer aldığı, kapsamlı kanunlarda ve uluslararası anlaşmalarda geniş yer bulmuştur (Karakurt ve Akdemir, 2010).

Mali kurallar hem planlama hem de uygulama açısından oldukça fazla çeşitliliğe sahiptir. Son 20 yıldan fazla bir süredir pek çok ülke mali kuralları kabul etmiştir. Avrupa Komisyonunun 2006 yılında yaptığı bir çalışmada, farklı hükümetler düzeyinde 1990-2005 döneminde 60 sayısal mali kuralın uygulandığı, üstelik mali kuralların hem sayısal olarak hem de hükümetlerin kabul ettiği bir kavram olarak düzenli bir şekilde arttığı tespit edilmiştir (IMF, 2007: 17).

Planlama ve uygulamada; Anglo-Sakson ülkeler (Avustralya, Kanada Eyaletleri, Yeni Zelanda ve İngiltere) şeffaflık üzerinde daha fazla durmaktadır. Kara Avrupası (Avrupa Parasal Birliği İstikrar ve Büyüme Pakti ve İsviçre) ve yükselen piyasa ekonomileri (Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Peru ve Hindistan) sayısal referans değerlerine (hedefler, limitler) daha fazla odaklanmaktadır (Binay, 2003: 246).

Mali performansa ilişkin garanti ve performans göstergeleri çok sayıda ülkede uygulanmaktadır. Bütçe kuralı, AB ve Yeni Zelanda’da genel hükümeti, Arjantin ve Peru’da ulusal hükümeti, Brezilya ve Almanya’da hem ulusal hem de yerel hükümetleri kapsamaktadır. Buna ek olarak Brezilya, Kanada, İsviçre ve ABD’de cari denge üzerine limitler konmuşken, Arjantin, AB ve Peru’da tüm denge üzerine sınırlamalar getirilmiştir (Binay, 2003: 246).

Brezilya, Şili, Yeni Zelanda, İsviçre, İngiltere, İsrail ve ABD gibi ülkelerdeki bireysel uygulamaların yanında, AB ülkelerinin tamamını kapsayan kapsamlı kurallar da uygulamaya konulmuştur (Kalkan, 2007: 4).

Bugün AB ülkelerinin büyük çoğunluğunda mali kuralların bazı formları uygulanmaktadır. Örneğin, İngiltere uzun süreden beri mali kurallar uygulayan bir ülkedir. Bu ülkede, uygulanan sistemde iki önemli kural vardır. Mali kuralların uzun dönemde de anlamlı olmasının sağlanması açısından çok önemli olan bu kurallar,

"altın kural" ve "sürdürülebilir yatırım" kurallarıdır (Kalkan, 2007: 4; Karanfil, 2008).

Altın kural, kamunun bir ekonomik devrede sadece yatırım harcamaları için borçlanabilmesidir. Sürdürülebilir yatırım kuralı ise, bir ekonomik devre boyunca kamu net borç stokunun en azından sabit tutulmasını ve normal koşullarda %40'ın altına düşürülmesini kapsamaktadır. AB üyesi bir diğer ülke Almanya, 1969'dan beri mali kuralları uygulamaktadır. Alman Anayasasına eklenen bir maddeyle federal hükümet bütçesinin denk olması zorunlu hale getirilmiştir. Fakat yatırım harcamalarının finansmanı için borçlanmakta herhangi bir düzenleme yoktur (Bali ve Çelen, 2007: 47).

AB üyesi ülkelerde harcama kurallarına ilişkin bilgilere yer verilen harcama kuralı uygulayan ülkelere Finlandiya ve Hollanda reel harcamalara bir tavan belirlemişken, Fransa, Belçika ve Danimarka reel harcamaların artış oranına sınırlama getirmiştir. Almanya, İtalya ve Danimarka nominal harcama büyüme oranına sınırlama getirmiş, Çek Cumhuriyeti ve İrlanda, nominal harcama tavanı belirlemiştir. Ayrıca harcamalarla ilgili olarak Fransa'da sağlık harcamalarının büyüme oranına üst sınır konulmuştur.

Lüksemburg'da orta vadede nominal GSYH doğrultusunda nominal harcama artışı öngörülmüştür. Harcama kuralları genellikle merkezi yönetimi kapsamaktadır. Ancak merkezi yönetim dışındaki kurum ya da kuruluşlara yönelik harcama sınırlamaları da söz konusudur. Örneğin Çek Cumhuriyeti, İrlanda, İtalya ve Fransa'da sosyal güvenlik kurumlarına yönelik, İtalya ve Almanya'da bölgesel yönetime yönelik harcama kuralları yer almaktadır.

Danimarka'da ise harcama kuralının kapsamı genel yönetim olarak belirlenmiştir. Harcama kuralları genellikle çok yıllık olarak uygulanmaktadır. Bunun yanı sıra, Fransa, İtalya, İrlanda ve Slovakya'da yıllık bazda kurallar da söz konusudur. Kuralların yasal dayanağını politik anlaşmalar, koalisyon anlaşmaları ve yasal düzenlemeler oluşturmaktadır. Denetimi ise Maliye Bakanlığı, Sayıştay, Parlamento ve Yüksek Denetim Ofisi yapmaktadır. Lüksemburg'da kuralların denetimi için oluşturulmuş bir yapı yoktur.

3.1. ABD UYGULAMASI

ABD’ de Federal bütçe, uzun yıllar boyunca, harcama yetkisinin anayasal düzeyde sınırlandırılması ile ilgili kurallar ile hükümetin ancak durgunluk ve savaş dönemlerinde borçlanmasına izin veren resmi olmayan kurallar şeklinde kendini gösteren iki temel kuralla sınırlandırılmıştır. Ancak 1969 yılından bu yana yeni hizmet türlerinin ve transfer ödemelerinin etkisiyle birlikte, federal harcamalar artış göstermiş, bunun sonucunda giderek artan bütçe açıkları kamu borcunun da artmasını beraberinde getirmiştir. Bir yönden mali anayasanın ihlali olarak nitelendirilebilecek bu olumsuz gelişmenin altında yatan temel nedenler Büyük Buhran ve ardından uygulamasına geçilen New Deal Programı olarak adlandırılmaktadır (Niskanen, 1992: 13-14).

Buna göre federal düzeyde kamu borçlanmasının sınırlandırılmasına yönelik kurallar Kongrenin Hazine Müsteşarlığına borçlanma yetkisini devretmesinin bir sonucu olarak bu yetkinin sınırlarını belirlemeye yönelik üst tavan limitinin belirlenmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte 1990’lı yıllardan itibaren Anayasal İktisat perspektifiyle mali kuralların oluşturulmasına yönelik güçlü bir eğilimin bulunması ve bu konuda vergi ve harcama sınırlandırmalarıyla ilgili düzenlemelerde önemli yol aldığı bilinmektedir (Sakal ve Şahin, 2010).

ABD eyaletlerinde vergi ve harcama sınırlamaları ile ilgili uygulamalar çok çeşitli düzenlemelere konu olabilmektedir. Buna göre bazı eyaletlerde görülen sınırlamalar anayasal düzeyde iken bazılarında yasal düzeyde düzenlenmekte; ya da bazıları vergi ve harcama sınırlamalarını birlikte düzenlerken bazılarında ayrı düzenlemelere yer verilmekte; bazılarında ise gerçekleştirilen düzenlemeler seçmen onayı ya da nitelikli çoğunluk kuralı gibi düzenlemelerle desteklenmektedir (Işık, Sakal ve Meriç, 2010).

3.2. AB VE BAZI ÜLKE UYGULAMALARI

AB üyesi ülkeler açısından Parasal Birliğe geçiş süreci, sadece üye ülkelerde uygulanacak para politikaları bakımından önemli sonuçlar doğurmakla kalmamış, maliye politikaları açısından da yeni bir yapının oluşturulmasını zorunlu kılmıştır. Bu

durumun temel sebebi, para politikalarını Birlik düzeyinde tek elden yöneten bir Avrupa Merkez Bankası bulunmasına rağmen, maliye politikalarını yürüten merkezi bir otoritenin olmaması ve söz konusu politikaların üye ülkeler tarafından bağımsız olarak belirlenmesidir. Tek bir parasal otoriteye karşılık, birden çok mali otoritenin bulunması ekonomi politikaların koordinasyonunu ve ortak hedeflere ulaşılmasını zorlaştırmaktadır (Beetsma and Bovenberg, 1999: 373).

Avrupa Birliğinde üye devletlerden uymaları beklenen iktisat politikalarının uygulanmasına yönelik kurallar, Maastricht Kriterleri ile İstikrar ve Büyüme Paketi aracılığıyla ortaya koyulmuştur. Buna göre Maastricht Kriterleri ile Avrupa Birliği'ne üye devletlerden uymaları beklenen parasal ve mali sınırlamalar tesis edilmiştir. Bu sınırlamalardan parasal kurallar enflasyon oranı, faiz oranları ve döviz kurları ile ilgili bulunmaktadır. Buna göre;

- i) Birliğe üye herhangi bir ülkede enflasyon oranı, bir önceki yılda birliğe üye ülkelere en düşük enflasyon oranları ortalamasının %1.5' inden fazla olmamalıdır.
- ii) Birliğe üye ülkelerde uzun vadeli devlet tahvillerinin faizi bir önceki yılda birliğe üye olan ülkelere en düşük faizle tahvil ihraç etmiş üç ülkenin uyguladığı faiz oranları ortalamasından 2 puan fazla olmamalıdır.
- iii) Ulusal paranın döviz değişim oranı son iki yıl içinde normal dalgalanmaya bırakılmalı ve devalüe edilmeksizin kur mekanizması içindeki değer değişimi 15'i geçmemelidir.

Söz konusu sınırlamalardan mali sınırlamalar ise bütçe açığı ve borçlanma ile ilgili sınırlamalar şeklinde kendini göstermektedir. Buna göre;

- i) Birliğe üye ülkelerde bütçe açıklarının GSYH' ya oranı %3' den fazla olmamalıdır.
- ii) Birliğe üye ülkelerde toplam Borç Stokunun GSYH' ya oranı %60' dan fazla olmamalıdır (Hallet ve Lewis, 2007: 317 Işık vd., 2010).

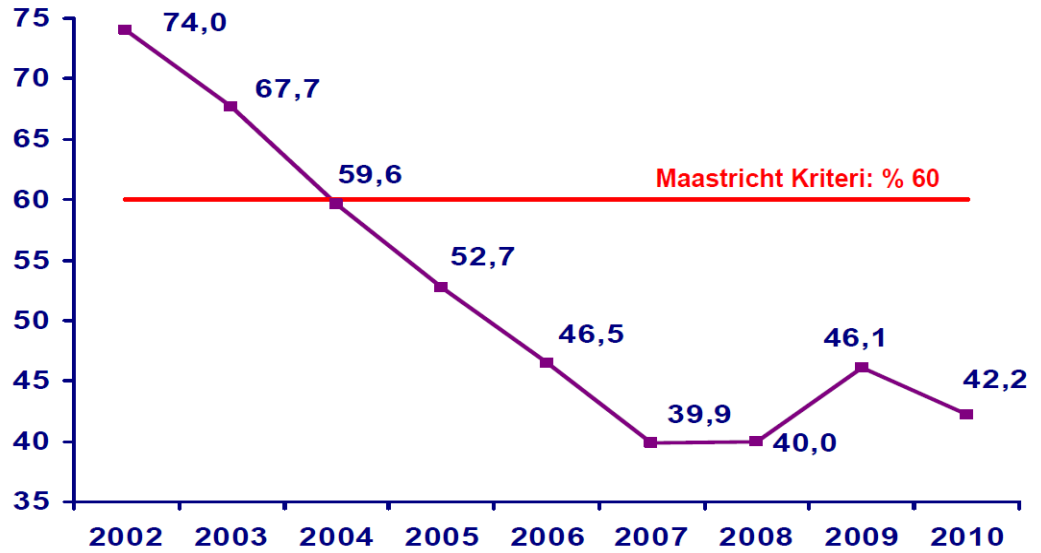
Maastricht Kriterleri ile ortaya koyulan bu uygulamalar daha sonra 1999 yılından itibaren uygulamasına geçilen ve Avro Bölgesinde mali politikaları çevreleyen İstikrar ve Büyüme Paktının en önemli özelliği aşırı bütçe açığının

oluşması durumunda uygulanacak sürecin detaylarını ele alması şeklinde nitelendirilmektedir. Söz konusu bu süreç üye ülkelerin Maastricht Kriterleriyle belirlenmiş olan bütçe açığı ve kamu borç stoku ile ilgili oranların aşılması durumunda devreye girmektedir (Hagen ve Eichengreen, 1996: 134).

Bununla birlikte paktla birlikte söz konusu sınırlamalar daha da sıkılaştırılmıştır. Dolayısıyla bu kriterleri karşılamanın zorluğu yönünde önemli tartışmalar yaşanmaktadır (Maria vd. 2003: 377; Sakal ve Şahin,2010).

Avrupa Birliğine üye olan ülkeler tarafından bu kuralların benimsenmesi mali düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. Bu sayede Euro bölgesinde 1993 yılında %6 olan ortalama bütçe açığı 1999’lu yılların sonunda %1’ in altına düşmüş; 1970’ li yılların ortalarından itibaren artma eğilimini sürdüren kamu borcu düşme eğilimine girmiştir (Buti ve Martins, 2007: 116). Ancak 2008 krizi ve sonrasında Euro bölgesinde oluşan krizle özellikle Yunanistan, İtalya gibi ülkeler başta olmak üzere kamu maliyesi göstergeleri önemli derecede bozulmuştur.

Grafik 12. Türkiye’nin Borç Stoku / GSYİH (%)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Grafikte Türkiye’nin Borç Stoku / GSYİH’ya oranı gösterilmiştir. Maastricht kriterlerine göre bu oranın %60’ın üzerinde olmaması gereklidir. Türkiye’nin 2003 yılı sonrasında bu Maastricht kriterini yerine getirmede önemli bir başarı gösterdiği

söylenebilir. 2007 yılında bu oran %40 düzeyinin de altına düşmüştür. Bu başarıda uygulanan mali disiplinin payı büyüktür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MALİ KURALLARIN ETKİNLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİ:

1994-2010 DÖNEMİ

1. MODEL

Dünyada mali kural uygulayan ülkelerin sayısının, 1990 sonrası dönemde hızla arttığı gözlenmektedir. Bu ülkeler, kendi makroekonomik dengelerini gözeterek; bütçe dengesi kuralı, borç kuralı, harcama kuralı veya gelir kuralı türlerinden herhangi bir tanesini veya birkaçını birlikte uygulamaya koymuşlardır.

Ülkeleri mali kural uygulamasına götüren temel sebep, makroekonomik koşullardır. Ülkelerin kendi ekonomik durumlarının dışında ayrıca AB'nin üyelik kriterlerini tanımlayan Maastircht kriterleri de mali kuralın örnekleri arasındadır. Maastircht kriterlerinin, mali kuralla ilgili temel göstergeleri şunlardır:

- i) Bütçe açığının GSYH'ya oranı en fazla %3 olması gerekir.
- ii) Borç Stokunun GSYH'ya oranı en fazla %60 olması gerekir.

Bu çalışmada ekonometrik yöntem olarak panel veri analizi kullanılmıştır. Çalışmanın bu bölümü büyük ölçüde Stock ve Watson (2011) ve Gujarati (2011)'den yararlanarak yazılmıştır. Son yıllarda uygulamalı ekonometrik çalışmalarda sıkça kullanılan panel veri yöntemi; ülkeler, firmalar, hanehalkları, vb. kesit gözlemlerinin belli bir zaman dönemi içinde biraraya getirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle, panel veri kesit analizi ile zaman serisi analizini birleştirmektedir. Bu anlamda, panel veri yönteminin üstünlükleri şu şekilde sıralanmaktadır

i) Panel veri, zaman boyunca bireyler, firmalar, ülkeler vd. ile ilgili olduklarından bu birimlerde bir heterojenliğin var olması mümkün görülmektedir. Panel veri tahmin teknikleri, açık bir şekilde bu tür heterojenlikleri kesite özgü bazı değişkenlere izin vererek hesaba katabilmektedir.

ii) Panel veri yöntemi kesit ve zaman serisi gözlemlerini birleştirdiğinden gözlem sayısı daha fazla olmaktadır.

iii) Panel veri değişkenler arasında daha az çoklu bağlantı sorunu oluşturmaktadır.

iv) Kısa zaman serisi ve/veya yetersiz kesit gözlemlerinin var olduğu durumlarda da ekonometrik analiz yapılmasına imkan vermektedir

Panel veride gözlemlerden bazılarının kayıp olup olmadığını ortaya koymak üzere bazı ek ifadeler kullanılır. Dengeli panel değişkenlerin her bir birim ve her bir zaman aralığı için bütün gözlemlerinin mevcut olduğu, dengesiz panel ise değişkenin en azından bir birim için ve en azından bir zaman dönemindeki değerinin eksik olduğu durumlar için kullanılır. Bu çalışmadaki veri seti dengesiz bir panel veri setidir.

Dengesiz (unbalanced) panel veriler için olası bir yapısal model şu şekilde yazılabilir :

$$Y_{it} = X_{it}\beta_i + u_{it} \quad i= 1,2,\dots, n, t= 1,2,\dots, T \quad (3.1)$$

$Y_{it} = 1$ eğer $Y_{it} > 0$ ise, ikinci satır şu şekilde ifade edilebilir:

$$Y_{it} = 1(X_{it}\beta_i + u_{it} > 0) \quad (3.2)$$

1.1. SABİT ETKİLER MODELİ

Panel veri aynı n birimleri için iki ya da daha fazla zaman dönemindeki (T) gözlemlerinden oluşur. Veri seti X ve Y değişkenine ait gözlemleri içerdiğinde bu veriler aşağıdaki gibi gösterilir.

$$(X_{it}, Y_{it}), i = 1, \dots, n \text{ ve } t = 1, \dots, t \quad (3.3)$$

Burada ilk alt indis, i gözlenen birimleri, ikinci alt indis, t. gözlemin yapıldığı zamanı gösterir.

Sabit etkiler regresyonu, panel veride dışlanan değişken birimler (ölkeler) bazında değiştığı halde zamana göre değişmediği durumda, dışlanan değişkenlerin kontrolü için kullanılan bir yöntemdir. Sabit etkiler regresyon modelinin her mevcut birim için bir tane olmak üzere n tane farklı kesme katsayısı vardır. Bu kesme katsayıları ikili değişken (gösterge değişken) seriyile temsil edilebilir. Bu ikili

değişkenler bir birimden diğerine değişen, ancak zaman içinde sabit olan dışlanan bütün değişkenlerin etkilerini içine alır.

Y değişkenini belirleyen, X değişkeni ile ilişkili ve zaman içinde değişen başka gözlenebilen değişkenler, dışlanan değişken yanlılığından kaçınmak için regresyona dahil edilmelidirler. Sabit etkiler regresyon modeli $i=1, \dots, n$ ve $t=1, \dots, T$ olmak üzere aşağıdaki gibidir.

$$Y_{it} = \beta_1 X_{1,it} + \dots + \beta_k X_{k,it} + \alpha_i + \dots + u_{it} \quad (3.4)$$

Burada $X_{1,it}$, t zamanındaki i'nci birim için ilk açıklayıcı değişkenin değeri, $X_{2,it}$, ikinci açıklayıcı değişkenin değerini gösterir ve bu şekilde devam eder. $\alpha_1, \dots, \alpha_n$ birime özgü kesme katsayılarıdır.

Bu gösterime denk olarak sabit etkiler regresyon modeli, ortak kesme katsayısı, X'ler ve (n-1) ikili değişken aracılığı ile aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{1,it} + \dots + \beta_k X_{k,it} + \gamma_2 D2_i + \gamma_3 D3_i + \dots + \gamma_n Dn_i + u_{it} \quad (3.5)$$

Yukarıda anlatılan panel veri regresyon analizinin ana yöntemi olan sabit etkiler modeli, birimden birime değişen fakat zamanla sabit kalan değişkenleri kontrol etmeyi sağlayan, çoklu regresyon yönteminin panel veri için genişletilmiş halidir. Bu çalışmada sabit etkiler modeli, mali kurullarla makroekonomik performansların nasıl etkilendiğini araştırmak amacıyla kullanılmıştır.

1.2. TESADÜFİ (RASSAL) ETKİLER MODELİ

Panel veri ile yapılan çalışmalarda, birimlere ve zamana göre meydana gelen farklılıklardan kaynaklanan değişim “Sabit Etkili Modeller” kullanılarak incelenebileceği gibi, “Tesadüfi Etkili Modeller” kullanılarak da incelenebilir.

Sabit etkiler modeli yaygın bir şekilde kullanılmasına rağmen, çok sayıda bireyin söz konusu olması serbestlik derecesi kaybına neden olmaktadır.

Tesadüfi etkiler modeli dikkate alındığında denklem şu şekilde yazılabilir:

$$y_{it} = x_{it}\beta_i + v_{it} + u_{it} \quad , \quad i=1,2,\dots, n, t=1,2,\dots, T \quad (3.6)$$

Eşitlikte u_{it} gözlenemeyen özgün heterojenlik içermektedir. Burada “sabit” ve “tesadüfi” etkiler, u_{it} ile x_{it} arasındaki ilişkiye bakarak ayrılabilir. Eğer u_{it} ile x_{it} ‘nin ilişkisiz olduğu varsayılıyorsa, $f(u_{it} | x_{it})$ koşullu dağılımı x_{it} ’ye bağımlı olmayacağından, Tesadüfi Etki Modeli ortaya çıkacaktır. Burada heterojenliğin dağılımında bir kısıtlama mevcuttur. Eğer dağılım kısıtlanmamışsa, bu durumda u_{it} ile x_{it} arasında bir ilişki olacağından, bu tür modeller “Sabit Etkili Model” olarak adlandırılırlar. Bu ayırım, etkilerin kendine özgü karakteristikleri ile ilişkili değildir.

Tesadüfi etkiler modeli şu şekilde açıklanır:

$$y_{it} = \beta_{1i} + \beta_2 X_{2it} + \beta_3 X_{3it} + e_{it} \quad (3.7)$$

Sabit etkiler modelinde her bir yatay kesitin, kendine ait bir sabit değeri (fixed intercept value) vardır. Tesadüfi etkiler modelinde sabiti bütün yatay kesit sabitlerinin ortalama bir değerini yansıtmaktadır.

Eğer panel veride yer alan kesit birimi sayısı fazla ve zaman dönemi(T), kesit verisine ait örnek sayısından (N) kısa ise, tesadüfi etkiler modeli, sabit etkiler modeline göre daha etkin tahminler sağlar.

Öte yandan, zaman döneminin sayısı(T) büyük ve kesit verisine ait örnek sayısı(N) de az ise, iki tahmin sonuçları arasında çok az farklılık beklenmekte sabit etkiler modeli tercih edilmektedir.

Panel veri analizlerinde sabit etki ya da tesadüfi etki modellerinden hangisinin kullanılması gerektiğine karar verebilmek için “Hausman Model Tanımlama Testi” uygulanmaktadır. Bu test, gruba ait spesifik etkinin tesadüfi olduğunu varsayarak modelin açıklayıcı değişkenleri ile modele ait spesifik etkiler arasında korelasyon olup olmadığını belirlemeyi amaçlar. Hausman test istatistiği ülke veya ülke ve zaman farklılıklarını temsil eden katsayıların yani tesadüfi etkili modelin hata terimi bileşenlerinin modeldeki bağımsız değişkenlerden ilişkisiz olduğu hipotezinin geçerliliğini incelemektedir.

Bu çalışma, mali kural uygulayan 24 OECD ülkesine ilişkin bir analizi kapsamaktadır. Analizde mali kural uygulayan ülkelerin, uyguladıkları bu kurullarla

kontrol etmeye çalıştıkları makroekonomik göstergeleri nasıl etkilediğine ilişkin bir çalışma ortaya konulmuştur.

Mali kural türlerinden denk bütçe kuralı, borç kuralı, gelir kuralı ve harcama kuralı ile 24 OECD ülkesine ait 1994-2010 yılları arası veriler kullanılmıştır. Burada panel veri seti, mali kural uygulayan ülkelerden birinden diğerine değişen ancak zaman içinde sabit kalan gözlenemeyen değişkenleri kontrol imkanı sunmaktadır.

2. VERİ

Bu çalışmada 1994-2010 yılları arasında bir mali kural uygulayan 24 OECD ülkesine ait kural değişkenler ve makroekonomik performans göstergeleri seçilmiştir. Araştırmada kural değişkenleri olarak bütçe açığı/GSYH, kamu borç stoku/GSYH, toplam vergi gelirleri/GSYH ve toplam kamu harcamaları/GSYH seçilmiştir.

Çalışmada analize konulan OECD ülkelerine ait performans değişkenlerinden ise GSYH reel büyüme oranı, tüketici fiyatları enflasyon oranı, işsizlik oranı ve cari işlemler açığının GSYH'ya oranı dikkate alınmıştır.

Bu analizde 24 OECD ülkesine ait gözlem değişkenleri yukarıdaki değişkenlerden oluşurken, reel GSYH değişkeninin seçilme nedeni, makroekonomik aktivitenin en iyi göstergesi olmasından kaynaklanmaktadır. Bu analizde kullanılan veriler, OECD'nin resmi internet sayfasındaki istatistik göstergelerinden elde edilmiştir.

Tablo 12. Bazı OECD Ülkelerindeki Mali Kural Uygulamaları

Ülke	Tarih	Özet
Almanya	2002	Yurtiçi İstikrar Paketi -Altın Kural: Federal Hükümetin bütçe açığı yatırım harcamalarını aşmamalı -Hem merkezi yönetim hem de yerel yönetim bütçe dengesini hedeflemeli
Avustralya	1998	Bütçe Doğruluğu Beyanı - Yasalaşmış sayısal bir mali kural yoktur ancak bu Beyanla hükümetin belirlenen bütçe hedefine uyması gerekmektedir.
Avusturya	2000	Yurtiçi İstikrar Paketi - Devletin her kademesinde bütçe dengesi
Belçika	1999	Koalisyon Anlaşması - Federal Hükümete, sosyal güvenlik sistemine, bölgesel ve yerel yönetimlere ilişkin bütçe dengesi
Danimarka	2001	Orta Vadeli Mali Strateji -GSYH'nin yüzde 2'si civarında yapısal genel yönetim fazlası -Merkezi ve yerel yönetimlerde vergilemede sınırlamalar (2002'de getirilmiş)
Fransa	1998	Merkezi Yönetime Harcama Tavanı - Harcamalardaki artış reel GSYH'deki artıştan daha yavaş olmalı
Finlandiya	2004	Orta Vadeli Amaçlar -2007'ye kadar dengelenmiş merkezi yönetim finansmanı -2004 ila 2007 yılları arasında merkezi hükümetin harcamalarında tavan belirlenmesi
Hollanda	1994	Koalisyon Anlaşması -Gelir ve harcamalar arasında kesin bir ayrım -Harcama ve gelir tavanlarının dört yıllık dönemler itibarıyla belirlenmesi -Kamu borcunun azaltılmasına odaklanma
İspanya	2003	Mali İstikrar Kanunu -Kamu işletmeleri de dahil olmak üzere devletin her kademesinde denge sağlanmalı ya da fazla verilmeli -Merkezi hükümetin harcamalarına tavan getirilmesi
İsveç	1997	Mali Bütçe Kanunu -Sosyal güvenliği de kapsayan 27 harcama alanında birbirini izleyen üç yıl için nominal harcama limitleri -GSYH'nin yüzde 2'si civarında genel devlet fazlası
İsviçre	2003	Borç Önleme Kuralı - Döneme göre ayarlanmış toplam gelirlere eşit düzeyde harcama tutarı
Polonya	1999	Kamu Finansmanı Üzerinde Yasama Kararı - Toplam kamu borcu GSYH'nin yüzde 60'ını aşmamalı
Yeni Zelanda	1994	Mali Sorumluluk Kanunu -Borçlanmanın makul bir düzeye indirilmesi ve bu düzeyde sürdürülmesi -Gelecekte olası kötü durumları da karşılayacak düzeyde net değer artışının ve devamlılığının sağlanması -Makul bir düzeyde öngörülebilir vergi tutarı ve oranlarının sağlanması

Kaynak: CESifo DICE Report 2/2004

Yukarıdaki tabloda seçilmiş bazı OECD ülkelerine ait mali kural uygulamaları verilmiştir. Buna göre mali kural uygulamalarının ülkeler arasında farklılıklar gösterdiği gözlenmektedir. Tabloda yer almayan birçok ülkede de benzer kural uygulamaları vardır. 2009 yılı itibariyle dünyada 81 ülke bir alanda mali kural uygulamaktadır.

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Yapılan ekonometrik analizde 1994 yılından itibaren, bir mali kural izleyen 24 OECD ülkesine ait kural ve performans değişkenleri dikkate alınarak, mali kural uygulayan ülkelerde kuralın ekonomik performans üzerindeki etkisi test edilmeye çalışılmıştır.

Bilindiği gibi literatürde 4 tane temel mali kural sözkonusudur. Bu kurallar şunlardır:

- i) Bütçe dengesi kuralı
- ii) Borç stoku kuralı
- iii) Gelir kuralı
- iv) Harcama kuralı

Mali kural değişkenleri olarak bütçe açığının GSYH'ya oranı, kamu borç stokunun GSYH'ya oranı, toplam vergi gelirlerinin GSYH'ya oranı ve toplam kamu harcamalarının GSYH'ya oranı alınmıştır.

Ekonomik performansı ölçmekte ise, 4 tane temel makroekonomik değişken seçilmiştir. Bu değişkenler ise şunlardır:

- i) GSYH reel büyüme oranı
- ii) Tüketici fiyatları enflasyon oranı
- iii) İşsizlik oranı
- iv) Cari işlemler açığının GSYH'ya oranı

Ayrıntılı bir biçimde 3. Bölümün model kısmında anlatılan panel regresyon yönteminden yola çıkılarak her bir mali kural değişkeninin, seçilen ekonomik performans değişkeni üzerine etkisi analiz edilmiştir. Panel veri modeli hesaplama sonuçları bize hem sabit etkiler model bulgularını, hem de rassal etkiler model bulgularını vermektedir. Yapılan analizde kullanılan Hausman Testi ise, hem hangi modelin seçileceğini, hem de seçilen modelin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığına yardımcı olmaktadır. Ayrıca her bir modelde hesaplanan katsayının işareti ve istatistiksel anlamlılığı da değerlendirilmektedir. Bu çerçevede ulaşılan bulgular aşağıdaki gibi özetlenebilir:

3.1. BÜTÇE AÇIĞI - BÜYÜME ORANI

Yukarıda da belirtildiği gibi bütçe açığı, belirli bir dönemde kamu harcamalarının kamu gelirlerinden fazla olması durumunda ortaya çıkan bir olgudur. Bütçe açığı veya bütçe fazlası kavramı, hükümetlerin elinde bulunan bir maliye politikası aracıdır. Hükümetler kriz ya da ekonominin daralma dönemlerinde bilinçli olarak kamu harcamalarını artırıp vergi oranlarını azaltarak bütçe açığı verebilir. Yine aynı şekilde vergi oranlarını azalttığında özel kesim harcanabilir gelir artacağından, ekonomiyi resesyondan çıkartmaya çalışılabilir. İktisat literatüründe bu şekilde uygulanan politika genişletici maliye politikası olarak adlandırılır.

Hükümetlerin genişletici maliye politikası uygulamaları sonucunda bütçe açığı oluşması durumunda bu durum faiz oranlarının artmasına neden olacaktır. Yine aynı şekilde faiz oranlarının artması ödünç verilebilir fonlar piyasasını etkileyecek ve özel kesim yatırımları bu durumdan olumsuz anlamda etkilenecektir. Ödünç verilebilir fonlar piyasasında fon talebindeki artış faiz oranlarını artırarak, dışlama etkisi kanalıyla özel kesim yatırımlarını azaltır.

Mali kural çerçevesinde bütçe kuralı, hükümetlerin belirli bir dönemde kamu harcamalarının kamu gelirlerini düzey ve/veya oran olarak önceden belirlenen bir tutar ya da oranın üzerinde olmamasıdır. Mali kural çerçevesinde ülkelerin izlemiş olduğu mali kurallar, temel olarak mali disiplin ve istikrar sağlamaya yönelik

kurallardır. Buradaki beklenti, özellikle ekonomik istikrarsızlığın uzunca sürdüğü ve bir norm biçimini aldığı ülkelerde bütçe disiplini aracılığıyla ekonomik karar birimlerinin beklentilerini olumlu etkilemektir. Böylece ekonomik aktivitenin canlanmasıyla birlikte istihdam ve ulusal gelirin artmasına katkı sağlamaktır.

Mali kural uygulayan 24 OECD ülkesine ait ortaya konulan bu panel veri analizinde bütçe açığı ile GSYH reel büyüme oranı arasındaki ilişkiye bakıldığında katsayının istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlenmiştir. Yine bütçe açığı ve GSYH reel büyüme oranı arasındaki ilişki sonucu pozitifdir. Bu durum mali kural uygulayan ülkelerin bütçe kuralına bağlı kalıp kuralı uyguladıklarında ve bunun sonucunda bütçe açığı azaldığında reel büyüme oranını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Buradan yola çıkılarak, mali kural uygulayan 24 OECD ülkesinde bütçe açığı kuralının olumlu sonuçlar ortaya koyduğu söylenebilir (Ek-1) .

3.2. BORÇ STOKU – BÜYÜME ORANI

İktisadi literatürde borç soku, ülkelerin belirli bir dönemde ulusal ve uluslararası piyasalardan almış olduğu iç borç stoku ve dış borç stokunun toplamından oluşur. Ülkelerin toplam borç stokunun içerisinde kamunun borçları olduğu gibi özel kesim borçları da yer alabilir. Devletin kendisine ait olan borçlar kamu borç stokunu oluşturur. Bilindiği gibi Maastricht Kriterlerine göre üye ülkelerin borç stokunun GSYH'ya oranları % 60'ın üzerinde olmaması gerekir.

Ülkeler borç stokunu artırarak veya azaltarak ekonomiye müdahale edebilirler. Bir ekonominin içinde bulunduğu enflasyonist ya da deflasyonist baskılara göre hükümetler, borç stokunu değiştirme yoluna gidebilirler. Ancak borç stokunun aşırı bir şekilde artması, ülke ekonomileri açısından birçok riski de beraberinde getirebilir. Örneğin son yıllarda Euro Bölgesindeki ülkelere Yunanistan, İtalya, Portekiz gibi ülkelere bakıldığında borç yüklerinin GSYH'ya oranı % 100'ün üzerinde olan ülkeler vardır. Bu ise hem o ülke için, hem de Euro Bölgesinin tamamı için bir risk unsurudur.

OECD ülkelerinden mali kural uygulayan 24 ülkenin kamu borç stoku ile reel büyüme oranı arasındaki ilişkiye bakıldığında panel veri analizinde bu iki değişken

arasındaki ilişki katsayısının istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlenmiştir. Kamu borç stoku ile reel büyüme oranı arasındaki ilişki sonucunda, kamu borç stokundaki artışın reel büyüme oranını olumsuz etkilediği test edilmiştir.

Hükümetlerin borç stokunda meydana gelen artışlar, bütçede giderler kısmında yer alan faiz ödemelerinin artmasına neden olur. Dolayısıyla ülkelerin istihdam sağlayacak yatırım harcamalarına aktarabilecekleri kaynaklar fazi ödemelerine kanalize edilme durumunda kalınabilir. Bundan dolayı borç stokundaki artışlar reel büyüme oranını olumsuz etkilemektedir. Ülkeler bu yüzden mali disiplin sağlamak ve borçların sürdürülebilirliğini sağlamak adına borç stokuna düzey olarak ya da GSYH'ya oran olarak kısıtlama getirmektedir.

Ülkelerin borç oranındaki azalma, ödünç verilebilir fonlar piyasasında fon talebini azaltır. Bu durum faiz oranlarının azalmasına yol açar. Faiz oranlarının azalması ise özel kesim yatırım ve istihdamını teşvik edecektir. Aynı şekilde borç stokundaki azalma, kamunun hem mevcut borçlarının çevrilmesinde hem de yeni yatırımların finansmanında daha düşük maliyetle kaynak bulmasını sağlayacağından ekonomik büyümeyi olumlu etkileyecektir. Panel veri sonuçlarına göre bulgularımız, bu anlamda literatüre uygun sonuçlar ortaya koymaktadır (Ek-2).

3.3.TOPLAM VERGİ GELİRLERİ – REEL BÜYÜME ORANI

Dünyadaki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin makroekonomik göstergelerine bakıldığında kamu gelirlerinin önemli bir bölümünün vergilerden oluştuğu söylenebilir. Türkiye'de aynı şekilde vergi gelirlerinin toplam kamu gelirleri içerisindeki payı % 70 dolayındadır. Vergi gelirlerinin kamu gelirleri içerisinde bu kadar önemli bir yere sahip olması, verginin zorla yani kanuna dayanarak alınmasından kaynaklıdır.

Hükümetin vergileri artırması, hanehalklarının kullanılabilir gelirlerini ve firmaların yatırılabilir fonlarını etkileyerek tüketim ve yatırım harcamalarını azaltır. Böylece toplam talep (AD) azalacağından, üretim, istihdam ve ulusal gelir azalır. Buna karşılık, vergi gelirlerindeki artış, mali kural çerçevesinde çeşitli kanallardan ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki yapar. Bunlardan birisi vergi gelirlerindeki

artışın kamunun borçlanma gereğini azaltarak, ödünç verilebilir fonlar talebini azaltmasıdır. Ödünç verilebilir fonlar talebindeki azalma, faiz oranını düşürerek özel kesim yatırım maliyetlerini azaltacak ve böylece vergi artışı nedeniyle firmaların yatırılabılır kaynaklarının azalmasının yatırımlar üzerindeki olumsuz etkisini telafi edebilecektir.

Faiz oranlarındaki azalma aynı zamanda özellikle hanehalklarının borçluluk oranının yüksek olduğu ülkelerde hanehalklarının borçluluk oranının yüksek olduğu ülkelerde hanehalklarının borçlanma maliyetlerini azaltarak, ikame etkisinin daha güçlü hale gelmesini ve tüketimin artmasını sağlayabilir. Bu durum vergi artışı nedeniyle kullanılabilir gelirdeki azalmanın tüketim ve harcamalar üzerindeki etkisini telafi edebilir.

Gelir-büyüme oranı ile ilgili Panel veri analizinde Hausman testi sonucuna bakıldığında katsayının anlamlı olduğu söylenir. Hükümetlerin toplamış olduğu vergi gelirleri arttıkça, bu durum ekonomik anlamda büyüme oranını da artıracaktır (Ek-3).

3.4.HARCAMA-BÜYÜME ORANI

Keynesyen gelir-harcama modeli çerçevesinde, veri bir faiz oranında (i) kamu harcamalarındaki bir birimlik bir artış ulusal geliri çarpan kadar artıracaktır. Ancak kamu harcamalarındaki artış, özellikle borçlanma yoluyla finanse edildiğinde ödünç verilebilir fonlar piyasasında bir baskı oluşturur ve faiz oranı artar. Faiz oranındaki artış (LM eğrisinin eğimiyle belirlenir) özel kesim yatırımlarını dışlar. Ayrıca ekonomik istikrarsızlığın hüküm sürdüğü bütçe açıklarının kronik bir hale geldiği ülkelerde, kamu harcamalarındaki artışın tetiklediği bütçe açıkları özel sektör yatırımcılarının bekleyişlerini de olumsuz etkileyerek yatırımları azaltır (yatırım fonksiyonunun aşağıya doğru kaymasına neden olur) . Faiz oranlarındaki artış, hane halklarının borçluluk oranının yüksek olduğu ülkelerde borç yükünü artırarak tüketimi azaltır. Faiz oranındaki artış ayrıca servet etkisi kanalıyla da tüketimi azaltır.

Harcama- büyüme oranı arasındaki panel veri analizinde Hausman testi sonucuna bakıldığında katsayının 0.10'dan küçük olduğu ve dolayısıyla anlamlı

olduğu söylenir. Aralarındaki ilişki negatiftir. Bu durumda kamu harcamalarındaki artışın büyüme oranı üzerinde olumsuz etki yaptığı ortaya çıkmıştır.

Yukarıda anlatılan nedenler, kamu harcamalarındaki artışın genişletici etkisini ortadan kaldırabilir. Böylece beklentinin aksine büyüme oranı üzerinde negatif etki ortaya çıkabilir (Ek-4).

3.5. BÜTÇE AÇIĞI-İŞSİZLİK ORANI

Kamu harcamalarının başlangıç etkisi gelir yaratmadır. İstihdam etkisinin ortaya çıkabilmesi için gelir etkisinin hızlandırıcı prensibi kanalıyla yatırımları uyarması gerekir. Ancak yatırım artışı istihdam artışını getirecektir. Ayrıca kamu harcamalarının niteliği (cari ya da yatırım harcaması olması) de istihdam etkisini belirler. Ancak analize tabi olan ülkelerde kamu kesiminin sabit sermaye yatırımlarının toplam yatırımlar içerisindeki payının küçük olması, istihdam etkisini azaltan bir faktördür. Bu durum katsayının istatistiksel olarak anlamsız olmasını açıklar.

Yapılan panel veri analizinde Hausman testi sonucuna bakıldığında katsayının 0.10'dan büyük olduğu için anlamsız olduğu söylenir. Aralarındaki ilişki negatiftir. Katsayının 0.80 olması bütçe açığı ile işsizlik arasında %10 anlamlılık düzeyinde yorum yapılmasını engellemektedir (Ek-5).

3.6. BORÇ STOKU-İŞSİZLİK ORANI

Borç stoku mali kuralına göre kamunun borç stokunun azaltılması işsizlik oranını azaltacaktır. Bu analizde bizim bulgumuz bu öngörüü desteklemektedir. Borç stokundaki artış, kamunun borcunun çevrilebilmesi için daha yüksek faiz oranının ödenmesini zorunlu kılar. Artan faiz oranları özel sektör yatırımlarını azaltarak, işsizliği artırır. Ayrıca borç stokundaki artış, hükümet bütçesini borç yükü için ayrılan kısım kadar artırarak cari ve özellikle de yatırım harcamaları için ayrılacak kaynakları azaltır. Bu ise işsizlik oranının artmasına sebep olur.

Öte yandan borç stokundaki artışın yol açtığı belirsiz ve istikrarsız ekonomik yapı yatırımcı beklentilerini de olumsuz etkileyerek işsizliğin artmasına neden olur.

Borç stoku-işsizlik arasındaki panel veri analizinde Hausman testi sonucuna bakıldığında katsayının 0.10'dan küçük olduğu dolayısıyla anlamlı olduğu söylenir. Aralarındaki ilişki pozitifdir. Dolayısıyla borç stokundaki artış mali kural uygulayan OECD ülkelerinde işsizlik üzerinde olumsuz etki yaptığı söylenebilir. Bu analizdeki bulgu ise literatürle aynı şekilde örtüşmektedir (Ek-6).

3.7. GELİR-İŞSİZLİK

Toplam vergi gelirleri ile işsizlik oranı arasındaki panel veri analizinde katsayı istatistiksel olarak anlamsız olmasına karşın, katsayının işaret mali kural literatüründeki beklentiye uygundur. Hausman testi sonucuna bakıldığında katsayının 0.10'dan büyük olduğu için anlamsız olduğu söylenir. Aralarındaki ilişki negatiftir. Bu durum gelir kuralının işsizlik üzerindeki etkisinin olup olmadığı hakkında yorum yapmayı zorlaştırmaktadır.

Gelirdeki artış, hükümetin bütçe pozisyonunu olumlu etkileyerek, ekonomik istikrara katkı sağlar. Böylece yatırımcı beklentilerini olumlu etkileyerek, özel sektör yatırımlarının artmasını ve işsizliğin azalmasını sağlar (Ek-7).

3.8. HARCAMA-İŞSİZLİK

Daha önce de belirtildiği gibi kamu harcamalarındaki bir artış, özellikle harcamaların yatırım harcaması olması durumunda hem gelir etkisi, hem de kapasite yaratması ve yaratılan ilave kapasitenin istihdamı artırması kanalıyla işsizliği azaltır. Oysa mali kural literatürü kamu harcamalarındaki artışın, kamunun ekonomideki payını artırdığıbu durumun beraberinde etkinsizliği getirdiği; harcamalardaki artışın bütçe dengesini bozması, borçlanma gereğini artırması, kamu tasarruflarını azaltması v.b. kanallar ilefinansal piyasalar üzerindeki yarattığı baskı; bu durumun hem ekonomide üretken yatırımlar için kullanılabilir gelir kaynaklarını azaltması hem de

kaynak maliyetlerini artırması yoluyla özel yatırım harcamalarını düşürmesi nedeniyle işsizliği artırır.

Harcama-işsizlik arasındaki panel veri analizinde Hausman testi sonucuna bakıldığında katsayının 0.10'dan küçük olduğu dolayısıyla anlamlı olduğu söylenir. Aralarında ilişki pozitiftir. Bu analizdeki bulgumuz da, mali kural literatürüyle örtüşmektedir (Ek-8).

3.9. BÜTÇE AÇIĞI-ENFLASYON

Bütçe açığı ile enflasyon arasındaki panel veri analizi sonuçlarına göre, katsayının anlamsız olmasına karşın, katsayının işareti hem gelir-harcama modelinin hem de mali kural literatürünün öngörülerıyla örtüşmektedir. Her iki literatürde de kamu harcamalarındaki artışa bağlı olarak oluşan bütçe açığı enflasyona neden olur. İlk yaklaşıma göre, özellikle ulusal gelir düzeyinin tam istihdam gelir düzeyine yakın olduğu bir durumda kamu harcamalarındaki artış talep fazlası yaratarak, enflasyona neden olur. Çünkü talep artışıyla birlikte stoklar azalır, üretim artar ve ekonomi tam istihdama yakın olduğu için bu üretim faktörlerinin talebi artar. Buna bağlı olarak faktör fiyatı artacak ve bu durum maliyet enflasyonuna neden olacaktır.

İkinci yaklaşıma göre ise (mali kural yaklaşımı), kamu harcamalarındaki artışla birlikte bütçe açığı, özellikle ekonomide istikrarsızlığın olduğu dönemlerde bekleyişleri de olumsuz etkileyerek, fiyatlama sürecinde riskin bir marka formunda fiyatları artırmasına neden olur. Dolayısıyla bu durum enflasyonu artıracaktır.

Panel veri analizinde Hausman testi sonucuna bakıldığında katsayının 0.10'dan büyük olduğu için anlamsız olduğu söylenir (Ek-9).

3.10. BORÇ STOKU-ENFLASYON

Borç stoku ile enflasyon arasındaki panel veri analizine bakıldığında katsayının istatistiksel olarak anlamsız olmasına karşın, borç stokundaki artış borç yükünü (anapara+faiz ödemeleri) artıracığından, kamunun harcanabilir gelirini

düşürür. Böylece kamu harcamalarındaki azalma talep baskısını azaltarak, enflasyonun da düşmesini sağlar.

Hausman testi sonucuna bakıldığında katsayının 0.10'dan büyük olduğu için anlamsız olduğu söylenir. Aralarındaki ilişki negatiftir (Ek-10).

3.11. GELİR-ENFLASYON

Bu çalışmada analize dahil edilen 24 OECD ülkesine ait toplam vergi gelirleriyle enflasyon oranı arasındaki panel veri analizinde, katsayının istatistiksel olarak anlamsız olmasına karşın, katsayı işaretinin mali kural literatüründeki öngörüyle örtüştüğü ileri sürülebilir. Bunun nedeni, literatüre göre kamu gelirlerindeki artış bütçe dengesinin iyileştirilmesine katkı sağlayarak ekonomik istikrarsızlığı yumuşatır. Bu yolla fiyatlama süreçlerinde gelecekle ilgili olumsuz beklentilerin getirdiği risk primleri azalır ve böylece enflasyonist süreç yavaşlar.

Gelir enflasyon arasındaki panel veri analizinde Hausman testi sonucuna bakıldığında katsayının 0.10'dan büyük olduğu için anlamsız olduğu söylenir. Aralarındaki ilişki negatiftir (Ek-11).

3.12. HARCAMA-ENFLASYON

Bu analizde kamu harcamaları ile enflasyon arasındaki panel veri bulguları katsayısının anlamsız olmasına karşın, katsayının işareti mali kural çerçevesinde savunulabilir. Bir ülkenin kamu harcamalarındaki artış cari dönemde bütçe dengesini bozar. Bu durum hükümetin gelecek dönemlerdeki harcama kapasitesini düşürür. Ayrıca kamu harcamalarındaki artış, özel sektörün tüketim ve yatırım harcamaları için kullanabilecekleri kaynakları azaltır.

Öte yandan harcamaların borçla finansmanı dışında düşünülürse fonlar piyasasında faizi oranını artırıp, yatırımları azaltır. Bunun sonucunda özel sektör harcamalarındaki azalma talep ve enflasyon üzerinde baskı oluşturacaktır.

Harcama ile enflasyon arasındaki panel veri analizi Hausman testi sonucuna bakıldığında katsayının 0.10'dan büyük olduğu için anlamsız olduğu söylenir. Aralarındaki ilişki negatiftir (Ek-12).

3.13. BÜTÇE AÇIĞI-CARİ AÇIK

Bütçe açığı ile cari açık arasındaki ilişkiye bakıldığında, panel veri analizi sonuçları iktisat literatüründeki ikiz açık hipotezine denk düşer. Bütçe açığındaki artış, ulusal tasarrufların azalmasına, dolayısıyla tasarruf-yatırım açığının büyümesine ve böylece cari işlemler açığının artmasına sebep olur. Bütçe açığındaki artış enflasyonu da artırarak, bir taraftan ulusal malları daha pahalı hale getirir ve ithalat artar.

Öte yandan reel döviz kurunun azalmasına sebep olurken, bu durumda yine ithalat artarken ihracatı azaltır. Bu durum dış ticaret dengesini olumsuz yönde etkilerken aynı zamanda cari açığın da artmasına neden olur.

Bu analizde panel veri sonuçları incelendiğinde Hausman testi sonuçlarına göre katsayının 0.10'dan küçük olduğu dolayısıyla anlamlı olduğu söylenir. Aralarında ilişki pozitifdir. Bu ülkelerin bütçe açığındaki artış cari açık üzerinde de olumsuz etki ortaya koymaktadır (Ek-13).

3.14. BORÇ STOKU-CARİ AÇIK

Panel veri analizi sonuçlarına göre mali kural uygulayan 24 OECD ülkesinin borç stokundaki artış, bu ülkelerin borç yükünü artıracaktır. Ancak analizde Hausman testi sonucuna bakıldığında katsayının 0.10'dan büyük olduğu için anlamsız olduğu söylenir. Aralarındaki ilişki pozitifdir (Ek-14).

3.15. GELİR-CARİ AÇIK

Toplam vergi gelirleri ile cari açık rakamları incelendiğinde, panel veri analizi sonuçlarına göre Hausman testi sonucu katsayının 0.10'dan küçük olduğu dolayısıyla anlamlı olduğu söylenir. Katsayının işareti ise, bu iki değişken arasındaki ilişkinin negatif olduğunu göstermektedir. Kamu gelirlerindeki artış cari işlemler dengesi üzerinde olumlu bir etki ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle mali kural uygulayan ve analize dahil edilen 24 OECD ülkesinde kamu gelirlerindeki artış, cari açık oranını azaltmaktadır (Ek-15).

3.16. HARCAMA-CARİ AÇIK

Kamu harcamaları ile cari açık arasındaki panel veri analizi sonuçlarına göre, kamu harcamalarındaki artış aynı zamanda cari açığa neden olmaktadır. Hausman testi sonucuna bakıldığında katsayının 0.10'dan büyük olduğu için katsayının anlamsız olduğu söylenir. Aralarındaki ilişki pozitifdir (Ek-16).

SONUÇ

Mali kurallar yapıları itibarıyla alternatif amaçlara hizmet etmektedirler. Bu çerçevede, harcama ve gelir kuralları devletin genel ekonomi içerisindeki ağırlığını sınırlandırma amacına hizmet ederken; bütçe dengesine ve bütçe açığına ilişkin kurallar doğrudan borç stokunun çevrimi ve sürdürülebilir bir kamu finansmanının sağlanması amaçlarına odaklanmaktadır. Borçlanma ve borç stoku, harcama ve gelir politikalarıyla ortaya çıkan bir sonuç olduğu için, bu değişkenlere ilişkin kurallar, genellikle diğer mali kurallarla birlikte uygulandığında anlam ifade etmektedir.

Kurala dayalı maliye politikalarının varlık sebebine ilişkin tartışmalar temel olarak politik iktisat literatürüne dayanmaktadır. Bu çalışmada 1994-2010 yılları arasında bir mali kural uygulayan 20 OECD ülkesine ait kural değişkenler ve makroekonomik performans değişkenler seçilmiştir. Çalışmada kural değişkenler olarak analize dahil edilen değişkenler şunlardır:

- i) Bütçe açığı / GSYH
- ii) Kamu Borç Stoku / GSYH
- iii) Toplam Vergi Gelirleri / GSYH
- iv) Toplam Kamu Harcamaları / GSYH seçilmiştir.

Çalışmada analize dahil edilen OECD ülkelerine ait performans değişkenler ise şunlardır:

- i) GSYH reel büyüme oranı
- ii) TÜFE
- iii) İşsizlik oranı
- iv) Cari işlemler açığı/GSYH seçilmiştir.

Bu çalışmada mali kural uygulayan 24 OECD ülkesine ait panel veri analizinde, kural uygulayan ülkelerin bütçe kuralına bağlı kaldıklarında , reel büyüme oranının olumlu etkilendiği gözlenmiştir. Bir başka deyişle, mali kural uygulayan 24 OECD ülkesinde bütçe açığı kuralının olumlu sonuçlar ortaya koyduğu söylenebilir.

Panel veri analizi sonucundaki bulgulara göre, kamu borç stokundaki azalış, ülkelerin reel büyüme oranını olumlu yönde etkilediği test edilmiştir. Ayrıca ülkelerin toplam vergi gelirleri arttıkça, bu durum reel büyüme oranını arttırmaktadır. Kamu harcamalarındaki artış ise reel büyüme oranını olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla bu analize göre ülkelerin kural uygulamalarının reel büyüme oranı üzerinde önemli makroekonomik sonuçları olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada kural değişkenlerinin, işsizlik oranı üzerinde etkili olduğu gözlenmiştir. Örneğin, borç stokunda azalış olan ülkelerin işsizlik oranı üzerinde olumlu etki yaptığı gözlenmiştir. Aynı şekilde bütçe açığı kuralına bağlı kalan ülkelerde de işsizlik oranının azaldığı gözlenmiştir.

Çalışmada kural değişkenleri ile enflasyon oranı arasında önemli bir bağlantı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bütçe açığı kuralını uygulayan OECD ülkelerinde, enflasyonun görece olarak azaldığı tespit edilmiştir. Toplam vergi gelirleri dolayısıyla kamu gelirleri artan ülkelerde bu durum bütçe dengesi ve borç stokunu olumlu yönde etkilemiş ve enflasyon oranı üzerinde olumlu katkı sağlamışlardır.

Çalışmada analize dahil edilen makroekonomik performans değişkenlerinden cari açık oranı üzerinde de kural uygulamalarının etkili olduğu söylenebilir. Örneğin kural değişkenlerinden gelir kuralı uygulayan ve kamu gelirlerinde artış görülen OECD ülkelerinde cari açık oranının azaldığı gözlenmiştir. Bir başka kural değişkeni olan harcam kuralını uygulayan ülkelerde, kamu harcamalarındaki azalış cari açığın da azalmasına katkı sağlamıştır.

Mali kurallar uygulanabilir hedefler içermelidir. Uygulanabilir olmayan kurallar hükümetlerin kredibilitelerini azaltmaktadır. Sonuçta kural uygulamalarıyla amaçlanan hedeflerin başında, beklentilerin belirli bir sistematığa bağlanması ve borçlanma maliyetlerinin azaltılması gelmektedir. Mali kurallar genel ekonomik hedeflerle uyumlu olarak tasarlanmalıdır. Örneğin bir ülkede enflasyonun düşürülmesi temel amaçlardan biri olarak görülüyorsa, borçlanmaya ilişkin mali kurallardan biri de hükümetin merkez bankası kaynaklarından borçlanmasını yasaklamak üzerine olmalıdır.

Ülke örnekleri incelendiğinde mali kuralların seçimi, tasarımı ve uygulanması konusunda ortak bir doğrunun bulunmadığı görülmektedir. Mali kurallar, kamu borç stokunun azaltılması ve kamu finansman yapısının iyileştirilmesi, kamu kesiminin genel ekonomi içerisindeki ağırlığının azaltılması ve ekonomik istikrarın korunması gibi alternatif amaçlara hizmet edecek şekilde tasarlanabilmektedir. Bu anlamda ülkelerin içinde buldukları ekonomik ve mali koşullar büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak analize dahil edilen 24 OECD ülkesinde kural uygulamalarının makroekonomik performans değişkenleri üzerinde olumlu etkileri olduğu gözlenmiştir. Türkiye için, borç kuralı, bütçe dengesi kuralı, gelir kuralı ve harcama kuralı uygulamalarıyla istenilen hedeflere ulaşılabilmesi mümkündür. Ancak kural uygulamalarında hangi kuralın seçileceği ve şeffaflık önemli kriterlerdir.

KAYNAKÇA

- Aktan C. C., Sakal, M. ve Dileyici D. (2007). *Bürokratik Davranışların Ekonomik Teorisi: Kamu Tercih Açısından Bir Değerlendirme*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aktan, C. C., Dileyici, D. ve Özen, A. (2004) "*Geleneksel Maliye ve Yeni Maliye*", *Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar*, Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Aktan, C. C., Dileyici, D. ve Vural, Y. (2007). *Kurumsal Maliye Politikası -Ekonomi Politikası Yönetiminde Mali Kurallar ve Kurumları*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aktan, C. C., Kesik, A. ve Kaya, F. (2010). *Mali Kurallar, Maliye Politikası Yönetiminde Yeni Bir Eğilim: Vergi, Harcama, Borçlanma vs. Üzerine Kurallar ve Sınırlamalar*, Ankara: Maliye Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları, Yayın No: 2010/408.
- Alesina, A. ve Perotti, R. (1996). *Fiscal Discipline and The Budget Process*, *America Economic Review*, Tennessee.
- Anderson, B. ve Minarik, J. J. (2006). *Design Choices For Fiscal Policy Rules*, *OECD Journal On Budgeting*.
- Ataç E. (1991). "*Bütçe Sürecinde Karar Verme*", *Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:8, Sayı:1-2, Eskişehir.
- Ataman, B. C. (1996). *Neo Keynesci Bölüşüm Teorisi : Ücret - Fiyat Sarmalı Ve Gelirler Politikası*, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 51, sayı: 1-4, 53-69.
- Ayaydın, A. (1993). *Para Arzı – Enflasyon İlişkisi*, (Yayın No: 253), Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayınları.
- Bali, B. B. ve Çelen M. (2007). *Kurala Bağlı Maliye Politikası ve AB Uygulaması*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Barro,R. J. (1988). *The Ricardian Approach to Budget Deficits*, Working Papers 728, Queen's University, Department of Economics.
- Bayoumi, T. ve Eichengreen, B. (1995). *The Stability of the Gold Standard and the Evolution of the International Monetary System*, CEPR Discussion Papers 1248, C.E.P.R. Discussion Papers.
- BDDK. (2002). *Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu-(V)*,Ankara: www.bddk.org.tr

- Binay, Ş. (2003), *Some Issues in Fiscal Policy and Central Banking: The Case of Turkey*, BIS Papers, No: 20.
- Bocutoğlu, E. ve Ekinci, A. (2009), *Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası*, Maliye Dergisi (Sayı: 156)
- Boratav, K. (1982). *Türkiye'de Devletçilik*, Ankara: Savaş Yayınları.
- Braun, M. ve Gadano, N. (2007). *What Are Fiscal Rules For? A Critical Analysis Of The Argentina Experience*, Buenos Aires: CEPAL Reviews (No.91).
- Braun, M. ve Tommasi, M. (2002). *Fiscal Rules For Sub-National Governments Some Organizing Principles and Latin American Experiences*, Oaxaca: The IMF/World Bank Conference On The Rules-Based Fiscal Policy In Emerging Market Economies.
- Buti, M. ve Noord, P. V. D. (2003). *Discretionary Fiscal Policy and Elections: The Experience Of The Early Years Of EMU*, Paris: OECD Economics Department Working Papers (No.351).
- Buti, M. ve Noord, P. V. D. (2004), *Fiscal Policy in EMU: Rules, Discretion and Political Incentives*, Moneda y Crédito (No. 218).
- Buti, M., Martins J. N. ve Turrini, A. (2007). *From Deficits to Debt and Back: Political Incentives under Numerical Fiscal Rules*, CESifo Economic Studies, Oxford University Press (Vol. 53).
- Corsetti, G. ve Roubini, N. (1996). *European versus American Perspectives on Balanced Budget Rules*, The American Economic Review, Papers and Proceedings (Vol.86).
- Daban, S., Detragiache, T. E., Di Bella, C. G., Ferretti, G. M. ve Symansky, S. K. (2003). *Rules-Based Fiscal Policy in France, Germany, Italy and Spain*, Washington: IMF Occasional Paper (No.225).
- Debrun, X., Pisani-Ferry, J. ve Sapir, A. (2008). *Government Size and Output Volatility: Should We Forsake Automatic Stabilization?*, IMF Working Papers (08/122).
- Durmuş, M. (2003). *Maliye Politikaları, Teori Ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi*, Ankara: Yaklaşım Yayınları.
- Dury, K. ve Pina, A. M. (2003). *Fiscal policy in EMU: simulating the operation of the Stability Pact*, Journal of Policy Modeling, Elsevier (Vol. 25).
- Easterly, W. R. ve Wetzel, D. L. (1989). *Policy Determinants of Growth*, World Bank Working Papers (WPS 343).

- Easterly, W. ve Rebelo, S. (1993). *Marginal income tax rates and economic growth in developing countries*, European Economic Review, Elsevier (Vol. 37).
- Eğilmez, M. ve Mumcu E. (2003). *Krizleri Nasıl Çıkardık?*, İstanbul: Creative Yayıncılık.
- Eichengreen, B. (1996). *EMU: An Outsider's Perspective*, Center for International and Development Economics Research, Working Paper Series 2402, Center for International and Development Economics Research, Institute for Business and Economic Research, UC Berkeley.
- Eker, A. (2004). *Kamu Maliyesi*, İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- Eser, L. Y. (2010). *Globalleşme ve Ulusal Vergi Politikalarının Sınırlayıcıları, E- Yaklaşım Dergisi*, (207).
- European Commission (2006) *European Economy, Public Finances In EMU*, Brussels.
- Fiess, N. (2002). *Chile's New Fiscal Rule*, Washington: The World Bank Publications: Fiscal Sustainability In Theory and Practice.
- Fiess, N. (2004). *Chile's Fiscal Rule*, Econometric Society 2004 Latin American Meetings 348, Econometric Society.
- Fischer, S. ve Blanchard, O. J. (1993). *NBER Macroeconomics Annual 1993*, MIT Press Books, The MIT Press.
- Franco D., Balassone F. and Francese M. (2005). *Fiscal policy in Europe: the role of fiscal rules*,
http://www.ief.es/investigacion/Recursos/Seminarios/EconomiaPublica/2004_11Febreiro_1.pdf
- Friedman, M. (1968). *The Role of Monetary Policy*, American Economic Review, Vol 58.
- Galbraith, J. K. (1980). *A Theory of Price Control*, Third Printing Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press.
- Günay, A. (2007), *Mali Disiplinin Sağlanmasında Anayasal Denk Bütçe Yaklaşımı ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*, Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını, Yayın No: 2007/375.
- Günaydın, İ. ve Eser, L.Y. (2009), “*Maliye Politikasındaki Yeni Trend: Mali Kurallar*”, *Maliye Dergisi*, Sayı 156, Ocak-Haziran 2009, s.51-65.

- Gwartney, J., Holcombe, R. ve Lawson, R. (1998). *The Size and Functions of Government and Economic Growth*, Joint Economic Committee Study.
<http://www.house.gov/jec/growth/function/function.htm>
- Hagens, J., Russel, B. ve Robert, R. (1985). *Testing for the effectiveness of Wage-Price Controls: An Application to Carter Program*, American Economic Review, Mars, 75.
- Heitger, B. (2001). *The Scope of Government and Its Impact on Economic Growth in OECD Countries*, Kiel Working Paper No. 1034.
http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSE_2010
- Hürcan, Y. (1999). *Mali Disiplinin Sağlanmasında Yasal Düzenlemelerin Yeri, Önemi, Dünya Uygulamaları ve Türkiye Örneğinin İncelenmesi*, Ankara: Hazine Müsteşarlığı Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğü (Uzmanlık Tezi).
- IMF (2009). *Fiscal Rules-Anchoring Expectations for Sustainable Public Finances*, International Monetary Fund Fiscal Affairs Department, Washington DC: December 16.
- IMF. (2007), *IMF Country Report, Turkey: Selected Issues*, Prepared by Kevin Fletcher et al, Approved by European Department,
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2007/cr07364.pdf>.
- İmren A. ve Akman V. (1994). *Enflasyon*, İstanbul: Era Yayıncılık, Era Ekonomi Dizisi:2.
- İşgüden T. ve Akyüz M. (1990). *Uluslararası İktisat*, İstanbul: Evrim Kitapevi: İktisat Dizi No:4, Yayın No:33.
- Kalkan, S. (2007), “Kurallı Maliye Politikası” TEPAV Bülten, Haziran, Sayı:1,
http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/tepav_bulten_haziran.pdf.
- Kaya, F. (2009). *Mali Kural Uygulamaları ve Türkiye İncelemesi*, Ankara: DPT Uzmanlık Tezleri.
- Kennedy, S., Robbins, J. ve Delorme, F. (2001). “The Role of Fiscal Rules in Determining Fiscal Performance”, In: *Fiscal Rules (237-266)*, The Third Banca d’Italia Workshop on Public Finance Organized by the Bank of Italy, February 1-3, Rome.
- Keyder, N. (2002), *A Note on the Debt Sustainability Issue in Turkey*, METU Studies in Development (29).
- Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment Interest and Money*, Macmillan, Cambridge University Press, for Royal Economic Society, electronic edition:
<http://homepage.newschool.edu/het/texts/keynes/gtnote.htm>.

- Keynes, J. M. (1969), *İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi*, Çev. Asım Baltacıgil, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Kopits, G. (2001). *Fiscal Rules: Useful Policy Framework Or Unnecessary Ornament*, Washington: IMF Working Papers (No.01/145).
- Kopits, G. ve Symansky, S. (1998). *Fiscal Policy Rules*, Washington: IMF Occasional Papers (No:162).
- Kydland, F. E ve Prescott, E. C. (1977). *Rules Rather Than Discretion: The Inconsistency of Optimal Plans*. Journal of Political Economy, University of Chicago Press (Vol. 85).
- Lucas, R. E. (1972). *Expectations and the Neutrality of Money*, Journal of Economic Theory.
- Mankiw N. G. (1988). *Imperfect Competition and the Keynesian Cross*, N. Gregory Mankiw ve David Romer (der.), New Keynesian Economics, Cambridge: MIT Press, 377–385.
- Mankiw, N. G. (2003). *The Macroeconomist as Scientist and Engineer*, http://www.econ.iastate.edu/tesfatsi/Macroeconomist_as_Scientist.Mankiw.pdf
- Marshall, J. (2003). *Fiscal Rule and Central Bank Issues in Chile*, BIS Papers, No: 20.
- Meriç, M., Sakal, M. ve Işık, A. (2009). “AB’de Bütçe Uygulamaları”, *Türk ve AB Bütçelendirme Süreçlerinin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi*, Ed. Ercan Sancak, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Mihaljeck, D. ve Tissot, B. (2003), *Fiscal Positions in Emerging Economies: Central Banks’ Perspectives*, BIS Papers, No: 20. <http://www.bis.org/publ/bppdf/bispap20b.pdf>
- Moreno, R. (2003). *Fiscal Issues and Central Banking in Emerging Economies: an Overview*, BIS Papers, No: 20.
- Murray, A. ve Wilkes, G. (2009). *Fiscal rules OK?*
- Myles, G.D. (2000). *Taxation and Economic Growth*, Fiscal Studies (Vol.21).
- Niskanen, A. W. (1992). *The Case for a New Fiscal Constitution*, Journal of Economic Perspectives, Vol.16.
- OECD, (2002). *Fiscal Sustainability: The Contribution Of Fiscal Rules*, Paris: OECD Economic Outlook (No.61).
- OECD, (2007). *Annual Projections for OECD Countries*, Paris: OECD Economic Outlook (No:27).

- OECD, (2007). *Fiscal Consolidation: Lessons From Past Experience*, Paris: OECD Economic Outlook (No:63).
- OECD, (2012). *Real Time Data*,
- Öçal, T. ve Çolak, Ö. F. (1999). *Para Teori ve Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Öçal, T., Çolak, F.Ö., Togay, S. ve Eser K. (1997). *Para Banka*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Önder T. (2005). *Para Politikası: Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması*, Ankara: Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB, Piyasalar Genel Müdürlüğü.
- Özatay, F. ve Sak, G. (2003). *Banking Sector Fragility And Turkey's 2000–01 Financial Crisis*, Ankara: Research Department Discussion Paper.
- Özcan, S. (2006). *Para Politikası Tercihleri ile Finansal İstikrar Arasındaki İlişki, Enflasyon Hedeflemesi Politikasında Finansal İstikrar ve Türkiye Analizi*, Ankara: Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü.
- Parasız, İ. M. (1996). *Kriz Ekonomisi: Hiperenflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede İstikrar Politikaları ve 5 Nisan 1994 Kararları*, Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. M. (1997). *Para, Banka ve Finansal Piyasalar*, Ezgi Kitabevi.
- Philip R. L. ve Milesi-Ferretti, G. M. (2006). *The External Wealth of Nations Mark II: Revised and Extended Estimates of Foreign Assets and Liabilities, 1970–2004*, The Institute for International Integration Studies Discussion Paper Series, (iiisdip 126), IIS.
- Pınar, A. (2006). *Maliye Politikası: Teori ve Uygulama Birinci Baskı*, Ankara: Naturel Yayıncılık.
- Rodrik, D. (2003). *Growth Strategies*, Cambridge: NBER Working Paper Series, Working Paper 10050.
- Salvatore D., Diulio E. A. (1988). *İktisat*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, Beşinci Baskı, (Çeviren Aziz Konukman).
- Sargent T. A. ve Wallace N. (1976). *Rational Expectations and The Theory of Economic Policy*, Journal of Monetary Economy (Vol 2).
- Savaş, F. V. (1998). *Politik İktisat*, İstanbul: Beta Yayım Dağıtım A.Ş.
- Savaş, F. V. (2005). *İktisadın Tarihi, 5.Baskı*, Ankara: Siyasal Yayınevi.

- Sellin P. ve Riksbank S. (2001), *Monetary Policy and The Stock Market: Theory and Empirical Evidence*, Blackwell Publishers Ltd., Journal of Economic Surveys, Vol.: 15, No: 4.
- Snowdon, B.ve Vane, H. R. (2005), *Modern Macroeconomics Its Origins, Development And Current State*, Edward Elgar.
- Stock, J.H. ve Watson, M.W. (2011), *Ekonometriye Giriş*, Efil Yayınevi, (Çeviren: Bedriye Saraçoğlu).
- Sutherland, D., Price, R. ve Joumard, I. (2005). *Fiscal Rules For SubNational Governments: Design and Impact*, Paris: OECD Economics Department Working Papers (No. 465).
- Svensson L. E. O. (2003). *Monetary Policy and Real Stabilization*, Cambridge: NBER Working Paper Series, Working Paper 9486.
- Şevik, E. (2008). *Mali Kurallar, Bütçe Dünyası Dergisi*, Cilt: 3 Sayı: 28.
- Tarı, R. (2010). *Ekonometri*, Kocaeli, Umuttepe Yayınları.
- TCMB. (2009). *Ödemeler Dengesi Raporu*, Ankara: www.tcmb.gov.tr
- TİSK. (1992). *Dünyada ve Türkiye'de Sosyal Diyalog*, Ankara: TİSK Yayını.
- Tunca Z. (1997). *Makro İktisat*, İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Turan, T. (2011). *Maliye Politikası ve Ekonomik Şoklar: Türkiye Örneği*, Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2011/416.
- Türk, İ. (1998). *Maliye Politikası*, Ankara: Turhan Kitabevi, On ikinci Baskı.
- Türk, İ. (2008). *Maliye Politikası: Amaçlar, Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Türk, İ. (2010). *Maliye Politikası: Amaçlar, Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri*, Ankara: Turhan Kitabevi
- Uçkan, B. (1999), *Gelirler Politikası ve Sosyal Diyalog*, Çimento İşveren Dergisi, 13/1, ss.16-21.
- Ünsal E. M. (1999). *Makro İktisat*, Ankara: İmge Kitabevi.
- WORLDBANK.(2012).*data.worldbank.org*,
<http://data.worldbank.org/indicator/GC.DOD.TOTL.GD.ZS>
<http://data.worldbank.org/indicator/DT.DOD.DECT.CD>
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.DEFL.KD.ZG>
<http://data.worldbank.org/indicator/GC.REV.XGRT.GD.ZS>

Wyplosz, C. (2005). *Fiscal Policy: Institutions versus Rules*, National Institute Economic Review (No. 191).

Wyplosz, C.(2002). *Fiscal Discipline in EMU:Rules Or Institutions?*, Ceneva: Graduate Institute for International Studies Review.

Yükseler, Z. (2010), *Örtülü Mali Kuraldan Açık Mali Kurala Geçiş*, TC.Merkez Bankası.

EKLER DİZİNİ

Sayfa

Ek 1. Büyüme İle Bütçe Açığı Arasındaki İlişki	135
Ek 2. Büyüme İle Borç Stoğu Arasındaki İlişki	137
Ek 3. Büyüme İle Gelir Arasındaki İlişki	139
Ek 4. Büyüme İle Harcama Arasındaki İlişki	141
Ek 5. İşsizlik İle Bütçe Açığı Arasındaki İlişki	143
Ek 6. İşsizlik İle Borç Stoğu Arasındaki İlişki	145
Ek 7. İşsizlik İle Gelir Arasındaki İlişki	147
Ek 8. İşsizlik İle Harcama Arasındaki İlişki	149
Ek 9. Enflasyon İle Bütçe Açığı Arasındaki İlişki	151
Ek 10. Enflasyon İle Borç Stoğu Arasındaki İlişki	153
Ek 11. Enflasyon İle Gelir Arasındaki İlişki	155
Ek 12. Enflasyon İle Harcama Arasındaki İlişki	157
Ek 13. Cari Açık İle Bütçe Açığı Arasındaki İlişki	159
Ek 14. Cari Açık İle Borç Stoğu Arasındaki İlişki	161
Ek 15. Cari Açık İle Gelir Arasındaki İlişki	163
Ek 16. Cari Açık İle Harcama Arasındaki İlişki	165

Ek 1. Büyüme İle Bütçe Açığı Arasındaki İlişki

Dependent Variable: GROWTH

Method: Panel Least Squares

Sample: 1994 2010

Periods included: 17

Cross-sections included: 22

Total panel (unbalanced) observations: 293

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	3.036120	0.170190	17.83958	0.0000
BDEFIC	0.327756	0.059183	5.537962	0.0000

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.240659	Mean dependent var	2.606826
Adjusted R-squared	0.178787	S.D. dependent var	2.861869
S.E. of regression	2.593449	Akaike info criterion	4.819101
Sum squared resid	1816.015	Schwarz criterion	5.107988
Log likelihood	-682.9982	Hannan-Quinn criter.	4.934804
F-statistic	3.889611	Durbin-Watson stat	1.062721
Prob(F-statistic)	0.000000		

Dependent Variable: GROWTH

Method: Panel EGLS (Cross-section random effects)

Date: 02/06/12 Time: 19:01

Sample: 1994 2010

Periods included: 17

Cross-sections included: 22

Total panel (unbalanced) observations: 293

Swamy and Arora estimator of component variances

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	3.013374	0.247856	12.15776	0.0000
BDEFICIT	0.269080	0.049576	5.427603	0.0000

Effects Specification

	S.D.	Rho
Cross-section random	0.859316	0.0989
Idiosyncratic random	2.593449	0.9011

Weighted Statistics

R-squared	0.091055	Mean dependent var	1.664481
Adjusted R-squared	0.087931	S.D. dependent var	2.742809
S.E. of regression	2.607094	Sum squared resid	1977.909
F-statistic	29.15132	Durbin-Watson stat	0.978830
Prob(F-statistic)	0.000000		

Unweighted Statistics			
R-squared	0.085098	Mean dependent var	2.606826
Sum squared resid	2188.048	Durbin-Watson stat	0.884824

Correlated Random Effects - Hausman Test
Equation: Untitled
Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	3.294968	1	0.0695

Ek 2. Büyüme İle Borç Stoğu Arasındaki İlişki

Dependent Variable: GROWTH
 Method: Panel Least Squares
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 24
 Total panel (unbalanced) observations: 401

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	2.760153	0.522783	5.279735	0.0000
DEBT	-0.002213	0.010268	-0.215524	0.8295

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.156048	Mean dependent var	2.651122
Adjusted R-squared	0.102179	S.D. dependent var	2.785948
S.E. of regression	2.639781	Akaike info criterion	4.839585
Sum squared resid	2620.135	Schwarz criterion	5.088585
Log likelihood	-945.3368	Hannan-Quinn criter.	4.938182
F-statistic	2.896794	Durbin-Watson stat	1.402996
Prob(F-statistic)	0.000010		

Dependent Variable: GROWTH
 Method: Panel EGLS (Cross-section random effects)
 Date: 02/06/12 Time: 19:09
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 24
 Total panel (unbalanced) observations: 401
 Swamy and Arora estimator of component variances

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	3.465684	0.344544	10.05876	0.0000
DEBT	-0.016603	0.005812	-2.856556	0.0045

Effects Specification

	S.D.	Rho
Cross-section random	0.679318	0.0621
Idiosyncratic random	2.639781	0.9379

Weighted Statistics

R-squared	0.019956	Mean dependent var	1.824459
Adjusted R-squared	0.017500	S.D. dependent var	2.668151
S.E. of regression	2.645492	Sum squared resid	2792.452

F-statistic	8.124720	Durbin-Watson stat	1.304623
Prob(F-statistic)	0.004593		

Unweighted Statistics

R-squared	0.043229	Mean dependent var	2.651122
Sum squared resid	2970.393	Durbin-Watson stat	1.226470

Correlated Random Effects - Hausman Test

Equation: Untitled

Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	2.890029	1	0.0891

Ek 3. Büyüme İle Gelir Arasındaki İlişki

Dependent Variable: GROWTH
 Method: Panel Least Squares
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 24
 Total panel (unbalanced) observations: 401

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-10.52822	2.996057	-3.514024	0.0005
INCOME	0.363062	0.082465	4.402617	0.0000

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.194232	Mean dependent var	2.650125
Adjusted R-squared	0.142800	S.D. dependent var	2.780783
S.E. of regression	2.574590	Akaike info criterion	4.789574
Sum squared resid	2492.322	Schwarz criterion	5.038574
Log likelihood	-935.3096	Hannan-Quinn criter.	4.888172
F-statistic	3.776490	Durbin-Watson stat	1.470367
Prob(F-statistic)	0.000000		

Dependent Variable: GROWTH
 Method: Panel EGLS (Cross-section random effects)
 Date: 02/06/12 Time: 19:11
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 24
 Total panel (unbalanced) observations: 401
 Swamy and Arora estimator of component variances

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	2.227868	1.113017	2.001647	0.0460
INCOME	0.011781	0.030068	0.391802	0.6954

Effects Specification

	S.D.	Rho
Cross-section random	0.891523	0.1071
Idiosyncratic random	2.574590	0.8929

Weighted Statistics

R-squared	0.000366	Mean dependent var	1.530328
Adjusted R-squared	-0.002139	S.D. dependent var	2.636651

S.E. of regression	2.638573	Sum squared resid	2777.864
F-statistic	0.146154	Durbin-Watson stat	1.313412
Prob(F-statistic)	0.702442		

Unweighted Statistics

R-squared	-0.004410	Mean dependent var	2.650125
Sum squared resid	3106.742	Durbin-Watson stat	1.174375

Correlated Random Effects - Hausman Test

Equation: Untitled

Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	20.927847	1	0.0000

Ek 4. Büyüme İle Harcama Arasındaki İlişki

Dependent Variable: GROWTH
 Method: Panel Least Squares
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 22
 Total panel (unbalanced) observations: 281

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	12.43145	1.899597	6.544252	0.0000
EXPENDTR	-0.275318	0.052791	-5.215221	0.0000

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.255826	Mean dependent var	2.553381
Adjusted R-squared	0.192369	S.D. dependent var	2.697829
S.E. of regression	2.424493	Akaike info criterion	4.687428
Sum squared resid	1516.566	Schwarz criterion	4.985229
Log likelihood	-635.5836	Hannan-Quinn criter.	4.806863
F-statistic	4.031507	Durbin-Watson stat	0.768649
Prob(F-statistic)	0.000000		

Dependent Variable: GROWTH
 Method: Panel EGLS (Cross-section random effects)
 Date: 02/06/12 Time: 19:14
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 22
 Total panel (unbalanced) observations: 281
 Swamy and Arora estimator of component variances

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	6.280002	1.108337	5.666149	0.0000
EXPENDTR	-0.103353	0.030427	-3.396738	0.0008

Effects Specification

	S.D.	Rho
Cross-section random	0.965668	0.1369
Idiosyncratic random	2.424493	0.8631

Weighted Statistics

R-squared	0.037718	Mean dependent var	1.464899
Adjusted R-squared	0.034269	S.D. dependent var	2.547737

S.E. of regression	2.490334	Sum squared resid	1730.292
F-statistic	10.93580	Durbin-Watson stat	0.742330
Prob(F-statistic)	0.001067		

Unweighted Statistics

R-squared	0.010875	Mean dependent var	2.553381
Sum squared resid	2015.758	Durbin-Watson stat	0.637203

Correlated Random Effects - Hausman Test

Equation: Untitled

Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	15.889463	1	0.0001

Ek 5. İşsizlik İle Bütçe Açığı Arasındaki İlişki

Dependent Variable: UNEMP
 Method: Panel Least Squares
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 22
 Total panel (unbalanced) observations: 295

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	6.931888	0.112371	61.68760	0.0000
BDEFICIT	-0.395292	0.039124	-10.10366	0.0000

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.773866	Mean dependent var	7.449153
Adjusted R-squared	0.755576	S.D. dependent var	3.475149
S.E. of regression	1.718089	Akaike info criterion	3.995061
Sum squared resid	802.8978	Schwarz criterion	4.282520
Log likelihood	-566.2716	Hannan-Quinn criter.	4.110167
F-statistic	42.31026	Durbin-Watson stat	0.355466
Prob(F-statistic)	0.000000		

Dependent Variable: UNEMP
 Method: Panel EGLS (Cross-section random effects)
 Date: 02/06/12 Time: 19:16
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 22
 Total panel (unbalanced) observations: 295
 Swamy and Arora estimator of component variances

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	7.081140	0.636984	11.11668	0.0000
BDEFICIT	-0.393708	0.038613	-10.19631	0.0000

Effects Specification

	S.D.	Rho
Cross-section random	2.939090	0.7453
Idiosyncratic random	1.718089	0.2547

Weighted Statistics

R-squared	0.260892	Mean dependent var	1.175922
Adjusted R-squared	0.258369	S.D. dependent var	2.011744

S.E. of regression	1.722577	Sum squared resid	869.4102
F-statistic	103.4238	Durbin-Watson stat	0.327801
Prob(F-statistic)	0.000000		

Unweighted Statistics

R-squared	0.083768	Mean dependent var	7.449153
Sum squared resid	3253.117	Durbin-Watson stat	0.087606

Correlated Random Effects - Hausman Test

Equation: Untitled

Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	0.063147	1	0.8016

Ek 6. İşsizlik İle Borç Stoğu Arasındaki İlişki

Dependent Variable: UNEMP
 Method: Panel Least Squares
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 24
 Total panel (unbalanced) observations: 403

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	4.264123	0.374002	11.40133	0.0000
DEBT	0.069080	0.007373	9.369408	0.0000

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.751702	Mean dependent var	7.654591
Adjusted R-squared	0.735937	S.D. dependent var	3.691849
S.E. of regression	1.897132	Akaike info criterion	4.178590
Sum squared resid	1360.463	Schwarz criterion	4.426663
Log likelihood	-816.9859	Hannan-Quinn criter.	4.276801
F-statistic	47.68191	Durbin-Watson stat	0.302970
Prob(F-statistic)	0.000000		

Dependent Variable: UNEMP
 Method: Panel EGLS (Cross-section random effects)
 Date: 02/06/12 Time: 19:18
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 24
 Total panel (unbalanced) observations: 403
 Swamy and Arora estimator of component variances

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	4.514182	0.741215	6.090246	0.0000
DEBT	0.063198	0.007049	8.965413	0.0000

Effects Specification

	S.D.	Rho
Cross-section random	3.174350	0.7368
Idiosyncratic random	1.897132	0.2632

Weighted Statistics

R-squared	0.164819	Mean dependent var	1.102460
Adjusted R-squared	0.162736	S.D. dependent var	2.088647

S.E. of regression	1.911976	Sum squared resid	1465.917
F-statistic	79.13536	Durbin-Watson stat	0.284136
Prob(F-statistic)	0.000000		

Unweighted Statistics

R-squared	-0.149335	Mean dependent var	7.654591
Sum squared resid	6297.387	Durbin-Watson stat	0.066142

Correlated Random Effects - Hausman Test

Equation: Untitled

Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	7.407828	1	0.0065

Ek 7. İşsizlik İle Gelir Arasındaki İlişki

Dependent Variable: UNEMP
 Method: Panel Least Squares
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 24
 Total panel (unbalanced) observations: 403

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	9.749636	2.439601	3.996405	0.0001
INCOME	-0.057744	0.067131	-0.860171	0.3902

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.691391	Mean dependent var	7.653102
Adjusted R-squared	0.671797	S.D. dependent var	3.674121
S.E. of regression	2.104867	Akaike info criterion	4.386409
Sum squared resid	1674.715	Schwarz criterion	4.634482
Log likelihood	-858.8613	Hannan-Quinn criter.	4.484620
F-statistic	35.28551	Durbin-Watson stat	0.295352
Prob(F-statistic)	0.000000		

Dependent Variable: UNEMP
 Method: Panel EGLS (Cross-section random effects)
 Date: 02/06/12 Time: 19:20
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 24
 Total panel (unbalanced) observations: 403
 Swamy and Arora estimator of component variances

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	8.982157	2.087440	4.302954	0.0000
INCOME	-0.036280	0.054701	-0.663247	0.5076

Effects Specification

	S.D.	Rho
Cross-section random	3.143839	0.6905
Idiosyncratic random	2.104867	0.3095

Weighted Statistics

R-squared	0.001097	Mean dependent var	1.235032
Adjusted R-squared	-0.001394	S.D. dependent var	2.103239

S.E. of regression	2.104009	Sum squared resid	1775.168
F-statistic	0.440255	Durbin-Watson stat	0.280753
Prob(F-statistic)	0.507381		

Unweighted Statistics

R-squared	-0.005786	Mean dependent var	7.653102
Sum squared resid	5458.063	Durbin-Watson stat	0.091312

Correlated Random Effects - Hausman Test

Equation: Untitled

Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	0.304218	1	0.5813

Ek 8. İşsizlik İle Harcama Arasındaki İlişki

Dependent Variable: UNEMP
 Method: Panel Least Squares
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 22
 Total panel (unbalanced) observations: 283

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-7.437135	1.269860	-5.856656	0.0000
EXPENDTR	0.413883	0.035304	11.72352	0.0000

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.804686	Mean dependent var	7.407067
Adjusted R-squared	0.788159	S.D. dependent var	3.526388
S.E. of regression	1.623061	Akaike info criterion	3.884284
Sum squared resid	684.9252	Schwarz criterion	4.180557
Log likelihood	-526.6262	Hannan-Quinn criter.	4.003079
F-statistic	48.69037	Durbin-Watson stat	0.399558
Prob(F-statistic)	0.000000		

Dependent Variable: UNEMP
 Method: Panel EGLS (Cross-section random effects)
 Date: 02/06/12 Time: 19:22
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 22
 Total panel (unbalanced) observations: 283
 Swamy and Arora estimator of component variances

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-5.228531	1.335595	-3.914758	0.0001
EXPENDTR	0.367707	0.033109	11.10599	0.0000

Effects Specification

	S.D.	Rho
Cross-section random	3.047390	0.7790
Idiosyncratic random	1.623061	0.2210

Weighted Statistics

R-squared	0.292677	Mean dependent var	1.092223
Adjusted R-squared	0.290160	S.D. dependent var	2.003446

S.E. of regression	1.671681	Sum squared resid	785.2595
F-statistic	116.2726	Durbin-Watson stat	0.340958
Prob(F-statistic)	0.000000		

Unweighted Statistics

R-squared	-0.287662	Mean dependent var	7.407067
Sum squared resid	4515.556	Durbin-Watson stat	0.059293

Correlated Random Effects - Hausman Test

Equation: Untitled

Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	14.200776	1	0.0002

Ek 9. Enflasyon İle Bütçe Açığı Arasındaki İlişki

Dependent Variable: INFLATION
 Method: Panel Least Squares
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 22
 Total panel (unbalanced) observations: 295

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	6.286121	0.545614	11.52120	0.0000
BDEFICIT	0.867313	0.189964	4.565677	0.0000

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.620550	Mean dependent var	5.151186
Adjusted R-squared	0.589859	S.D. dependent var	13.02599
S.E. of regression	8.342134	Akaike info criterion	7.155274
Sum squared resid	18928.81	Schwarz criterion	7.442733
Log likelihood	-1032.403	Hannan-Quinn criter.	7.270380
F-statistic	20.21940	Durbin-Watson stat	0.148434
Prob(F-statistic)	0.000000		

Dependent Variable: INFLATION
 Method: Panel EGLS (Cross-section random effects)
 Date: 02/06/12 Time: 19:24
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 22
 Total panel (unbalanced) observations: 295
 Swamy and Arora estimator of component variances

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	5.973187	1.996448	2.991907	0.0030
BDEFICIT	0.902267	0.184136	4.900006	0.0000

Effects Specification

	S.D.	Rho
Cross-section random	8.997388	0.5377
Idiosyncratic random	8.342134	0.4623

Weighted Statistics

R-squared	0.076295	Mean dependent var	1.214230
Adjusted R-squared	0.073142	S.D. dependent var	8.625869

S.E. of regression	8.309216	Sum squared resid	20229.62
F-statistic	24.20067	Durbin-Watson stat	0.141339
Prob(F-statistic)	0.000001		

Unweighted Statistics

R-squared	0.125901	Mean dependent var	5.151186
Sum squared resid	43604.28	Durbin-Watson stat	0.065572

Correlated Random Effects - Hausman Test

Equation: Untitled

Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	0.560383	1	0.4541

Ek 10. Enflasyon İle Borç Stoğu Arasındaki İlişki

Dependent Variable: INFLATION
 Method: Panel Least Squares
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 24
 Total panel (unbalanced) observations: 403

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	8.750237	1.541835	5.675208	0.0000
DEBT	-0.082887	0.030395	-2.726971	0.0067

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.565272	Mean dependent var	4.682134
Adjusted R-squared	0.537670	S.D. dependent var	11.50232
S.E. of regression	7.820984	Akaike info criterion	7.011525
Sum squared resid	23121.43	Schwarz criterion	7.259598
Log likelihood	-1387.822	Hannan-Quinn criter.	7.109736
F-statistic	20.47954	Durbin-Watson stat	0.133920
Prob(F-statistic)	0.000000		

Dependent Variable: INFLATION
 Method: Panel EGLS (Cross-section random effects)
 Date: 02/06/12 Time: 19:27
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 24
 Total panel (unbalanced) observations: 403
 Swamy and Arora estimator of component variances

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	8.252686	2.274952	3.627630	0.0003
DEBT	-0.073229	0.027672	-2.646280	0.0085

Effects Specification

	S.D.	Rho
Cross-section random	8.715744	0.5539
Idiosyncratic random	7.820984	0.4461

Weighted Statistics

R-squared	0.017191	Mean dependent var	0.997471
Adjusted R-squared	0.014740	S.D. dependent var	7.872514

S.E. of regression	7.814756	Sum squared resid	24489.24
F-statistic	7.013967	Durbin-Watson stat	0.126173
Prob(F-statistic)	0.008407		

Unweighted Statistics

R-squared	-0.000411	Mean dependent var	4.682134
Sum squared resid	53207.80	Durbin-Watson stat	0.058072

Correlated Random Effects - Hausman Test

Equation: Untitled

Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	0.589933	1	0.4424

Ek 11. Enflasyon İle Gelir Arasındaki İlişki

Dependent Variable: INFLATION
 Method: Panel Least Squares
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 24
 Total panel (unbalanced) observations: 403

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	39.40430	8.958016	4.398776	0.0000
INCOME	-0.957103	0.246499	-3.882790	0.0001

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.574881	Mean dependent var	4.654342
Adjusted R-squared	0.547889	S.D. dependent var	11.49464
S.E. of regression	7.728898	Akaike info criterion	6.987837
Sum squared resid	22580.16	Schwarz criterion	7.235910
Log likelihood	-1383.049	Hannan-Quinn criter.	7.086048
F-statistic	21.29846	Durbin-Watson stat	0.149681
Prob(F-statistic)	0.000000		

Dependent Variable: INFLATION
 Method: Panel EGLS (Cross-section random effects)
 Date: 02/06/12 Time: 19:28
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 24
 Total panel (unbalanced) observations: 403
 Swamy and Arora estimator of component variances

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	30.89647	6.488012	4.762087	0.0000
INCOME	-0.723851	0.172876	-4.187113	0.0000

Effects Specification

	S.D.	Rho
Cross-section random	7.966989	0.5152
Idiosyncratic random	7.728898	0.4848

Weighted Statistics

R-squared	0.041828	Mean dependent var	1.071334
Adjusted R-squared	0.039438	S.D. dependent var	7.891886

S.E. of regression	7.734801	Sum squared resid	23990.68
F-statistic	17.50517	Durbin-Watson stat	0.135263
Prob(F-statistic)	0.000035		

Unweighted Statistics

R-squared	0.090267	Mean dependent var	4.654342
Sum squared resid	48320.38	Durbin-Watson stat	0.067157

Correlated Random Effects - Hausman Test

Equation: Untitled

Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	1.762125	1	0.1844

Ek 12. Enflasyon İle Harcama Arasındaki İlişki

Dependent Variable: INFLATION
 Method: Panel Least Squares
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 22
 Total panel (unbalanced) observations: 283

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	3.531616	1.745129	2.023699	0.0440
EXPENDTR	-0.017975	0.048517	-0.370494	0.7113

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.495523	Mean dependent var	2.886926
Adjusted R-squared	0.452837	S.D. dependent var	3.015422
S.E. of regression	2.230522	Akaike info criterion	4.520127
Sum squared resid	1293.560	Schwarz criterion	4.816401
		Han	
Log likelihood	-616.5980	nan-Quinn criter.	4.638923
F-statistic	11.60844	Durbin-Watson stat	0.588763
Prob(F-statistic)	0.000000		

Dependent Variable: INFLATION
 Method: Panel EGLS (Cross-section random effects)
 Date: 02/06/12 Time: 19:30
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 22
 Total panel (unbalanced) observations: 283
 Swamy and Arora estimator of component variances

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	3.403967	1.470825	2.314326	0.0214
EXPENDTR	-0.010146	0.039593	-0.256261	0.7979

Effects Specification

	S.D.	Rho
Cross-section random	2.110237	0.4723
Idiosyncratic random	2.230522	0.5277

Weighted Statistics

R-squared	0.000233	Mean dependent var	0.822741
-----------	----------	--------------------	----------

Adjusted R-squared	-0.003325	S.D. dependent var	2.244433
S.E. of regression	2.235015	Sum squared resid	1403.677
F-statistic	0.065406	Durbin-Watson stat	0.545006
Prob(F-statistic)	0.798334		

Unweighted Statistics

R-squared	-0.007801	Mean dependent var	2.886926
Sum squared resid	2584.164	Durbin-Watson stat	0.296039

Correlated Random Effects - Hausman Test

Equation: Untitled

Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	0.077956	1	0.7801

Ek 13. Cari Açık İle Bütçe Açığı Arasındaki İlişki

Dependent Variable: CARIACIK
 Method: Panel Least Squares
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 22
 Total panel (unbalanced) observations: 294

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-0.272637	0.154789	-1.761348	0.0793
BDEFICIT	0.068739	0.053854	1.276402	0.2029

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.817588	Mean dependent var	-0.362585
Adjusted R-squared	0.802780	S.D. dependent var	5.321107
S.E. of regression	2.363075	Akaike info criterion	4.632806
Sum squared resid	1513.297	Schwarz criterion	4.920977
Log likelihood	-658.0225	Hannan-Quinn criter.	4.748210
F-statistic	55.21140	Durbin-Watson stat	0.603098
Prob(F-statistic)	0.000000		

Dependent Variable: CARIACIK
 Method: Panel EGLS (Cross-section random effects)
 Date: 02/06/12 Time: 19:32
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 22
 Total panel (unbalanced) observations: 294
 Swamy and Arora estimator of component variances

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-0.560788	0.982035	-0.571047	0.5684
BDEFICIT	0.082365	0.053290	1.545584	0.1233

Effects Specification

	S.D.	Rho
Cross-section random	4.546279	0.7873
Idiosyncratic random	2.363075	0.2127

Weighted Statistics

R-squared	0.008027	Mean dependent var	-0.069060
Adjusted R-squared	0.004629	S.D. dependent var	2.382456

S.E. of regression	2.376085	Sum squared resid	1648.568
F-statistic	2.362741	Durbin-Watson stat	0.556448
Prob(F-statistic)	0.125347		

Unweighted Statistics

R-squared	0.026351	Mean dependent var	-0.362585
Sum squared resid	8077.448	Durbin-Watson stat	0.113568

Correlated Random Effects - Hausman Test

Equation: Untitled

Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	3.073392	1	0.0796

Ek 14. Cari Açık İle Borç Stoğu Arasındaki İlişki

Dependent Variable: CARIACIK
 Method: Panel Least Squares
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 24
 Total panel (unbalanced) observations: 389

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-1.374439	0.468599	-2.933082	0.0036
DEBT	0.026105	0.009221	2.831016	0.0049

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.820950	Mean dependent var	-0.091337
Adjusted R-squared	0.809145	S.D. dependent var	5.373596
S.E. of regression	2.347561	Akaike info criterion	4.606740
Sum squared resid	2006.020	Schwarz criterion	4.861469
Log likelihood	-871.0110	Hannan-Quinn criter.	4.707726
F-statistic	69.53981	Durbin-Watson stat	0.683614
Prob(F-statistic)	0.000000		

Dependent Variable: CARIACIK
 Method: Panel EGLS (Cross-section random effects)
 Date: 02/06/12 Time: 19:33
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 24
 Total panel (unbalanced) observations: 389
 Swamy and Arora estimator of component variances

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-1.420277	1.124573	-1.262948	0.2074
DEBT	0.024833	0.008963	2.770521	0.0059

Effects Specification

	S.D.	Rho
Cross-section random	5.034114	0.8214
Idiosyncratic random	2.347561	0.1786

Weighted Statistics

R-squared	0.019487	Mean dependent var	-0.016338
Adjusted R-squared	0.016954	S.D. dependent var	2.365363

S.E. of regression	2.345173	Sum squared resid	2128.437
F-statistic	7.691431	Durbin-Watson stat	0.644778
Prob(F-statistic)	0.005817		

Unweighted Statistics

R-squared	-0.008949	Mean dependent var	-0.091337
Sum squared resid	11303.97	Durbin-Watson stat	0.121406

Correlated Random Effects - Hausman Test

Equation: Untitled

Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	0.345193	1	0.5568

Ek 15. Cari Açık İle Gelir Arasındaki İlişki

Dependent Variable: CARIACIK
 Method: Panel Least Squares
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 24
 Total panel (unbalanced) observations: 390

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	4.638321	2.846274	1.629612	0.1040
INCOME	-0.130561	0.078401	-1.665288	0.0967

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.817125	Mean dependent var	-0.097359
Adjusted R-squared	0.805100	S.D. dependent var	5.350041
S.E. of regression	2.361907	Akaike info criterion	4.618772
Sum squared resid	2036.191	Schwarz criterion	4.873012
Log likelihood	-875.6605	Hannan-Quinn criter.	4.719554
F-statistic	67.95404	Durbin-Watson stat	0.679204
Prob(F-statistic)	0.000000		

Dependent Variable: CARIACIK
 Method: Panel EGLS (Cross-section random effects)
 Date: 02/06/12 Time: 19:35
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 24
 Total panel (unbalanced) observations: 390
 Swamy and Arora estimator of component variances

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	1.300925	2.658709	0.489307	0.6249
INCOME	-0.041243	0.068405	-0.602919	0.5469

Effects Specification

	S.D.	Rho
Cross-section random	4.700024	0.7984
Idiosyncratic random	2.361907	0.2016

Weighted Statistics

R-squared	0.000926	Mean dependent var	-0.017439
Adjusted R-squared	-0.001649	S.D. dependent var	2.373325

S.E. of regression	2.375226	Sum squared resid	2188.979
F-statistic	0.359446	Durbin-Watson stat	0.633668
Prob(F-statistic)	0.549164		

Unweighted Statistics

R-squared	-0.036037	Mean dependent var	-0.097359
Sum squared resid	11535.57	Durbin-Watson stat	0.120244

Correlated Random Effects - Hausman Test

Equation: Untitled

Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	5.436299	1	0.0197

Ek 16. Cari Açık İle Harcama Arasındaki İlişki

Dependent Variable: CARIACIK
 Method: Panel Least Squares
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 22
 Total panel (unbalanced) observations: 282

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-1.846791	1.836475	-1.005617	0.3155
EXPENDTR	0.042305	0.051054	0.828635	0.4081

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.826932	Mean dependent var	-0.329433
Adjusted R-squared	0.812232	S.D. dependent var	5.414789
S.E. of regression	2.346349	Akaike info criterion	4.621640
Sum squared resid	1425.887	Schwarz criterion	4.918675
Log likelihood	-628.6512	Hannan-Quinn criter.	4.740754
F-statistic	56.25116	Durbin-Watson stat	0.571595
Prob(F-statistic)	0.000000		

Dependent Variable: CARIACIK
 Method: Panel EGLS (Cross-section random effects)
 Date: 02/06/12 Time: 19:36
 Sample: 1994 2010
 Periods included: 17
 Cross-sections included: 22
 Total panel (unbalanced) observations: 282
 Swamy and Arora estimator of component variances

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-2.342498	2.031907	-1.152857	0.2500
EXPENDTR	0.044168	0.048633	0.908183	0.3646

Effects Specification

	S.D.	Rho
Cross-section random	5.123672	0.8266
Idiosyncratic random	2.346349	0.1734

Weighted Statistics

R-squared	0.002945	Mean dependent var	-0.065830
Adjusted R-squared	-0.000615	S.D. dependent var	2.343500
S.E. of regression	2.342989	Sum squared resid	1537.087

F-statistic	0.827164	Durbin-Watson stat	0.530033
Prob(F-statistic)	0.363876		

Unweighted Statistics

R-squared	-0.010408	Mean dependent var	-0.329433
Sum squared resid	8324.650	Durbin-Watson stat	0.097867

Correlated Random Effects - Hausman Test

Equation: Untitled

Test cross-section random effects

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	0.014372	1	0.9046

ÖZGEÇMİŞ

Ad SOYAD: Yusuf BOZGEYİK

Anabilim Dalı: İktisat

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı: Gaziantep-1977

Eğitim

Yüksek Lisans: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı

Lisans: Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü

İş/İstihdam

Gaziantep Üniversitesi Öğretim Görevlisi (2004-Devam Ediyor)

Yabancı Dil Puanı: ÜDS: 52.50